

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS



Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XIII. / Volume XIII.

4/2015

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:



Medzinárodné vzťahy 4/2015, ročník XIII.
Journal of International Relations 4/2015, Volume XIII.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:



Ľudmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:



Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR University of Malaya, Malaysia



Doreen BEKKER Rhodes University, South Africa



Alexandru BURIAN Moldavian Association of International Law, Moldova



Eva CIHELKOVÁ Pan-European University, Slovakia



Alan V. DEARDORFF University of Michigan-Ann Arbor, USA



Attila FÁBIÁN University of West Hungary, Hungary



Tatiana FILOSOFOVA NRU Higher School of Economics, Russia



François GEMENNE Sciences Po, France



Otmar HÖLL University of Vienna, Austria



Edward H. HUIJBENS University of Akureyri, Iceland



María Teresa INFANTE Caffi University of Chile, Chile



Siti Rohaini Binti KASSIM University of Malaya, Malaysia



LI Hsi-Mei Chinese Culture University, Taiwan



Klavdij LOGOŽAR University of Maribor, Slovenia



Stanislav MRÁZ College Danubius, Slovakia



Julija NESTERENKO Russian State University for the Humanities, Russia



Rebecca NEUMANN University of Wisconsin-Milwaukee, USA



Jan OSTOJ Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland



Hakan G. SICAKKAN University of Bergen, Norway



Karol SORBY University of Economics in Bratislava, Slovakia



František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovakia



Pavel ŠTURMA Charles University in Prague, Czech Republic



Chong-Ko Peter TZOU Tamkang University, Taiwan



Harun UÇAK Mugla Sitki Kocman University, Turkey



Jolita VVEINHARDT Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:



Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak:

Katarína STRELKOVÁ

Iné jazyky / other languages:

bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Názory

-  **PROBLÉM ZABEZPEČENIA SVETOVÉHO SYSTÉMU MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV NA EURÓPSKOM KONTINENTE V KONTEXTE PREMENY SVETOVÉHO SYSTÉMU MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV Z JEDNOPOLÁRNEHO NA MNOHOPOLÁRNY**
PROF. ALEXANDER D. BURIAN 303

Pôvodné vedecké články

-  **PALESTÍNSKE ODBOJOVÉ HNU Tie V LIBANONE A „KÁHIRSKÁ DOHODA 1969“**
PROF. PHDR. KAROL R. SORBY, DRSC. 313

-  **OD ALŽÍRSKÉHO OSVOBOZENECKÉHO HNU TÍ K MYŠLENCE KABYLSKÉ NEZÁVISLOSTI**
PHDR. TEREZA HYÁNKOVÁ, PHD. 333

-  **GRUZIE MEZI EVROPSKOU UNIÍ A RUSKEM**
RND R. TOMÁŠ HOCH, PH.D.
RND R. VINCENC KOPEČEK, PH.D.
MGR. JAKUB KAŠPAR 347

-  **RASTÚCA EKONOMICKÁ ZÁVISLOSŤ TAIWANU NA ČÍNE: DŮVOD NA STRACH?**
ING. VERONIKA KONČIKOVÁ 365

-  **VZŤAH MEDZI SPOTREBOU ELEKTRICKEJ ENERGIE A HOSPODÁRSKYM RASTOM V ŠTÁTOCH OECD: PANELOVÁ KOINTEGRAČNÁ ANALÝZA SO ZOHLADNENÍM PRIEREZOVEJ ZÁVISLOSTI**
DOC. DR. TUBA BASKONUS DIREKCI
TUNCER GOVDELI 382

Informácie

-   **MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 2015: AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY**
PHDR. LUCIA BOROŠOVÁ, PHD. 399

- INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 403
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV 405

Content

Opinions

 ON SECURING A WORLD SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS ON THE EUROPEAN CONTINENT IN THE CONTEXT OF CONVERSION OF THE WORLD SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS FROM A UNIPOLAR TO THE MULTIPOLAR ONE ALEXANDER D. BURIAN _____	303
---	-----

Original scientific papers

 THE PALESTINIAN RESISTANCE MOVEMENT IN LEBANON AND “THE CAIRO AGREEMENT OF 1969” KAROL R. SORBY _____	313
---	-----

 FROM THE ALGERIAN LIBERATION MOVEMENT TO THE IDEA OF KABYLE INDEPENDENCE TEREZA HYANKOVA _____	333
--	-----

 GEORGIA BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND RUSSIA TOMAS HOCH VINCENC KOPECEK JAKUB KASPAR _____	347
---	-----

 TAIWAN’S GROWING ECONOMIC DEPENDENCE ON CHINA: A REASON TO FEAR? VERONIKA KONCIKOVA _____	365
---	-----

 THE RELATIONSHIP BETWEEN ELECTRICITY CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH IN OECD COUNTRIES: PANEL COINTEGRATION ANALYSIS UNDER CROSS-SECTIONAL DEPENDENCE TUBA BASKONUS DIREKCI TUNCER GOVDELI _____	382
---	-----

Information

  INTERNATIONAL RELATIONS 2015: ACTUAL ISSUES OF WORLD ECONOMY AND POLITICS LUCIA BOROSOVA _____	399
--	-----

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS	404
GUIDE FOR AUTHORS	406



**PROBLÉM ZABEZPEČENIA SVETOVÉHO SYSTÉMU
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV NA EURÓPSKOM KONTINENTE
V KONTEXTE PREMENY SVETOVÉHO SYSTÉMU
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV Z JEDNOPOLÁRNEHO
NA MNOHOPOLÁRNY**

**ON SECURING A WORLD SYSTEM OF INTERNATIONAL
RELATIONS ON THE EUROPEAN CONTINENT
IN THE CONTEXT OF CONVERSION OF THE WORLD SYSTEM
OF INTERNATIONAL RELATIONS FROM A UNIPOLAR
TO THE MULTIPOLAR ONE**

*Alexander D. Burian*¹

Článok analyzuje problematiku bezpečnosti na európskom kontinente v podmienkach premeny svetového systému medzinárodných vzťahov z monopolárneho na multipolárny. Autor sa domnieva, že Európska únia musí uskutočniť inštitucionálnu reformu tak, aby mohla čeliť novým výzvam a nebezpečenstvám, ktorým je vystavený súčasný svet. V prvom rade sa to týka nevyhnutnosti vytvoriť spoločnú európsku armádu, oddelenú od NATO, a spoločnú zahraničnú politiku EÚ (namiesto existujúcich dvadsiatich ôsmich zahraničných politík), ako aj nevyhnutnosti dopracovať systém jednotnej európskej meny EÚ a Schengenského priestoru, spoločného pre všetky členské štáty EÚ s presne vyznačenými a chránenými vonkajšími hranicami.^{2,3}

¹ Prof. Dr. Alexander D. Burian. Institute for Strategic Studies, European University of Moldova, Str. 31 august 1989, 82, MD 2012 Kišinev, Moldavská republika, e-mail: alexandruburian@yahoo.com.

Autor je doktor právnych vied, profesor, riaditeľ Inštitútu strategických štúdií Európskej univerzity Moldavska, bývalý mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Moldavskej republiky v Nemecku, Španielsku a Dánsku. Od roku 2013 je členom redakčnej rady časopisu Medzinárodné vzťahy.

² Tento príspevok je predĺženou a autorizovanou verziou hlavnej prednášky autora, ktorá odznela na 16. medzinárodnej vedeckej konferencii Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave „Medzinárodné vzťahy 2015“ konanej 3. 12. 2015 na zámku v Smoleniciach.

³ Príspevok z originálu v ruskom jazyku preložila PhDr. Katarína Strelková, PhD.

Kľúčové slová: Európska únia, monopolárny systém, multipolárny systém, európska armáda, Schengenský priestor, eurozóna.

The present paper analyzes changes in security on the European continent which have been caused by conversion of the world system of international relations from a unipolar to the multipolar one. The author argues that the European Union should carry out an institutional reform to be able to better face new challenges and dangers of the contemporary world. This translates into creation of a new Common European Army which would be independent from the NATO and creation of a Common Foreign Policy of the EU (instead of 28 separate foreign policies of the member states). It will also be necessary to improve the common European currency of the EU as well as the Shengen area, which should be common for all member states of the European Union and should have well protected borders.

Key words: European Union, unipolar system, multipolar system, European army, Schengen area, Eurozone.

JEL: F50, F52

Je všeobecne známe, že každej zmene svetového systému medzinárodných vzťahov predchádzali vojny, neraz dlhotrvajúce a krvavé, ktoré sa skončili podpísaním príslušných mierových zmlúv o novom usporiadaní sveta.

Spomeňme Vestfálsky systém medzinárodných vzťahov z roku 1648, prijatý po skončení Tridsaťročnej vojny. Spomeňme Viedenský systém medzinárodných vzťahov („Európsky koncert“ tiež nazývaný ako „európska harmónia“) z roku 1815, ktorý mohol byť prijatý po skončení napoleonských vojen. Spomeňte versailsko-washingtonský systém medzinárodných vzťahov z roku 1919, ustanovený po skončení Prvej svetovej vojny a, pochopiteľne, aj Jaltsko-Postupimský systém medzinárodných vzťahov z roku 1945, ktorý reflektoval výsledky Druhej svetovej vojny.

Tieto systémy medzinárodných vzťahov v tej či onej miere plnili svoje úlohy, pretože ich základom bola myšlienka spolupráce a vzájomného porozumenia, ako aj rozdelenia zón záujmov a sfér vplyvu medzi centrami sily tých čias.

Jaltsko-Postupimský systém medzinárodných vzťahov však krátko na to zlyhal, pretože kým došlo k „právnemu usporiadaniu“ (Parížske mierové rokovania z roku 1947), začala sa „studená vojna“ medzi dvomi svetovými systémami – kapitalistickým a socialistickým, a tak už nebola možnosť realizovať zásady, zakotvené v Charte OSN (Systém Európskeho koncertu), čím sa zmenil existujúci multipolárny systém medzinárodných vzťahov na bipolárny s dvoma centrami sily – v USA a v ZSSR.

Začala sa studená vojna medzi dvomi systémami, lebo na iniciovanie Tretej svetovej vojny bezprostredne po skončení Druhej svetovej vojny nebolo ani síl, ani prostriedkov. Povojnové usporiadanie svetového poriadku sa skončilo v roku 1991

rozpadom Sovietskeho zväzu a zánikom bipolárneho systému medzinárodných vzťahov.

Vo svete sa začal presadzovať monopolárny systém medzinárodných vzťahov, pod vedením „osamelej supervelmoci“ ako to veľmi výstižne povedal Samuel Phillip Huntington. Tento systém predpokladal globalizáciu svetového systému, posilnenie úlohy medzinárodných organizácií a „rozšírenie demokracie na celom svete“. Treba však zdôrazniť, že absolútne nebral do úvahy rozloženie síl na svetovej aréne, ale vychádzal z ilúzie, že všetky otázky sa vyriešia akosi samy od seba.

Bipolárny systém medzinárodných vzťahov mal síce mnohé nedostatky, ale mal jednu nespochybniteľnú výhodu: rovnováhu síl na medzinárodnej aréne, nakoľko pri existujúcej raketovo-jadrovej parite medzi dvoma mocnosťami nemohla ani jedna strana v prípade priameho stretu rátať s víťazstvom.

Ak sa však táto skutočnosť spočiatku uznávala len čisto hypoteticky, tak počas Karibskej raketovej krízy v októbri 1962, keď sa kvôli geopolitickým a geostrategickým „svárom“ medzi dvoma mocnosťami svet ocitol na pokraji jadrovej vojny, svet si uvedomil toto nebezpečenstvo aj „de facto“.

V novom, *postbipolárnom svete* vládol skutočný chaos, nikto nebol schopný odhadnúť, k čomu môže táto situácia priviesť a čo treba v danej situácii robiť. V USA sa tešili z víťazstva nad ideovým nepriateľom a uvažovali, či by nemali zrušiť NATO, pretože prakticky nebolo s kým bojovať (Varšavská zmluva zanikla), neboli však ochotní zriecť sa tohto nástroja.

Čína v tom čase ešte len plánovala svoj budúci ekonomický rozmach a v žiadnom prípade sa nechystala zasahovať do svetových záležitostí, pretože nemala na to ani dostatok prostriedkov, ani síl. Iba Európa, v naivnej viere, že s rozpadom ZSSR sa svet vrátil k multipolárnemu systému (nie k monopolárnemu, ako sa nazdávali USA), oznámila, že má v úmysle vytvoriť novú, slobodnú Európu pre všetkých Európanov – od Pyrenejí až po Ural – a zasadla v Maastrichte, aby tam založila Európsku úniu (EULAW.RU 1992).

Dá sa to pochopiť, veď ZSSR, a neskôr aj Rusko, odsunuli svoje vojská z Východnej Európy a všetci očakávali, že tak urobia aj USA, pretože „hlavný nepriateľ“ prestal existovať. Navyše, Moskva zrušila Varšavskú zmluvu, a tak všetci očakávali, že aj Washington, tak ako sľúbil, zruší NATO.

Logicky z toho vyplývalo, že sa Európa konečne oslobodila od starostlivosti „starších bratov“ a začne samostatne rozhodovať o svojej budúcnosti. USA sa však nestotožnili s plánmi EÚ, ani s myšlienkou zrušenia NATO. Postavenie „monopolárnej mocnosti“ im imponovalo a s vytvorením ďalšieho centra sily nesúhlasili. NATO sa začalo rozširovať o východoeurópske štáty a sľubovalo im za to v prípade potreby „ochranu“ v zmysle článku 5 zmluvy NATO z 24. apríla 1949, v ktorom sa uvádza, že napadnutej zmluvnej strane bude poskytnutá pomoc v podobe „okamžitého

uskutočnenia individuálnej alebo spoločnej akcie, v podobe, akú *každá zmluvná strana bude pokladať* za nevyhnutnú, vrátane použitia ozbrojenej sily“.

To znamená, že ak USA *bude pokladať* za nevyhnutné použiť ozbrojené sily na obranu, napríklad, Poľska, Rumunska, Estónska a iných členských štátov NATO, tak ich *použije*, a ak ich *nebude pokladať* za nevyhnutnú, tak ich *nepoužije*, ale obmedzí sa na diplomatický demarš.

Je to jednoduché a jasné. Ale len v prípade, že členský štát NATO niekto napadne.

A čo v takej situácii, ak členské štáty NATO niekoho napadnú? Prípád so zostreleným ruským bombardérom SU 24 M nad územím Sýrie v novembri 2015 predstavuje práve takúto dilemu. Článok 5 zmluvy NATO z 24. apríla 1949 o takomto prípade nič nehovorí (NATO 1949). Bez toho, aby sa krajiny dôkladne oboznámili s textom tohto článku, uchádzali sa najprv o členstvo v NATO, a až potom o členstvo v EÚ.

A zatiaľ si v Bruseli (sídle EÚ) ani nevšimli zjavne antieurópske smerovanie Washingtonu. Do NATO prijímali nie tie štáty, ktoré by si to skutočne zaslúžili, ale tie, ktoré sú z hľadiska svojej geografickej polohy bližšie k Rusku, hlavnému nepriateľovi USA. Prijatie niektorých východoeurópskych štátov do NATO, a neskôr do EÚ, umožnilo Washingtonu špekulovať o tom, že štáty, ktoré vstúpili do NATO, majú nielenže otvorenú cestu do EÚ, ale ju majú doslova „zaručenú“. Toto možno pokladať za demagógiu.

Na druhej strane sa samozrejme nedá poprieť skutočnosť, že nátlak USA na EÚ ohľadne prijímania nových členov NATO do EÚ sa dial permanentne. *Francúzsky prezident Jacques Chirac musel dokonca Georgeovi Bushovi dať jasne najavo, čo si myslí o jeho lobbingu za prijatie Turecka do Európskej únie, keď ho obvinil zo zasahovania USA do záležitostí Európy* (Belov 2004).

V tejto situácii predstavovalo Rusko, bez ohľadu na rozklad a chaos vo vnútri štátu, jedinú hrozbu pre plány USA stať sa skutočne „jedinou svetovou veľmocou“.

Aká bola príčina? Rusko „zdedilo“ raketovo-jadrový potenciál po bývalom ZSSR, ktorý nijako nezaostával za americkým, ba dokonca v niektorých parametroch ho aj prevyšoval. A to všetko pri tom, že sa Európa rozhodla rozšíriť sa až po Ural, čiže zahrnúť do svojho „európskeho arzenálu“ aj ruský vojenský arzenál.

Tieto plány predstavovali skutočnú hrozbu pre národnú bezpečnosť USA. Washington preto dôsledne používal politiku „rozdeľuj a panuj“, najmä, pokiaľ šlo o vytvorenie „nárastníckej zóny“ medzi EÚ a Ruskom, aby v nijakom prípade nemohlo dôjsť k ich zblíženiu. USA pritom veľmi obratne využívali ideologické nástroje oboch strán.

Napriek pochybnostiam sa to podarilo. Európska únia si ani nevšimla, že pri svojom rozširovaní na Východ nasleduje za NATO, hoci to protirečilo jej záujmom a cieľom. V Rusku sa v dôsledku korupcie ako aj absolútnej neschopnosti úradníkov,

nenaučili rozdeľovať „Západ“ na Európu a USA, ale všetkých pokladali za rovnakého nepriateľa, napriek zjavnému rozdielu medzi záujmami a úmyslami USA a EÚ v novej geopolitickej situácii.

A zatiaľ si Európska únia zaviedla svoju vlastnú európsku menu, čo nekorešpondovalo so záujmami USA, zaviedla „Schengen“, čo znamenalo voľný pohyb osôb, a oznámila svoj úmysel založiť vlastnú „identitu v obrane a bezpečnosti“, čo neznamená nič iné, ako vytvorenie vlastných ozbrojených síl, oddelených od NATO (samozrejme, nie za účasti všetkých štátov, ale väčšiny).

Táto politika nebola v súlade s geopolitickými zámermi USA. Napriek tomu ruskí politickí analytici neprestávali klásť znamienko rovnosti medzi EÚ a NATO. Toto všetko Washingtonu umožnilo využiť svoje dominujúce postavenie v masovokomunikačných prostriedkoch a zabrzdiť nielen proces prijatia Ústavy EÚ, ale aj vytvorenie spoločných európskych ozbrojených síl. Tomu však musel predchádzať „11. september roku 2001“, začať sa „boj s terorizmom“ na celom svete, pričom urobili zasa tú istú chybu (Afganistan). Bolo najprv treba „vymyslieť“ zbrane hromadného ničenia v Iraku a tiež iniciovať „humanitárnu intervenciu“ v Srbsku, Kosove, Bosne a Hercegovine. A Európania zabudli, že treba vytvárať a upevňovať svoj „výdobytok“ – EÚ – a začali sa spolupodieľať na „ochrane demokracie“ v Afganistane, neskôr v Iraku, v štátoch bývalej Juhoslávie a ďalších „ohniskách boja“, bez toho, aby sa zamysleli nad následkami týchto akcií, následkami pre Európu, pochopiteľne. Teroristické akcie v Paríži z novembra 2015 to potvrdzujú. Rusko aj naďalej vidí „Západ“ ako jednotný celok. Ešte vždy sa nenaučilo rozlišovať spoločné a čiastkové záujmy EÚ a USA, ktoré sa podstatne líšia. Rusko sa ani len nepokúsilo zorientovať v tom, čo sa deje, aj keď treba povedať, že sa inštinktívne udalostiam bráni.

Európska únia sa síce podstatne rozšírila, ale nič nezískala. Zachovala si jednotnú menu, ku ktorej nemajú prístup všetci jej členovia, vytvorila si priestor pre voľný pohyb osôb, ktorý tiež nie je prístupný pre všetkých členov EÚ. EÚ však zostáva bez jednotnej zahraničnej politiky, pretože rozhodnutia sú prijímané na základe *konsenzu* všetkých 28 členov, je bez spoločnej armády, pretože časť členských štátov je členom NATO (o všetkom rozhoduje nie EÚ, ale USA), do ktorého patria aj nečlenské štáty EÚ, ktoré sa podriaďujú nevedno komu a nevedno čie záujmy obhajujú, no a časť členských štátov EÚ si zachováva neutralitu.

EÚ je realita. Niektoré členské krajiny EÚ (Poľsko, Rumunsko) však uskutočňujú protieurópsku politiku, orientovanú nie na záujmy EÚ, ale na záujmy USA. V tejto situácii vypukla „ukrajinská kríza“, ktorá mohla vypuknúť aj v inom štáte, nemusela to byť Ukrajina, pretože nespokojných regiónov je v monopolárnom svete veľa. Vezmime si hoci len také Moldavsko alebo Gruzínsko alebo hociktorú postsovietskú republiku. Nehovoriac už o iných častiach sveta, počnúc Sýriou,

Egyptom alebo Líbyou na Blízkom Východe, končiac Venezuelou v Latinskej Amerike.

Ku krízovým udalostiam vo svete začalo dochádzať takým tempom a s takými nepredvídateľnými následkami, že „osamotená supervelmoc“ prestala riadiť a kontrolovať všetky procesy. Dokonca sa začali ozývať hlasy, že ju úloha hlavného arbitra už „unavila“.

Toto sa pochopiteľne prejavilo aj v Moskve, aj v Pekingu, aj v Paríži, aj v iných hlavných mestách. A všade začali stanovovať prognózy a navrhovať vlastné scenáre. A prečo nie? Vždy to tak bolo, tak to je teraz, tak to bude vždy.

Na základe čoho možno tvrdiť, že monopolárny systém, ktorý zaviedol sám seba, je večný? Prečo by sa nenašli i iné mocnosti, ktoré sa nebudú obávať spochybnit’ „právo“ monopolárnej mocnosti vysvetľovať svetové udalosti podľa vlastného uváženia?

Tým väčšmi, že „osamelá veľmoc“ nesformulovala nijaké nové pravidlá, ktorých by sa mali všetci v novom systéme medzinárodných vzťahov pridržovať, ona iba naďalej zachovávala staré pravidlá správania. Na dôvažok, sama ich často porušovala, na základe „práva silnejšieho“, porušovala právo, ktoré platilo aj v multipolárnom a bipolárnom svete.

Je len prirodzené, že také mocnosti sa našli a začali výraznejšie ovplyvňovať dianie v medzinárodných vzťahoch.

Keby sa tak stalo niekde v Ázii, mohla by to byť Čína. Ale stalo sa tak v Európe, navyše na postsovietskom priestore a takou mocnosťou sa stalo Rusko.

Nebudeme ospravedlňovať Rusko za jeho kroky na Kryme, na východe Ukrajiny a na celom postsovietskom priestore. Tu existujú tak objektívne, ako aj subjektívne momenty a len s odstupom času sa bude dať objektívne vyhodnotiť priebeh udalostí.

Ale netreba ospravedlňovať ani postup USA a NATO v tejto oblasti. Netreba nazerať na udalosti v postsovietskom priestore izolovane od ostatných procesov, ku ktorým dochádza za posledných 25 rokov na celom svete. Tieto udalosti navzájom súvisia a sú navzájom prepojené.

Aj ich následky budú globálne, nech sa, vychádzajúc z reality dneška, nie včerajška, pokúša ktokoľvek tieto procesy akokoľvek lokalizovať úvahami o „morálnosti či amorálnosti“ alebo „legitímnosti či nelegitímnosti“ krymského referenda, o následkoch sankcií pre Rusko, a nech sa ktokoľvek akokoľvek vyhýba diskusii o problematike ďalšieho usporiadania sveta, či o možnom prerozdelení svetových centier a centier vplyvu vo svetovej politike.

Realita je taká, že svet už nie je monopolárny.

Realita je taká, že „osamelá supervelmoc“ nie je schopná aj naďalej diktovať svoje podmienky, pretože ju prestali počúvať. A prestali ju počúvať, pretože nemá dost vojenskej sily (ani spoločne s NATO), dokonca proti takým krajinám, ako sú Irak,

Afganistan, Sýria, o Číne alebo Rusku ani nehovoriac. Nemá ani politické mechanizmy, pretože nič nevytvorila, len využívala staré mechanizmy, ktoré zdedila po bipolárnom systéme (Radu bezpečnosti OSN, Valné zhromaždenie OSN, OBSE). Nedisponuje paradoxne ani rozsiahlymi ekonomickými možnosťami bez ohľadu na „politiku petrodolárov“ a „sankčnú demokraciu“.

Nebezpečnosť situácie tkvie v tom, že monopolárny svet prestal existovať „de facto“, ale ani USA ani Rusko sa nechystajú ustúpiť zo svojich pozícií a studená vojna sa prakticky znova môže začať. Európa sa bude musieť rozhodnúť, či sa EÚ stane samostatným aktérom multipolárneho systému medzinárodných vzťahov a bude udržiavať politické a ekonomické vzťahy s celým svetom alebo bude aj naďalej „apendixom“ euroatlantickej politiky USA. Či bude vo všetkom podporovať Washington a zostane tak za „novou železnou oponou“, pretože takýto postoj môže priviesť k vzniku nového bipolárneho systému, základom ktorého budú krajiny BRICS a iné rozvojové krajiny, na jednej strane, a USA s EÚ, na strane druhej.

V podmienkach, keď sa vo svete sformovala skupina BRICS, ktorá vystupuje proti diktátu Washingtonu a ktorá už dnes ovláda 25 % svetovej pevniny, žije v nej 40 % obyvateľstva planéty, vytvára 25 % svetového HDP a disponuje 50 % svetových zlatých a devízových rezerv, a do roku 2050 má tendencie dosiahnuť až 50 % svetového HDP a disponovať až 70 % svetových zlatých a devízových rezerv, v týchto podmienkach si bude musieť Európa vybrať medzi minulosťou, súčasnosťou a budúcnosťou (Prasad 2015, Wilson a Purushothaman 2003).

A budúcnosť Európy má perspektívy len za konsolidácie európskej myšlienky integrácie, len ak bude mať svoju vlastnú, európsku zahraničnú politiku, len ak bude mať vlastnú európsku armádu, ktorá by nezávisela ani od Washingtonu, ani od Moskvy, ani od Peking, len keď bude mať vybudované vlastné ekonomické vzťahy s ostatným svetom, ktoré sú založené na výhodnosti a efektívnosti a nie na politických dogmách.

Európa sa preto musí vážne zamyslieť nad novým systémom európskej bezpečnosti, pretože OBSE nie je schopná tieto funkcie zabezpečiť.

OBSE vznikla ešte v časoch existencie bipolárneho sveta, keď sa každý problém riešil po odsúhlasení dvoch supervelmocí, ZSSR a USA (OSCE 1975). To bolo príčinou toho, že sa do Helsinského procesu zapojilo nielen 33 európskych štátov, ale aj USA a Kanada, pretože boli súčasťou euroatlantického systému európskej bezpečnosti. Po rozpade ZSSR však takáto logika stratila opodstatnenosť, nakoľko Berlínsky múr padol a Európa sa začala usilovať o zjednotenie, nie o ďalšiu konfrontáciu, a členstvo USA a Kanady v OBSE už viac neprispievalo k usporiadaniu sveta a vzájomnému porozumeniu na európskom kontinente, naopak, začalo prekážať (OSCE 1990). Čiastočne preto, že to neboli európske štáty a nechápali celkom špecifikum medzieurópskych vzťahov, ale aj preto, že ich záujmy nie vždy korešpondovali s európskymi. Bolo to zreteľne cítiť prakticky počas celého

„postsovietskeho obdobia“ európskych dejín a Európa, ak jej naozaj ide o svoju bezpečnosť, sa musí rozhodnúť, čo ďalej.

Jedným z variantov by mohlo byť vylúčenie USA a Kanady z OBSE, a to na základe toho, že tieto štáty nie sú európske a ich prítomnosť neľahčuje európsky dialóg, práve naopak, komplikuje ho. Aj keď to vyzerá dosť nereálne, má to svoju logiku.

Alebo druhý variant: zrušiť OBSE, lebo už stratila význam a jej právomoci a kompetencie preniesť na Radu Európy, čím by sa táto organizácia stala skutočne celoeurópskou. Teraz je totiž len „ochrankyňou práva“ a „lokálnou administratívnou“ organizáciou, ktorá v porovnaní s pôvodnou myšlienkou európskej jednoty zúžila svoju činnosť na minimum. Samozrejme, v takom prípade by bolo treba prehodnotiť aj úlohu Parlamentného zhromaždenia Rady Európy (Parliamentary Assembly of the Council of Europe), Výboru ministrov Rady Európy a Generálneho sekretariátu tejto organizácie, ale to je už skôr technická záležitosť, nie politická. Tým väčšmi, že Európska únia, pri všetkej úcte, nereprezentuje celú Európu, len jej časť, a nie je kompetentná hovoriť v mene celej Európy o jej bezpečnosti, dokonca na to nemá ani možnosti, ak berieme do úvahy posledné udalosti súvisiace s teroristickými aktmi v Paríži. Problém zabezpečenia európskej bezpečnosti je problém, ktorý vychádza zo záujmov Európy, a nie iných aktérov medzinárodných vzťahov, a treba ho vyriešiť čo najskôr. Pochopiteľne, najväčší problém EÚ dnes nie je Ukrajina, ani Sýria, ale vnútorná inštitucionálna reorganizácia. Za dnešnej situácie totiž, keď sa všetky rozhodnutia, vrátane o takých dôležitých otázkach, ako je zahraničná a obranná politika, prijímajú prostredníctvom konsenzu, za súhlasu všetkých 28 členských štátov Európskej únie, za takejto situácie sa Európska únia v nových podmienkach multipolárneho sveta nemôže udržať.

Udalosti na Ukrajine túto nevelmi príjemnú perspektívu len potvrdzujú, lebo jasné stanovisko EÚ zatiaľ neodznalo, hoci niet pochyb o tom, že v Berlíne a v Paríži chápu situáciu práve tak dobre, ako vo Washingtone.

Premena EÚ na samostatného aktéra medzinárodných vzťahov predpokladá nielen inštitucionálnu reorganizáciu EÚ, ale tiež jej kvalitatívne a kvantitatívne pretvorenie, pretože nie všetky členské krajiny sú ochotné vzdať sa svojej suverenity (v prvom rade svojej zahraničnej politiky a velenia svojich armád).

Navyše, niektoré členské krajiny EÚ majú na svojom území vojenské základne USA (tak základne NATO, ako aj mimo bloku NATO), čo sa môže stať neprijateľným atribútom ďalšieho zotrvania v EÚ, ktorá bude mať svoju vlastnú armádu, oddelenú od NATO.

Niet pochybností o tom, že ak vznikne európska armáda, tak EÚ pravdepodobne uzavrie dohodu s NATO alebo s USA (ak NATO prestane fungovať) alebo s nejakou inou alianciou pod záštitou USA, ale to už nebude priame podriadenie Washingtonu, čo nemusí korešpondovať so záujmami USA.

Tým viac, že v závislosti od situácie a od prípadných hrozieb, EÚ môže uzavrieť dohody s inými štátmi a vojenskými alianciami (Rusko, Čína a i.), čo tiež nemusí korešpondovať so záujmami USA, dokonca im môže protirečiť, aj keby to malo byť odrazom práve európskych záujmov.

Na záver treba konštatovať, že procesy európskej integrácie v rámci európskych spoločenstiev, a neskôr v rámci EÚ priniesli nespochybniteľné pozitívne výsledky, minimálne v niekoľkých smeroch: podarilo sa vyhnúť novej európskej vojne; výrazne sa zlepšila—ekonomická a finančná situácia európskych štátov; významne sa zvýšila životná úroveň obyvateľstva.

Ak bude Európska únia chcieť prežiť v nových geopolitických podmienkach multipolárneho sveta, bude sa musieť zreorganizovať, uskutočniť dôkladnú inštitucionálnu reformu, aby mala jednotnú zahraničnú politiku a jednotnú celoeurópsku armádu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BELOV, A. (2004): Mnogoletneje stremlenije Ankary probitsia v Jevrosojuz prinosit pervyje plody, no ždat' zavetnogo moenta prid'otsia ješčo dolgo.. [Online.] In *Russkie.org*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=8099>>.
2. BURIAN, A. D. (2012a): Federalizacyja Jevrosojuza i perspektivy NATO. [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REGNUM*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://regnum.ru/news/polit/1603510.html>>.
3. BURIAN, A. D. (2012b): PRO SŠA v Jevrope i uroki Karibskogo krizisa: Rumynija v roli Kuby, Besesku v roli Kastro. [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REGNUM*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://regnum.ru/news/1596472.html>>.
4. BURIAN, A. D. (2013a): Faktor Snoudena i "zamorožennyje konflikty" na postsoveckom prostranstve. [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REGNUM*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://regnum.ru/news/1690399.html>>.
5. BURIAN, A. D. (2013b): Moldavija meždu Vostokom i Zapadom v kontekste sovremennyh geopolitičeskych transformacyj. [Online.] In *Ava.md – informacionno-analitičeskij portal*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://ava.md/analytics-commentary/021020-moldaviya-mezhdu-vostokom-i-zapadom-v-kontekste-sovremennih-geopoliticheskikh-transformacii.html>>.
6. BURIAN, A. D. (2013c): "Zamorožennyje konflikty" i trojnyje standarty "pravozasčity". [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REGNUM*. [Citované

27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://regnum.ru/news/polit/1682690.html>>.
7. BURIAN, A. D. (2014a): Mnogopol'arnyj mir i mesto Evropy v novoj sisteme meždunarodnych otnošenij. [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REX*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.iarex.ru/articles/46648.html>>.
8. BURIAN, A. D. (2014b): Mnogopol'arnyj mir i novyje parametry bezopasnosti v Pričernomorskom regione. [Online.] In *Informacionnoje agentstvo REX*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.iarex.ru/articles/46703.html>>.
9. EULAW.RU. (1992): Dogovor o Jevropejskom sojuze. [Online.] In *Eulaw.ru*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://eulaw.ru/treaties/teu>>.
10. NACIONALNYJ KOMITET PO ISSLEDOVANIJU BRIKS. ([S. a.]): Istorija BRIKS. [Online.] In *Nkibrics.ru*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.nkibrics.ru/pages/history-brics>>.
11. NATO. (1949): Severoatlantičeskij dogovor. [Online.] In *Nato.int*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_17120.htm>.
12. OSCE. (1975): Soveščanije po bezopasnosti i sotrudničestvu v Jevrope. Zaključitel'nyj akt. [Online.] In *Osce.org*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true>>.
13. OSCE. (1990): Parižskaja chartija dl'a novoj Jevropy. [Online.] In *Osce.org*. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <<http://www.osce.org/ru/mc/39520?download=true>>.
14. PRASAD, B. R. (2015): *BRICS and the Global Economy*. [Online.] Bombaj: Financial Technologies Knowledge Management Company Limited, 2015. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a13d/6272/6937/f918/0000/original/BRICS_AND_THE_GLOBAL_ECONOMY.pdf?1422369085>.
15. WILSON, D. – PURUSHOTHAMAN, R. (2003): *Dreaming with BRICs: The Path to 2050*. [Online.] New York: Goldman Sachs, 2003. [Citované 27. 11. 2015.] Dostupné na internete: <http://www.nkibrics.ru/system/brics/docs/data/54c7/a1a9/6272/6937/f920/0000/original/Dreaming_With_BRICs_The_Path_to_2050.pdf?1422369193>.



PALESTÍNSKE ODBOJOVÉ HNUTIE V LIBANONE A „KÁHIRSKÁ DOHODA 1969“

THE PALESTINIAN RESISTANCE MOVEMENT IN LEBANON AND „THE CAIRO AGREEMENT OF 1969“

*Karol R. Sorby*¹

V období po júnovej vojne si palestínske odbojové hnutie vybudovalo v rozličných častiach Libanonu, najmä v oblastiach hraničiacich s Izraelom a Sýriou základne, a tak dochádzalo k zrážkam medzi libanonskou armádou a palestínskymi partizánmi. Vláda a armáda to pociťovali ako stratu suverenity nad týmito citlivými oblasťami a bolo to neprijateľné aj pre značnú časť verejnej mienky. Keď zrážky medzi armádou a partizánmi pokračovali, radikálne arabské režimy vystúpili na podporu palestínskych partizánov a otvorene odsúdili úsilie libanonskej armády zlikvidovať partizánske hnutie. Pod tlakom Organizácie pre oslobodenie Palestíny (OOP) začali aj konzervatívne arabské režimy postupne obhajovať pokračujúcu prítomnosť palestínskeho odbojového hnutia v Libanone. Režim prezidenta Šarila Hulwa (Charles Helou) bol nakoniec nútený tolerovať daný stav a delegácia libanonskej armády, ktorú viedol jej veliteľ generál Imīl Bustānī odcestovala do Káhiry, kde sa zišla s delegáciou OOP vedenou Jāsirom ʿArafātom, v prítomnosti egyptských ministrov obrany a zahraničných vecí, ktorí zastupovali prezidenta Džamāla ʿAbdannāšira. Výsledkom schôdze bola tzv. Káhirska dohoda, ktorú 3. novembra 1969 podpísali vedúci oboch delegácií.² Kľúčové slová: palestínske odbojové hnutie v Libanone, arabský summit v Chartúme, rezolúcia BR OSN č. 242, protiizraelské aktivity partizánov, tvrdá izraelská odвета, snahy o obnovu štátnej suverenity, žiadosť o prostredníctvo, Káhirska dohoda.

In the period after the June war the Palestinian resistance movement established its bases in various parts of Lebanon, particularly in the areas

¹ Prof. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemská cesta 1/b, 85235 Bratislava, e-mail: karol.sorby@euba.sk.

Autor je významný slovenský arabista s dlhoročnou praxou v diplomatických službách. Špecializuje sa predovšetkým na novodobú históriu arabského východu a na teóriu výučby jazyka s ohľadom na modernú spisovnú arabčinu.

² Štúdia bola vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA 2/0107/15.

adjacent to Israel and Syria. There occurred violent clashes between the Lebanese Army and the Palestinian militias. The fact that the Lebanese State had ceased to exercise its rightful sovereignty over these sensitive areas, was as intolerable to the Lebanese Army as it was to considerable part of the Lebanese public opinion. As the clashes between the Lebanese Army and the Palestinian militias continued, the radical Arab regimes rose to the support of the Palestinian commando cause, and openly condemned the efforts of the Lebanese Army to liquidate the Palestinian commando movement in Lebanon. Even conservative Arab regimes, under the pressure from the Palestine Liberation Organization (PLO), began – one after another – to pronounce themselves in favor of the continued existence of the commando movement in Lebanon. In the end, the regime of Šārīl Ḥulw (Charles Helou) was forced to agree and a Lebanese Army delegation, headed by General Imīl Bustānī, proceeded to Cairo where it met with a PLO delegation headed by Yāsir ʿArafāt in the presence of the Egyptian Ministers of War and of Foreign Affairs, representing President Jamāl ʿAbdannāšir. The outcome of the meeting was the so-called Cairo Agreement, which was signed on 3rd November 1969 by Imīl Bustānī and Yāsir ʿArafāt.

Key words: the Palestinian resistance movement in Lebanon, the Arab summit in Khartoum, the Security Council resolution 242, Palestinian activities against Israel, heavy Israeli armed reprisals, efforts to re-establish Lebanon's sovereignty, appeal for mediation, the Cairo agreement.

JEL: F51, Y80

1 Úvod

Izraelský útok na Egypt 5. júna 1967 znamenal pre libanonskú vládu veľkú dilemu, najmä v tom, či má alebo nemá obnoviť konfrontačnú rétoriku a pritiahnuť izraelskú armádu na libanonský front. Premiér Rašīd Karāmī vyjadril svoju podporu Egyptu tým, že v prvý deň vojny v parlamente vyhlásil: „To čo sme čakali, sa stalo. Dnes ráno Izrael začal boj útokom na ZAR. Je nutné, aby sa pohli všetky arabské fronty, pretože existuje iba jedna línia prímeria a predpokladá sa, že bitka bude spoločná a rozhodujúca. ... Libanon je spojený s arabskými štátmi a zaviazal sa splniť svoje záväzky. Libanon v týchto ťažkých dňoch musí preukázať, že je schopný hrať účinnú úlohu v rozhodujúcej bitke.“³ Prezident Šārīl Ḥulw a veliteľ libanonskej armády generál Imīl Bustānī odmietali akúkoľvek vojenskú akciu proti Izraelu, najmä keď začali prichádzať správy, že Izrael prakticky už vojnu vyhral. V skutočnosti obrovský rozsah arabskej porážky znemožnil Egyptu alebo inému frontovému štátu, aby spochybňoval neúčasť Libanonu vo vojne, lebo ani vstup Libanonu by nebol zmenil jej výsledok (Kalawoun 2000, s. 139).

V snahe neznepriatelíť si ani Západ ani ostatné arabské štáty, Libanon urobil opatrné politické rozhodnutia na vyváženie týchto protichodných síl. Pri prijímaní

³ Znenie podľa: Summary of World Broadcast, ME/A7, 7 June 1967.

politických krokov proti Západu za jeho podporu Izraelu v júnovej vojne sa libanonská vláda rozhodla nasledovať Egypt. Veľvyslancov Veľkej Británie a USA 8. júna 1967 vyzvali, aby opustili Bejrút, ale diplomatické styky s týmito dvoma štátmi neboli prerušené.⁴ Okrem toho prezident Šāril Ḥulw a premiér Rašīd Karāmī po porážke Egypta prejavili solidaritu s Džamālom ʿAbdannāšīrom, keď ho požiadali, aby stiahol svoje rozhodnutie vzdať sa funkcie prezidenta ZAR a vrátil sa, aby znova „zaujal miesto vodcu arabského pochodu vpred“.⁵

2 ARABSKÝ SUMMIT V CHARTÚME A REZOLÚCIA BR OSN 242

Arabský summit v Chartúme, ktorý sa začal 29. augusta 1967 a mal za cieľ zaoberať sa problémom prevahy Izraela na Blízkom východe (Riyád 1985, s. 130), prijal rad dôležitých rozhodnutí. V prvom rade bola ukončená „arabská studená vojna“ ako ju nazval Malcolm Kerr, medzi „revolučnými“ a „reakčnými“ arabskými režimami, keďže obidva tábory teraz spojili sily, aby odstránili dôsledky júnovej vojny. V snahe upokojiť Saudskú Arábiu sa Egypt rozhodol, že stiahne svoje jednotky zo severného Jemenu. Po druhé, bohaté ropné štáty, Saudská Arábia, Kuvajt a Líbya sa rozhodli podporiť hospodárstvo Egypta a Jordánska, aby týmto štátom nahradili straty, ktoré utrpeli v hospodárskej a vojenskej oblasti. Po tretie, summit napriek tomu, že prijal tri radikálne zásady voči Izraelu – „žiadne mier, žiadne rokovania a žiadne uznanie“, schválil použitie diplomatických prostriedkov na znovuzískanie okupovaných arabských území (Kerr 1977, s. 129).

Libanonská vláda nepodnikla žiadne jednostranné diplomatické kroky, aby sa vymanila z dôsledkov arabsko-izraelského konfliktu, pokiaľ Egypt sám neprijal pragmatický prístup na chartúmskom summite 31. augusta 1967. Maḥmūd Riyād, egyptský minister zahraničných vecí neskoršie uviedol, že „*napriek tomu, že Egypt prerušil diplomatické styky s USA a pokračoval v tejto politike, Džamāl ʿAbdannāšīr nežiadal od ostatných arabských štátov, aby urobili ten istý krok, najmä tie krajiny, ktoré tradične pestovali priateľstvo s USA. Cieľom Džamāla ʿAbdannāšīra bolo nechávať arabské dvere otvorené pre dialóg s USA*“ (Riyad 1981, s. 56). Libanonská vláda konala okamžite a vrátila svojich veľvyslancov do Londýna a Washingtonu, aby „slúžili arabskej veci v diplomatickej a informačnej oblasti“.⁶ Okrem toho bol zachovaný sympatický tón voči egyptským podmienkam týkajúcim sa politického urovnania pod záštitou OSN. Porážka Egypta v júnovej vojne ovplyvnila jeho vzťahy s rozličnými libanonskými skupinami. Napriek tomu, že sa Egypt stiahol z „arabskej studenej vojny“ a úplne sa venoval arabsko-izraelskému konfliktu, zachoval si silnú prítomnosť v libanonskej domácej politickej aréne, minimálne do úmrtia Džamāla

⁴ *Al-Hajāt*, Bejrút, 10. júna 1967.

⁵ *Al-Hajāt*, Bejrút, 10. júna 1967.

⁶ *Al-Hajāt*, Bejrút, 7. a 8. septembra 1967.

^cAbdannāšira 28. septembra 1970.

Libanon bol jedinou arabskou krajinou susediacou s Izraelom, ktorá nebola zatiahnutá do júnovej vojny, a tak unikol okupácii svojho územia a jeho neveľké ozbrojené sily unikli zničeniu. Krátkodobý účinok šesťdňovej vojny bol v istom ohľade pre stabilitu Libanonu užitočný. Po prvé, libanonskému hospodárstvu oslabenému následkom bankovej krízy v roku 1966, sa po vojne podarilo zotaviť. Zvýšené arabské investície popri rozkvitajúcom obchode pomohli Libanonu obnoviť si postavenie „vstupnej brány“ do arabského vnútrozemia. Po druhé, pokles kresťansko-muslimskej rivality, ktorá sa pred vojnou zvyšovala, bol výsledkom porážky arabských štátov a jeho výsledkom bolo zníženie tlaku arabských národných síl na koordináciu vojenských záležitostí s *Jednotným arabským velením*. A tak bola libanonská kresťanská komunita zbavená nočnej mory rozmiestnenia arabských vojsk v južnom Libanone a obáv z narušenia politickej rovnováhy v prospech muslimskej komunity. To signalizovalo posun k politickému strediu, ktorý dal krajine „stabilitu nerozhodnosti (kolísavosti)“. Po tretie, zníženie napätia medzi kráľom Fajšalom a Džamālom ^cAbdannāširom v Chartúme sa odrazilo na utlmení ideologickej vojny, ktorú tieto dve krajiny viedli prostredníctvom svojich agentov v libanonskej tlačí.⁷

Rezolúcia BR OSN č. 242 z 22. novembra 1967 načrtla hlavné smery možného mierového urovnania na Blízkom východe (Bailey 1990, s. 284), na ktorých sa dohodli obidve supervelmoci. Rezolúcia však odrážala strategické výhody, ktoré USA požívali na Blízkom východe, t. j. ich podmienky na prijateľné mierové urovanie. USA sa mohli tešiť z porážky prosovietskych arabských štátov bez rizika vojenskej konfrontácie so ZSSR a bez vlastnej zaangažovanosti do zrážky s regionálnym štátom, ako sa to stalo vo Vietname. Okrem toho USA držali kľúč k možnému politickému urovnaniu arabsko-izraelského sporu, keďže sa im podarilo dosiahnuť ústupky od svojho spojenca Izraela (Quandt 2001, s. 13-14). Tieto podmienky zahŕňali voľnú plavbu v medzinárodných vodách, riešenie problému palestínskych utečencov, uznanie práva všetkých štátov, vrátane Izraela, žiť v mieri a v rámci bezpečných a uznaných hraníc, a stiahnutie izraelských vojsk z arabských území okupovaných počas vojny. Posledný bod, na nátlak USA, bol úmyselne ponechaný v nejasnej forme (Riyad 1981, s. 68-69).

Egypt a Jordánsko prijali Rezolúciu BR OSN č. 242/67, ktorá upravovala prvý rámec na urovanie, ale Sýria, Alžírsko, Irak a OOP ju odmietli s odôvodnením, že nespomína palestínsku otázku (Bailey 1990, s. 285). Malcolm Kerr (1977, s. 130-132) tvrdí, že Džamāl ^cAbdannāšir a kráľ Ĥusajn vytvorili os s úmyslom znova získať svoje územia, a to v neposlednom rade preto, že obidva štáty stratili hospodársky strategické oblasti svojho územia, diplomatickými prostriedkami. Na druhej strane, Sýria sa radšej vzdala príležitosti na diplomatické úsilie, keďže v súvislosti s Golanskými výšinami si

⁷ *The Economist*, Londýn, 7. októbra 1967, s. 39.

mohla dovoliť čakať na svoju príležitosť, pretože hospodársky neboli natoľko významné. Palestínske hnutie odporu vystúpilo ako nový faktor v arabsko-izraelskom konflikte a ťažilo z vákua vytvoreného arabskou neschopnosťou „oslobodiť“ Palestínu. Partizánske operácie v rokoch 1968 a 1969, najmä tie, ktoré sa podnikali z jordánskeho a libanonského územia, si vyslúžili tvrdé izraelské odvetné údery, ktoré ohrozovali stabilitu a postavenie týchto dvoch štátov (van Creveld 1998, s. 208).

3 PROTHIZRAELSKÉ AKTIVITY PARTIZÁNOV

Počas roku 1968 sa na operácie proti Izraelu využívali základne palestínskych partizánov, ale libanonské bezpečnostné sily ich akcie často prekazili. Keď sa jednotkám palestínskeho odboja v marci 1968 v spolupráci s jednotkou jordánskej armády podarilo odraziť pozemný útok izraelských jednotiek pri obci Karāma v Jordánsku, ich úspech vyvolal novú vlnu vstupu dobrovoľníkov do palestínskeho hnutia odporu a nový výbuch nadšenia pre palestínsku vec medzi libanonskými radikálmi (Gordon 1983, s. 92). V Libanone sa uskutočnili demonštrácie vedené radikálnymi stranami, ktoré volali po úplnej slobode činnosti palestínskeho odbojového hnutia na libanonskom území. V prejave na jednej z demonštrácií sa libanonský premiér ʿAbdallāh al-Jāfi verejne vyslovil v prospech odstránenia všetkých obmedzení na slobodu činnosti palestínskych partizánov v krajine, čím prakticky zaviazal všetkých svojich následníkov, *sunnitských* predsedov vlád v Libanone, aby zastávali toto stanovisko, čo vyvolávalo veľké rozpaky prezidenta, velenia armády a celého kresťanského sektoru libanonskej vrchnosti (Salibi 1977, s. 35).

Libanon s asi 300-tisíc Palestínčanmi a dlhou históriou podpory palestínskej veci, bol logickým miestom na politickú činnosť palestínskeho odbojového hnutia. Palestínčania významne prispeli k hospodárskemu rozvoju Libanonu, ale sami zriedka mali podiel na týchto príjmoch (ziskoch). Žili v biede ako väčšina libanonského obyvateľstva, väčšinou v utečeneckých táboroch a stali sa spojencom libanonskej chudoby (Odeh 1985, s. 108). V priebehu roku 1968 sa základne palestínskych partizánov začali využívať na operácie proti Izraelu. Partizánska činnosť z južného Libanonu sa rýchlo rozrastala a niekoľkokrát do týždňa dochádzalo k šarvátkam medzi partizánmi a izraelskými silami (Gilmour 1984, s. 93). Viacerí libanonskí muslimovia, ba dokonca aj niekoľkí radikálni kresťania, sa pripojili k niektorej z palestínskych partizánskych skupín a zapájali sa do týchto operácií. Radikálne strany v Libanone opakovane volali po neobmedzenej voľnosti pre činnosť palestínskeho odbojového hnutia na libanonskom území.

Prvé skúsenosti s hnutím palestínskeho odboja na svojom území nadobudla Libanonská republika počas príprav na parlamentné voľby v roku 1968. V predvolebnom období tri kresťanské strany vážne znepokojil rýchly rast partizánskeho hnutia v krajine – *Strana liberálnych vlastencov* Kamīla Šamʿūna, *Vlastenecký blok* Raymonda Iddaha a *Falangistická strana* Pierra al-Džumajjila –

a spojili sa, aby vytvorili spoločný kresťanský front, ktorý nazvali *Trojdohoda*, zjednodušene *Dohoda* (Entelis 1974, s. 161-162). Proti „panarabizmu“ podporovali „libanonský partikularizmus“ a odmietli mnohé kompromisy s tými požiadavkami, ku ktorým sa *šihābizmus* bol ochotný prispôbiť. Podľa troch vodcov *Dohody* a tiež patriarchu Būlusa al-Ma^cūšīho, ktorý ich otvorene podporoval, činnosť palestínskych kománd v Libanone vážne ohrozovala bezpečnosť a stabilitu štátu (Dawisha 1980, s. 21). V oblasti zahraničnej, táto činnosť vystavovala Libanon hrozbe izraelskej odvety a možnej okupácie časti južného Libanonu, ktoré bez ohľadu na čokoľvek iné, by zmenili status libanonsko-izraelskej hranice a urobili by z nej len líniu príméria. V domácej sfére, libanonskí muslimovia tejto činnosti zdanlivo poskytovali nadšenú podporu v nádeji, že poslúži ako nástroj na zvýšenie muslimskej váhy v krajine na úkor tradične nastavených kresťanských výsad (Salibi 1977, s. 35-36). Zatiaľ čo ani jeden muslimský vodca nemohol otvorene podporiť kresťanskú *Dohodu* v jej stanovisku k otázke palestínskych partizánov, viacerí muslimskí predáci, menovite Šā'ib Salām, podporovali *Dohodu* v jej *protišihābovskom* stanovisku bez toho, aby sa k nej pokúsili pripojiť.

Volebný úspech *Dohody* v roku 1968 a všeobecné potešenie konzervatívnych arabských režimov nad týmto úspechom, povzbudili libanonských kresťanov, aby pritvrdili svoj postoj voči činnosti palestínskych kománd v krajine (Gilmour 1984, s. 92). Čoskoro sa však začali prejavovať následky júnovej vojny a vyberali si daň aj v Libanone, ktorý bol takto vtáňovaný do arabsko-izraelského konfliktu. Prvý útok na izraelské osady blízko libanonských hraníc podnikli palestínski partizáni z Libanonu (Rabinovich 1984, s. 41). Toto, samozrejme, vyvolalo okamžitú izraelskú odvetu proti predpokladaným základniam na libanonskom území, čo často zamestnalo aj libanonskú armádu. Koncom roku 1968 Libanon postihla v súvislosti s operáciami palestínskych partizánskych skupín spustených z libanonského územia prvá rozsiahla odvetá. Zvláštne jednotky izraelskej armády prileteli 28. decembra na vrtuľníkoch od mora, pristáli na bejrútskom medzinárodnom letisku a vyhodili do vzduchu 13 libanonských civilných dopravných lietadiel, ktoré našli na letisku (Goria 1985, s. 95-104; Odeh 1985, s. 109).⁸ Vzhľadom na rýchlosť, akou operácia prebehla, nikto nemohol vážne očakávať, že libanonská armáda by sa objavila na scéne včas, aby tak mohla odraziť prekvapujúci útok. Celý Libanon zostal na chvíľu ako omráčený.

4 TVRDÁ IZRAELSKÁ ODVETA

Izraelský útok na medzinárodné letisko v Bejrúte vtiahol Libanon do trasoviska arabsko-izraelského konfliktu. Následná politická diskusia týkajúca sa zodpovednosti libanonskej armády pri obrane letiska signalizovala začiatok krízy v úlohe Libanonu v arabskej stratégii voči Izraelu. Egyptské médiá kritizovali orientáciu libanonskej

⁸ Pozri aj *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 29. decembra 1968.

politiky, ktorá sa opiera o mýtus západnej ochrany a bránili palestínske odbojové hnutie proti libanonským obvineniam, že vyvolalo izraelský útok a obvinili libanonský režim, že odvracia oči od „činnosti mnohých nepriateľských síl, ktoré využili Libanon ako nástupišče na útok proti arabskému národu“.⁹ Egyptské médiá kritizovali aj snahy libanonského režimu udržať zvláštne postavenie Libanonu tým, že sa izoluje od arabského sveta a zamýšľali sa nad návrhom neutrálneho Libanonu udržiavaného trvalou prítomnosťou síl OSN na hraniciach s Izraelom. Egyptská kritika prichádzala v čase, keď úsilie OSN sa dostalo do slepej uličky a keď bol Egypt sklamaný zo snáh Američanov presadiť regionálne mierové urovnanie založené na „izraelských podmienkach“ (Riyad 1981, s. 95-96).

Hneď po tomto útoku na bejrútske medzinárodné letisko v Bejrúte a ďalších libanonských mestách vypukol všeobecný štrajk študentov, spojený s ľudovými demonštráciami, ktoré podporovali stanovisko prijaté radikálnymi stranami. Radikálni vodcovia štrajku, ktorý nazvali „študentskou revolúciou“, využili výhodu zmätku spôsobeného libanonskému systému udalosťou na letisku, aby spustili frontálny útok na tento systém, ktorý obviňovali za prejavenu bezmocnosť Libanonu zoči-voči izraelskej vojenskej prevahe. V konzervatívnych libanonských kruhoch sa na „študentskú revolúciu“ hľadelo ako na súčasť marxistického výpadu, ktorý v tom čase podporoval radikalizmus medzi študentmi v rozličných častiach západného sveta. Protesty vyvolané štrajkom a demonštráciami v Bejrúte mali okamžitý účinok: vyvolali odstúpenie vlády ‘Abdallāha al-Jāfiho (Salibi 1977, s. 39). Štrajky a demonštrácie pokračovali až do konca januára 1969.

Rašīd Karāmī sotva strávil dva mesiace v úrade, keď jeho vláda musela čeliť vážnym ťažkostiam. Začiatkom apríla 1969 väčšina palestínskych partizánskych organizácií operujúcich z Libanonu, Sýrie a Jordánska, sa dostala pod zjednotené *Velenie ozbrojeného boja* pri OOP. Po vzniku tohto nového palestínskeho velenia nasledovalo významné urýchlenie rozvoja partizánskeho hnutia, ktoré sa skončilo viacerými ozbrojenými zrážkami medzi palestínskymi milíciami a libanonskou armádou v južnom Libanone (Salibi 1977, s. 39-40). V Sidone 23. apríla 1969 vypukli nepokoje, keď miestni muslimovia a Palestínčania podporovaní Kamālom Džunbulātom a radikálnymi stranami, demonštrovali proti akcii libanonskej armády podniknutej proti *Ozbrojenému boju* Palestínčanov (Odeh 1985, s. 112). Libanonské bezpečnostné sily sa zrazili s demonštrantmi, medzi ktorými boli aj ozbrojení milicionári, a viacero demonštrantov bolo zabitých. V Bejrúte a jeho predmestiach okamžite zaviedli výnimočný stav, aby sa tam zabránilo odvetám a armádu poverili úlohou udržiavať poriadok. Rozhorčenie muslimov a radikálne názory hrozivo narastali (Khalidi 1983, s. 41). Podobne ako ‘Abdallāh al-Jāfi, ani ďalší *sunnitskí* predáci, ani Rašīd Karāmī ako ministerský predseda sa nemohli dištancovať od

⁹ *Al-Ahrām*, Káhira, 3. januára 1969.

všeobecných muslimských sympatií a podpory palestínskeho odbojového hnutia. Ministerský predseda v parlamentnom vystúpení zaviazal vládu (v trocha vágnych termínoch) uznať zákonné práva palestínskeho ľudu bojovať za oslobodenie svojej vlasti (Rizq 1987, s. 108-109). Jeho vláda zároveň prisľúbila, že preskúma otázku zavedenia povinnej vojenskej služby a prijme ďalšie opatrenia na posilnenie libanonskej armády v záujme obranyschopnosti vlasti (Rizq 1987, s. 111).

5 SNAHY O OBNOVU ŠTÁTNEJ SUVERENITY

Sily *Dohody* (väčšinou milície falangistov) vyvolali zrážky so silami palestínskeho odboja, ktoré trvali až do 29. marca 1969. Zrážky sa skončili 31. marca 1969 po sprostredkovaní ministra zahraničných vecí Líbye. Marcové útoky mali ešte jednu dôležitú príčinu: *Falangistická strana* mala už pred očami prezidentské voľby, ktoré sa mali konať v auguste 1970. Pierre al-Džumajjil – ako kandidát na prezidenta – sa v kruhoch libanonskej buržoázie stával príťažlivejším než boli Raymond Iddah alebo Kamīl Šamʿūn. Začiatkom roku 1969 sa však do súťaže o prezidentský úrad zapojila ďalšia osobnosť spomedzi *mārūnovcov* (Odeh 1985, s. 112). Bol to Sulajmān Frandžija, ktorý sa nepripojil k *Dohode* zrejme preto, lebo nepovažoval politicky za výhodné spájať sa s výrazne kresťanským zameraním, ktorým sa vyznačovala táto trojstranná politická koalícia. Namiesto toho sa pripojil k Šāʿibovi Salāmovi, *sunnitskému* vodcovi Bejrútu a Kāmilovi al-Asʿadovi, poprednému *šīʿitskému* vodcovi južného Libanonu a vytvoril s ním ďalšiu *protišihābovskú* koalíciu, nazvanú *Zoskupenie stredu*. Od chvíle svojho vzniku sa toto *Zoskupenie* postavilo do opozície proti *šihābovskej* línii a ukazovalo sa ako prirodzený spojenec *Dohody*. Niet preto divu, že vodcovia *Dohody* považovali Sulajmāna Frandžiju, *mārūnovského* člena *Zoskupenia stredu*, popri Fuʿadovi Šihābovi, Kamīlovi Šamʿūnovi, Raymondovi Iddahovi a Pierrovi al-Džumajjilovi, za jedného z piatich mocných *mārūnovcov* prijateľných na funkciu prezidenta v roku 1970 (Salibi 1977, s. 49).

Štrajk a demonštrácie pokračovali až do konca januára 1969, keď Rašīd Karāmī konečne vedel zostaviť novú vládu. Problém angažovanosti Libanonu v arabsko-izraelskom spore sa znova vynoril, keď vypukli zrážky medzi libanonskou armádou a palestínskymi partizánmi, čo viedlo k novej vnútropolitckej kríze. Počas násilného potlačenia propalestínskej študentskej demonštrácie libanonskou armádou 23. apríla 1969 bolo vo veľkých libanonských mestách mnoho účastníkov zranených a incident viedol k pádu vlády Rašīda Karāmīho (Rizq 1987, s. 109). Následne bol Libanon šesť mesiacov bez vlády, keďže nikto zo *sunnitských* politikov nebol ochotný prevziať úrad, pokiaľ sa armáda usiluje potlačiť palestínskych partizánov. Šarīl Ḥulw preto 7. mája 1969 zavolať egyptskému prezidentovi a požiadal ho, aby robil prostredníka medzi libanonskými úradmi a palestínskymi partizánmi. Džamāl ʿAbdannāšir súhlasil a vyslal do Libanonu svojho zvláštneho emisára Ḥasana Šabrīho

al-Chūlīho, ktorý sa okamžite ujal svojej úlohy.¹⁰

6 ŽIADOSŤ O PROSTREDNÍCTVO

Egyptská vláda prijala libanonskú žiadosť s tým, že umožní umiernenému a nesúperiacemu arabskému režimu obnoviť vnútornú stabilitu. Tento faktor bol dôležitý pre egyptskú zahraničnú politiku, ktorá nutne potrebovala podporu pre svoju mierovú stratégiu. Libanonská vláda bola teda prvou arabskou vládou, ktorá vyslovila podporu egyptsko-jordánskej mierovej iniciatíve predloženej kráľom Ĥusajnom 10. apríla 1969.¹¹ Vyslaním svojho emisára do Bejrútu, egyptská vláda sa snažila potlačiť libanonskú požiadavku na zvolanie vrcholnej schôdzky frontových štátov, aby koordinovala spoločnú politiku voči partizánom. Skutočnou egyptskou motiváciou bolo vyhnúť sa nahrávaniu do rúk Sýrie a partizánov v čase, keď Egypt bol zaujatý presadzovaním pragmatického prístupu pri vypracúvaní urovnania založeného na rezolúcii BR OSN 242.¹²

Egyptský emisár Ĥasan Šabrī al-Chūlī sa v prvom rade usiloval zastaviť podporu Sýrčanov partizánom. Potom sa pustil do práce na hľadaní riešenia na ukončenie krízy medzi libanonskou vládou a palestínskymi partizánmi. Ĥasan Šabrī al-Chūlī spočiatku sympaticky prijímal názory libanonskej vlády snažiace sa obmedziť voľnosť pohybu partizánov, „na ochránenie juhu Libanonu pred možnou izraelskou okupáciou“.¹³ Odmietnutie kompromisu zo strany partizánov však v priebehu troch dní ukončilo jeho misiu. Oznámil, že sa vráti do Káhiry a predloží výsledky prezidentovi Džamālovi ʿAbdannāširovi. To v zásade poukazovalo na egyptskú neochotu znepriatelieť si ktorúkoľvek stranu, čo mohlo viesť k pokračovaniu krízy.¹⁴

Vnútropolitická kríza v Libanone, ktorá bola dôsledkom zrážok medzi libanonskou armádou a palestínskymi partizánmi 23. apríla 1969, stávala egyptskú vládu pred nepríjemnú dilemu. Hoci ju libanonská vláda pozvala, aby prijala rolu sprostredkovateľa, egyptská vláda musela v prvom rade ochraňovať svojich muslimských prívržencov, čo urobila prijatím dvoch stratégií. Po prvé, odmietla podporiť úsilie libanonskej vlády na rozbitie partizánskeho hnutia, pretože to by bolo Egyptu poškodilo v očiach muslimských más. Bolo to spôsobené novovytvoreným spojenectvom medzi skupinami libanonských muslimov a palestínskymi partizánmi.¹⁵ Po druhé, egyptská vláda pozorne sledovala záujemcov (kandidátov) na miesto predsedu vlády. Šārīl Ĥulw si želal vybrať premiéra, ktorý by spolupracoval s prezidentskou kanceláriou, zatiaľ čo egyptská politika hodlala zabrániť vzniku

¹⁰ *Al-Ĥajāt*, Bejrút, 8. mája 1969.

¹¹ *Al-Ĥajāt*, Bejrút, 12. apríla 1969.

¹² *Al-Ĥajāt*, Bejrút, 8. mája 1969.

¹³ *Al-Ĥawādīt*, Bejrút, 20. júna 1969, s. 4.

¹⁴ *Al-Ĥajāt*, Bejrút, 10. a 11. mája 1969.

¹⁵ *The Economist*, Londýn, 3. mája 1969, s. 35.

jednotnej libanonskej administratívy schopnej využiť vojenské riešenie proti palestínskym partizánom, alebo pozvať cudzie jednotky na libanonské územie. Objavili sa správy, že Šaril Ḥulw žiadal egyptského emisára, aby donútil Rašīda Karāmīho k spolupráci pri zostavení novej vlády, ktorá by ukončila politickú patovú situáciu, čo on odmietol. Rašīd Karāmī však nechcel prijať funkciu, pokiaľ nedostane egyptskú záruku podpory každej ním zostavenej vlády, čo by posilnilo jeho postavenie voči prezidentovi a chránilo ho pred „muslimskou ulicou“.¹⁶ Výsledkom bolo to, že muslimskí politickí vodcovia sa riadili egyptskými návrhmi na riešenie krízy, lebo inak by čelili hrozbe politickej samovraždy.¹⁷

Existovalo viacero príčin, pre ktoré libanonská vláda v tomto vnútropolitickom konflikte dávala prednosť egyptskému prostredníctvu. Po prvé, Džamāl ʿAbdannāšir ešte stále požíval veľký rešpekt, nielen medzi palestínskymi partizánmi, ale aj v libanonskej muslimskej komunite, ktorá v tejto vážnej chvíli v podstate podporovala palestínskych partizánov. Bolo preto užitočné vtiahnuť Džamāla ʿAbdannāšira do úlohy garanta štátnej jednoty Libanonu ako ju vytvoril prezident Fuʿād Šihāb v roku 1959 (Kalawoun 2000, s. 77-78).¹⁸ Po druhé, egyptská vláda mala vysokú celoarabskú dôveryhodnosť, ktorá bola nutná na vyrovnanie radikálnych irackých a sýrskych politických prúdov v Libanone. Tieto dva režimy podporovali partizánov finančne aj zbraňami. A tak bola egyptská úloha predstavená ako „arabské krytie“ libanonskému režimu, ktorý sa všemožne usiloval vyhnúť vážnemu obvineniu, že sa spochybňuje s Izraelom. Po tretie, libanonská vláda si želala „arabské riešenie“ prostredníctvom Egypta, aby sa vyhla takej kríze, aká ju postihla v roku 1958, s možnosťou arabskej alebo zahraničnej intervencie.¹⁹

Sotva sa krajina spamätala z útoku na bejrútske medzinárodné letisko, radikálne strany už spustili ostrý útok na velenie libanonskej armády, ktoré obvinili z hrubého zanedbávania povinností a opakovali svoje tvrdenie, že funkciou armády v Libanone, ktorý je arabskou krajinou, je obrana proti Izraelu a nie obmedzovanie legitímnej činnosti palestínskeho hnutia odporu na národnom území (Salibi 1977, s. 38). Keď libanonskí kresťania tvrdili, že najlepšia obrana Libanonu proti Izraelu je rozdrviť palestínske hnutie odporu v krajine, aby Izrael nemal zámienku na útok, radikálne strany, podporované názormi libanonských muslimov a Palestínčanmi v Libanone odpovedali, že Izrael nepotrebuje výhovorky na to, aby zaútočil na Libanon. Tvrdili, že Izraelčania majú záujem obsadiť južný Libanon až po riekú al-Lītānī, ktorej vody by potrebovali a že najlepšou obranou pre Libanon je chrániť a podporovať práve to palestínske hnutie, ktoré by libanonská armáda chcela za každú

¹⁶ *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 11. mája 1969; *Al-Hawādīt*, Bejrút, 20. júna 1969, s. 4.

¹⁷ *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 25. júla a 2. novembra 1969.

¹⁸ Pozri aj *Al-Hawādīt*, Bejrút, 20. júna 1969, s. 4.

¹⁹ *Al-Hawādīt*, Bejrút, 16. mája 1969, s. 3-4.

cenu zničiť. Od mája do októbra 1969 sa armáda usilovala presadiť svoju úlohu prostredníctvom radu zrážok s palestínskymi partizánmi (Odeh 1985, s. 112).

Palestínske odbojové hnutie bolo vnímané ako hrozba pre libanonských „lojalistov“, takto ho vnímali najmä *mārūnovci*. Odbojové hnutie neposkytovalo len vzor pre utláčaných Libanončanov, aby ho nasledovali, ale bolo aj ich prirodzeným spojencom proti štátnej moci. Tieto dlhodobé zanedbávané libanonské masy na juhu si mysleli, že štát by mal chrániť ich dediny pred izraelskými nájazdmi a poskytovať podporu odboju v jeho zápase proti sionistickému nepriateľovi. Štát a armáda však videli problémy inak. Pokračovali v príprave na ukončenie hrozby zo strany OOP. Polarizácia Libanonu nadobúdala hrozivé rozmery. Pod tlakom kresťanských vodcov *Dohody*, patriarchu Būlusa al-Maʿūšīho a rozličných kresťanských mocenských skupín, vrátane predstavených *mārūnovských* mníšskych rádov, ktorí sa teraz po prvý raz prejavili v politickej úlohe, prezident Šārīl Ḥulw si zvolil príležitosť libanonského Dňa martýrov (6. máj),²⁰ aby v televízii predniesol prejav k libanonskému ľudu, v ktorom otvorene povedal, že Libanon môže podporovať zákonnú vec oslobodenia Palestíny iba v takom rozsahu, ktorý zaručuje pokračujúcu suverenitu a bezpečnosť Libanonskej republiky (Salibi 1977, s. 40).

V dôsledku prezidentovho prejavu sa libanonské úrady rozhodli pokračovať v presadzovaní prijatých opatrení na rozdrvenie palestínskeho odbojového hnutia. Nedalo sa očakávať, že sa Rašīd Karāmī prihlási k takej politike, ktorá v krajine na daný problém odráža kresťanské stanovisko, ale nie muslimské. Podal preto demisiu vlády, ale po krátkom čase súhlasil, že vytvorí novú vládu pod podmienkou, že časti prezidentovho prejavu, voči ktorým mali námietky libanonskí muslimovia a radikáli, sa nebudú pokladať za záväznú politiku (Rizq 1987, s. 109). Namiesto toho prišiel s myšlienkou, že činnosť palestínskych partizánov na libanonskom území sa ľahko môže dať do súladu so suverenitou a bezpečnosťou krajiny zavedením „koordinácie“ medzi libanonskou armádou a palestínskym *Velením ozbrojeného boja* (Rizq 1987, s. 109-112).

Do roku 1969 bolo palestínske odbojové hnutie v Libanone pod účinnejším dohľadom štátu ako v Jordánsku. Napriek tomu sa však utečenecké tábory začali meniť na opevnené skladištia zbraní a mladých Palestínčanov cvičili na rozsiahle partizánske akcie. A tak Palestínčania slúžili za vzor utláčaným Libanončanom a zároveň boli ich prirodzenými spojencami proti neprávostiam zo strany štátu (Odeh 1985, s. 111). Publicita poskytovaná partizánskemu výcviku rozličnými zainteresovanými organizáciami vystrašila libanonských kresťanov, ba aj konzervatívnejších muslimov, ktorí sa s nevôľou pozerali na to, ako sa ich krajina mení na druhé Jordánsko. Medzitým OOP, pod vedením organizácie Faṭḥ a v spolupráci so sýrskymi úradmi,

²⁰ V Libanone, Deň martýrov pripomína popravu skupiny vlastencov tureckou vojenskou mocou v roku 1916.

rýchlo budovala tajné partizánske základne v južnom Libanone a zriaďovala zvláštne zásobovacie trasy spájajúce tieto základne so Sýriou (Dawisha 1980, s. 22).

Polarizácia v Libanone nabrala hrozivé rozmery. Mnohí príslušníci muslimskej elity nemali na výber, iba sa postaviť na stranu Palestínčanov. Ako východisko z ťažkej dilemy, ktorej teraz čelilo konzervatívne muslimské vedenie v Libanone, sa ako užitočný nástroj ukázala politika „koordinácie“, ktorú začal uplatňovať Rašíd Karāmī (Salibi 1977, s. 41). Pre vodcov *Dohody* a jej prívržencov sa však navrhovaná koordinácia javila len ako útek z reality. Kresťanskí vodcovia tvrdili, že koordinácia medzi armádou suverénneho štátu zodpovedného za svoje činy pred svetom a milíciami revolučného hnutia, ktoré trvá na plnej slobode konania a jej činy sú zahalené rúskom tajomstva, je nemožná. Vzhľadom na to, že názory pre koordináciu a proti nej pokračovali, Rašíd Karāmī nebol schopný sformovať novú vládu (Barakat 1979, s. 12). To umožnilo libanonskej armáde, aby zakročila proti palestínskemu odbojovému hnutiu v krajine pod rúskom vládnucich politických zmätkov. Rozhorčenie verejnej mienky medzi muslimami a radikálmi zlovestne vzrastalo (Khalidi 1983, s. 41). Medzitým muslimskí a radikálni vodcovia v krajine, o. i. aj Kamāl Džunbulāt a sunnitský *mufī* Bejrútu Ḥasan Chālid, s ohľadom na palestínske odbojové hnutie a jeho prívržencov otvorene odsúdili správanie libanonských úradov (Joumblatt 1982, s. 10).

Šāril Hulw sa 23. mája 1969 pri hľadaní riešenia problému partizánov na libanonskom území znova obrátil na Džamāla ʿAbdannāšira s prosbou o pomoc.²¹ Džamāl ʿAbdannāšir však váhal poskytnúť politické útočisko libanonskému režimu, ktorý mal záujem rozdrviť partizánov, a to v podstate zabránilo libanonskému prezidentovi získať podporu *nāširovských* libanonských vodcov.²² Libanonská vláda však stále dúfala, že sa uskutoční arabský summit, kde by s egyptskou pomocou presunula túto tému z domácej politiky prijatím spoločnej arabskej politiky.

Egyptská snaha eskalovať vojnu na vyčerpanie s Izraelom po 19. júli 1969 mala za cieľ vyvolať politický impulz, ktorý by nakoniec ukončil patovú situáciu v arabsko-izraelskom konflikte. A tak egyptská vláda presunula svoje priority a opustila svoju vyváženú odpoveď voči spomenutým dvom líniam v prospech druhej. To v praxi znamenalo postaviť sa proti každej „izolácii“ libanonského frontu s Izraelom. Následne, keď egyptský minister zahraničných vecí Maḥmūd Rijād navrhol odporúčanie zaručiť slobodu konania palestínskym partizánom na schôdzi ministrov zahraničných vecí na konci augusta 1969, Libanon bol jediným štátom, ktorý mal výhrady.²³ To naznačovalo, že Libanon stratil dôvody (argumentáciu) na vnútroarabskej scéne, lebo sa zmenila taktika na strane egyptského vedenia. Preto

²¹ *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 24. mája 1969.

²² *Al-Ḥawādīt*, Bejrút, 20. júna 1969, s. 4-5.

²³ *Al-Ḥawādīt*, Bejrút, 5. septembra 1969, s. 3.

pokus libanonskej armády rozdrviť partizánov v októbri 1969 sa stretol s egyptskou a arabskou opozíciou, ktorú vyjadrili diplomatické kanály a Sýria sa už chystala vojensky zasiahnuť, aby pomohla palestínskym partizánom.²⁴ Následkom toho bol libanonský režim zatlačený do defenzívy a bol izolovaný v arabskom svete; Šāril Ḥulw musel pristúpiť na kompromis (Al-^cAqqad 1983, s. 166).

V zložitom období rokov 1968 – 1969 si vláda uvedomila, že je nemožné podniknúť rozhodnú akciu proti partizánom. Od mája do októbra 1969 sa odohrávali prudké zrážky medzi jednotkami libanonskej armády a palestínskymi partizánmi, najmä v južných oblastiach krajiny. Skutočnosť, že libanonský štát prestal vykonávať svoju zákonnú suverenitu nad tými citlivými oblasťami kvôli prítomnosti palestínskych partizánov, bola neznesiteľná nielen pre libanonskú armádu, ale aj pre mienku libanonských kresťanov, ba čiastočne aj pre časť libanonských muslimov. Sýrčania síce nedovolili uskutočňovať nijakú partizánsku činnosť zo svojho územia a partizánske skupiny tu podriadili veleniu armády, ale protestovali, keď sa libanonská armáda pokúšala o to isté (Gordon 1980, s. 68). Funkčné obdobie prezidenta Šārila Ḥulwa sa malo skončiť v septembri 1970 a armáda bola nedočkavá, aby demonštrovala svoju schopnosť presadiť suverénne práva Libanonskej republiky na celom jej území. Egyptský parlament však vyslal posolstvo, v ktorom zdôraznil, že „ochrana partizánskej činnosti je posvätné právo vyžadované od každej arabskej krajiny a že v boji o Palestínu palestínski partizáni v skutočnosti bojujú v bitke o Libanon“ (Gilmour 1984, s. 95).

7 KÁHIRSKÁ DOHODA

Keď zrážky medzi libanonskou armádou a palestínskymi partizánmi pokračovali, radikálne arabské režimy vystúpili na podporu palestínskeho boja a otvorene odsúdili snahy libanonskej armády zlikvidovať palestínske odbojové hnutie v Libanone. Dokonca konzervatívne arabské režimy, pod tlakom OOP, sa začali jeden po druhom vyslovovať v prospech pokračujúcej existencie partizánskeho hnutia v Libanone za minimálnej kontroly, zdôrazňujúc, že palestínsky ozbrojený boj je prirodzeným právom palestínskeho ľudu a že nemusí byť v nesúlade so suverenitou tých arabských štátov, ktoré sa stali jeho hostiteľmi (Riyad 1981, s. 158). Koncom októbra 1969 Rašīd Karāmī sa vzdal úsilia o vytvorenie vlády a vyhlásil, že sa nemôže ďalej hlásiť k politike, ktorá zjavne smeruje k likvidácii palestínskeho *Ozbrojeného boja*. Súhlasil však, že bude pokračovať vo vykonávaní bežných vládnych povinností do vymenovania svojho nástupcu (Rizq 1987, s. 115). Skutočnosť, že nijaký iný libanonský *sunnitský* vodca nemal záujem zostaviť vládu, kým pokračovali boje medzi armádou a partizánmi, spôsobila, že libanonský režim musel čeliť vážnej ústavnej kríze.

²⁴ *The Economist*, Londýn, 3. mája 1969, s. 35-36.

Režim Šārila Ḥulwa nakoniec nemal inú možnosť ako súhlasiť s politikou „koordinácie“ Rašīda Karāmīho a prijať podmienky egyptského prostredníctva (Odeh 1985, s. 112). Od 24. októbra 1969 sa v Káhire uskutočňovali rokovania medzi vedením palestínskych partizánov a delegáciou libanonskej vlády v nádeji, že vypracujú kompromisné riešenie. Po zabezpečení ústupkov od libanonskej delegácie egyptská vláda pozvala veliteľov palestínskych partizánov, aby vypracovali podrobnosti procesu koordinácie.²⁵ Delegácia libanonskej armády, ktorú viedol jej hlavný veliteľ generál Imīl Bustānī, pricestovala do Káhiry, kde sa stretla s delegáciou OOP vedenou Jāsirom ʿArafātom, v prítomnosti egyptského ministra obrany a ministra zahraničných vecí, zastupujúcich prezidenta Džamāla ʿAbdannāšira. Výsledok týchto rokovaní sa stal známy ako *Káhirska dohoda*, ktorá predstavovala formu koexistencie medzi libanonskou vládou a palestínskymi partizánmi. Táto dohoda zaručovala partizánom slobodu činnosti z libanonského územia v oblasti hraničiacej s Izraelom, aj keď s istými symbolickými obmedzeniami.²⁶

Na základe podmienok *Káhirskej dohody*, podpísanej 3. novembra 1969 Imīlom Bustānīm a Jāsirom ʿArafātom (Rizq 1987, s. 116), palestínske *Velenie ozbrojeného boja* si formálne zaistilo právo vytvoriť si vedúce postavenia a ozbrojené jednotky v rozličných utečeneckých táboroch v Libanone, ktoré sa tak prakticky vymanili z kontroly libanonskej polície. Palestínčania žijúci v Libanone sa mohli voľne pripojiť k *Ozbrojenému boju*. Pohyb palestínskych partizánskych skupín v okolí izraelských hraníc uľahčili libanonské úrady, ktoré zabezpečovali aj zásobovacie trasy pre partizánske hnutie. Predstavitelia *Velenia ozbrojeného boja* sa mohli pravidelne stretávať s velením libanonskej armády kvôli koordinácii. *Ozbrojený boj* mohol operovať zo stanovených základní v južnom Libanone s tým, že Libanonská republika bude naďalej uplatňovať suverénne právo nad celou oblasťou, kde boli základne umiestnené. Na druhej strane, *Velenie ozbrojeného boja* malo zaručiť udržanie primeranej disciplíny medzi hodnotami a nedopustiť, aby sily, ktoré mu podliehajú, zasahovali do vnútorných záležitostí Libanonu (Khalidi 1983, s. 185-187).

Napriek značným okolkom vo veci suverenity, libanonská vláda schválila dohodu, ktorej presné podmienky nejaký čas držali v tajnosti (Rizq 1987, s. 116-117). Po prvé, *Káhirska dohoda* poskytla novú lehotu libanonskému režimu tým, že odvrátila možnú občiansku vojnu medzi kresťanmi a muslimami, podobnú tej z roku 1958. Okrem toho vyčistila cestu designovanému premiérovi Rašīdovi Karāmīmu, aby s požehnaním Egypta zostavil novú vládu. Egypt sa tak javil ako garant štátnej jednoty Libanonu v čase krízy, takže podpis *Káhirskej dohody* mal prakticky podobný vplyv, ako schôdzka porozumenia medzi Džamālom ʿAbdannāširom a Fuʿādom Šihābom

²⁵ *Al-Ahrām*, Káhira, 26. a 29. októbra 1969.

²⁶ *The Economist*, Londýn, 22. november 1969, s. 37.

26. marca 1959 (Kalawoun 2000, s. 77-78).²⁷ Po druhé, libanonská vláda pod egyptskou záštitou neochotne vstúpila do sféry arabsko-izraelského konfliktu. To sa považovalo za politicky obozretnejšie ako vstúpiť do nejakého usporiadania so Sýriou. Libanonský režim dúfal, že získa nejakú finančnú podporu od LAŠ s egyptským krytím, bez toho, aby bol otvorene zaradovaný medzi štáty frontovej línie, alebo za člena navrhovaného východného frontu (Sýria, Irak, Jordánsko).²⁸ Po tretie, Egypt sa zaviazal dostať partizánov do súladu s *Káhirskou dohodou*, čím mal libanonskej vláde poskytnúť čas na nadýchnutie, kým v rámci regiónu nenastanú priaznivejšie politické okolnosti. A tak libanonskí činitelia navštevovali Káhiru, aby si „vyjasnili“ dohodu a jej dodatky a požiadali prezidenta Džamāla ʿAbdannāšira, aby presadil u partizánov ich dodržiavanie.²⁹

Pre libanonských kresťanov a tých muslimských patriotov, ktorí mali podobné názory, *Káhirska dohoda* sa javila ako neoprávnená zrada libanonskej suverenity. Šírili sa správy obviňujúce generála Imīla Bustāniho, že pristúpil na také prehnané ústupky Palestínčanom preto, aby si zaistil muslimskú podporu pre kandidatúru v blížiacich sa prezidentských voľbách, ktoré sa blížili (Rizq 1987, s. 126). Je zrejmé, že *Káhirska dohoda* do značnej miery ohrozila suverenitu Libanonu. OOP v Libanone so všetkými zahraničnými stykmi, osobitne so Sýriou, sa mohla teraz správať ako štát v štáte, keďže podľa podmienok dohody získal zvrchovanosť nielen nad vlastnými partizánskymi základňami, ale aj nad palestínskymi utečeneckými tábormi, nad ktorými teraz viala vlajka Palestínskej revolúcie (Gilmour 1984, s. 96), ako sa vtedy palestínske odbojové hnutie nazývalo.

OOP sa zaviazala udržať disciplínu v jednotkách pod svojím velením a dohliadať na to, aby tieto jednotky nezasahovali do libanonských záležitostí alebo neporušovali libanonské zákony. Existovali však palestínske partizánske organizácie ako *Ludový front za oslobodenie Palestíny* (LFOP), ktoré neuznávali vždy autoritu OOP, ale ktoré aj tak mohli využívať výhody, ktoré poskytovala *Káhirska dohoda*, aby uskutočňovali svoju politiku a aktivity v Libanone ako sa im hodilo. Ako sa ukázalo, dokonca aj *Fath* a iné partizánske organizácie, ktoré boli riadnymi členmi OOP, sa usilovali uniknúť zodpovednosti za prehrešky, ktorých sa dopúšťali, a nechávali na vedení OOP, aby poskytlo nutné vysvetlenia libanonským úradom (Salibi 1977, s. 43). Jeden sľub, ktorý OOP nebola schopná dodržať, sa týkal nezasahovania palestínskych odbojových organizácií do libanonských záležitostí. Symbióza, ktorá sa vytvorila medzi palestínskymi utečencami v Libanone a muslimskými libanonskými masami a tiež zväzky niektorých odbojových organizácií s radikálnymi stranami a skupinami v Libanone a zahraničné styky, ktoré mali tieto strany a skupiny, to všetko spôsobilo,

²⁷ Pozri aj *Al-Hawādīt*, Bejrút, 7. augusta 1970, s. 4-7.

²⁸ *Al-Hawādīt*, Bejrút, 19. decembra 1970, s. 9.

²⁹ *Al-Hajāt*, Bejrút, 7. a 20. februára a 24. mája 1970.

že samotná prítomnosť palestínskeho odbojového hnutia na libanonskom území znamenala zasahovanie do libanonských záležitostí (Odeh 1985, s. 112-113).

Nech boli nevýhody pre Libanon akékoľvek, *Káhirska dohoda* vyriešila zložitú domácu krízu, ktorá zachvátila krajinu od odstúpenia premiéra Rašida Karāmīho v máji 1969. Začiatkom decembra bol Rašid Karāmī konečne opäť schopný predstúpiť pred parlament s novou vládou (Rizq 1987, s. 117). Zatiaľ čo všetci traja vodcovia *Dohody* (al-Ḥilf) zo začiatku namietali voči podmienkam *Káhirskej dohody*, ktorú považovali za hrozivé oslabenie autority štátu, Pierre al-Džumajjil a Kamīl Šamʿūn ju nakoniec prijali pod podmienkou, že jej podmienky budú prísne dodržiavané, najmä čo sa týkalo palestínskeho uznania plnej zvrchovanosti libanonského štátu na celom území (Johnson 1986, s. 154). Jedine Raymond Iddah naďalej verejne vyjadroval svoje obavy a obviňoval libanonské vedenie, osobitne *šihābistické* velenie armády, za to, že sa vzdali výsadného práva libanonskej suverenity, ktorú to zahŕňalo. Avšak *Dohoda* uplatňujúca predošlú taktiku eskalácie a najmä *Strana liberálnych vlastencov* Kamīla Šamʿūna, sa rozhodli pre zrážku s Palestínčanmi (Odeh 1985, s. 113).

V marci 1970 izraelské útoky na tie časti južného Libanonu, odkiaľ vyrážali palestínski partizáni, začali ukazovať opodstatnenosť obáv, ktoré v súvislosti s *Káhirskou dohodou* cítila väčšina libanonských kresťanov, tak ako Raymond Iddah. Izraelskými útokmi trpeli hlavne *šīʿitskí* a *sunnitskí* dedičania postihnutej oblasti, ktorí teraz začali opúšťať svoje domovy a sťahovali sa na sever, pričom mnohí prišli do Bejrútu kde rozširovali rady chudobných obyvateľov v predmestiach. Vystrašení týmto vývojom, vodcovia libanonských kresťanov naliehali na premiéra Rašida Karāmīho a ministra vnútra, ktorým bol vtedy Kamāl Džunbulāt, aby urobili poriadok s partizánmi. Avšak ani Rašid Karāmī ani Kamāl Džunbulāt, solidárni s muslimskou a radikálnou mienkou v krajine, neboli ochotní povoliť vládnu akciu proti partizanom. Výsledkom bolo, že izraelské nájazdy do južného Libanonu pokračovali a boli čoraz neľútostnejšie (Salibi 1977, s. 44).

8 ZÁVER

Káhirska dohoda posilnila egyptské postavenie tak medzi bežným muslimským obyvateľstvom, ako aj jeho vedením. Po prvé, poskytla tradičnému vedeniu, ktoré predstavovali *zuʿamāʾ*, zámlieku na to, aby sa znovu zaoberalo libanonským režimom, ktorý bol prakticky ponechaný v rukách kresťanského prezidenta viac ako šesť mesiacov. Káhira ukázala muslimským politickým vodcom, že bude chrániť ich záujmy v Libanone. Výsledkom bolo, že Rašid Karāmī sa pustil do úlohy zostaviť vládu, ktorá uvedie *Káhirskú dohodu* do života.³⁰ Veľvyslanec ZAR v Bejrúte, generál ʿAbdalḥamīd Ġālib pomohol premiérovi Rašidovi Karāmīmu v jeho

³⁰ *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 8. novembra a 9. decembra 1969; *Al-Muṣawwar*, Káhira, 28. novembra 1969.

úlohe, keď ho blokovali prokáhirské podmienky Kamāla Džunbulāta vo veci jeho zaradenia do novej vlády.³¹ Po druhé, dohoda posilnila panarabské postavenie Káhiry medzi muslimským obyvateľstvom Libanonu, lebo na ňu hľadeli ako na ochrankyňu palestínskych partizánov pred libanonským režimom. Navyše, donútila Libanon hrať svoju vlastnú úlohu v arabsko-izraelskom konflikte tým, že koordinovala úsilie s ostatnými arabskými štátmi, aby poslúžili palestínskej veci. Inými slovami, dohoda nielen posilnila oddanosť (lojalitu) libanonských muslimov Džamālovi ʿAbdannāširovi, ale tiež rozšírila ich dlhodobé politické záujmy v Libanone. To sa udialo prostredníctvom spojenectva muslimskej komunity s Palestínčanmi proti pravicovým elementom v rámci kresťanskej komunity.³²

Prezident Džamāl ʿAbdannāšir začal svoju „vojnu na vyčerpanie“ pozdĺž Suezského priepľavu v marci 1969, aby sa dostal zo slepej uličky v mierových úsiliach OSN. Koniec roku 1969 bol svedkom zvyšujúceho sa antiamerikanizmu na Blízkom východe posmelenom ľavicovou propagandou a životom zvyšujúcou sa krutosťou odvetných nájazdov Izraela, ktorý USA tak bohato zásobovali zbraňami (Gordon 1980, s. 68). Keď minister zahraničných vecí USA William Rogers začiatkom leta 1970 vyhlásil svoju mierovú iniciatívu, Egypt a Jordánsko ju prijali, čo znepriatelilo palestínske odbojové hnutie a viedlo k ozbrojenému konfliktu s jordánskou armádou. Džamāl ʿAbdannāšir prevzal na seba úlohu prostredníka a zo všetkých síl sa usiloval zastaviť krízu. Jeho nečakaná smrť, 28. septembra 1970, spôsobila, že sa mu nepodarilo zaistiť ani mier ani víťazstvo (Dawisha 1976, s. 54-59).

Keď sa 17. augusta 1970 voľby uskutočnili, v parlamente o úrad súperili *šihābovec* Iljās Sarkīs a Sulajmān Frandžija. Zvíťazil Sulajmān Frandžija o jeden hlas (Odeh 1985, s. 114). Výsledok volieb bol dobrou správou pre arabské konzervatívne režimy, ktoré začali byť nervóznejšie z palestínskeho odboja a jeho vplyvu na arabské masy, a preto privítali energického prezidenta. Domnievali sa, že túto záležitosť bude môcť urovnať. Aj USA sa potešili z porážky *šihābovcov*, pre ich tradičný príklon k Francúzsku a Egyptu. Postoj Libanonu bol v protiklade s postojmi Iraku a Sýrie a palestínskymi skupinami tvrdej línie, ktoré obvinili vládu, že sa dištancuje od arabsko-izraelského konfliktu v súlade s egyptskou politikou.³³ Tak porážka palestínskych partizánov jordánskou armádou v septembri 1970, ako aj nečakaná smrť Džamāla ʿAbdannāšira presunuli ťažisko medziarabskej rivality z libanonskej arény, ale lojalita k veľkému arabskému vodcovi a jeho politickej línii pokračovala istý čas aj po jeho smrti.

³¹ *Al-Ḥajāt*, Bejrút, 20. novembra 1969

³² *Al-Ḥawādiṭ*, Bejrút, 7. novembra 1969, s. 4-5.

³³ *Al-Ḥawādiṭ*, Bejrút, 7. augusta 1970, s. 6-7.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. AL-^cAQQĀD, Š. (1983): *Al-mašriq al-^carabī al-mu^cāšir*. [Súčasný arabský východ.] Káhira: Maktaba al-andžlū al-mišrīja, 1983.
2. BAILEY, S. D. (1990): *Four Arab-Israeli Wars and the Peace Process*. Londýn: Macmillan, 1990.
3. BARAKAT, H. (1979): The Lebanese War and the Middle East. The Social Context. In HALEY, E. P. – SNIDER L. W. (eds.): *Lebanon in Crisis*. New York: Syracuse University Press, 1979.
4. BULLOCH, J. (1977): *Death of a Country: The Civil War in Lebanon*. Londýn: Weidenfeld & Nicolson, 1977.
5. DAWISHA, A. (1976): *Egypt in the Arab World. The Elements of Foreign Policy*. Londýn: The Macmillan Press Ltd., 1976.
6. DAWISHA, A. (1980): *Syria and the Lebanese Crisis*. Londýn: The Macmillan Press Ltd., 1980.
7. DEEB, M. (1980): *The Lebanese Civil War*. New York: Praeger Publishers, 1980.
8. DEVLIN, J. F. (1983): *Syria. Modern State in an Ancient Land*. Boulder: Westview Press, 1983.
9. ENTELIS, J. P. (1974): *Pluralism and Party Transformation in Lebanon: Al-Kata'ib, 1936-1970*. Leiden: E. J. Brill, 1974.
10. FARĪD, F. A. (1983): *Ḥurūb Lubnān. Dirāsa taḥlīlīja*. [Vojny Libanonu. Analytická štúdia.] Káhira: Dār ^cAṭwa li-ṭ-ṭibā^ca, 1983.
11. FREEDMAN, R. O. (1991): *Moscow and the Middle East. Soviet Policy since the Invasion of Afghanistan*. Cambridge: The Cambridge University Press, 1991.
12. GILMOUR, D. (1984): *Lebanon. The Fractured Country*. New York: St. Martin's Press, Inc., 1984.
13. GOLAN, G. (1990): *Soviet Policies in the Middle East. From World War II to Gorbachev*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
14. GORDON, D. C. (1980): *Lebanon. The Fragmented Nation*. Londýn: Croom Helm, 1980.
15. GORDON, D. C. (1983): *The Republic of Lebanon. Nation in Jeopardy*. Boulder: Westview Press, 1983.
16. GORIA, W. R. (1985): *Sovereignty and Leadership in Lebanon 1943 – 1976*. Londýn: Ithaca Press, 1985.
17. HALEY, E. P. – SNIDER L. W. (1979): *Lebanon in Crisis*. New York: Syracuse University Press, 1979.
18. HART, A. (1984): *Arafat. Terrorist or Peacemaker?* Londýn: Sidgwick & Jackson, 1984.
19. HILĀL, A. – MAṬAR, D. (1983): *An-nizām al-iqlīmī al-^carabī*. [Arabský

- regionálny systém.] Káhira: Dār al-Mustaqbal al-^carabī, 1983.
20. HOURANI, A. H. (1954): *Syria and Lebanon. A Political Essay*. Londýn: Oxford University Press, 1954.
 21. JOHNSON, M. (1986): *Class and Client in Beirut. The Sunni Muslim Community and the Lebanese State 1840 – 1985*. Londýn: Ithaca Press, 1986.
 22. JOUMBLATT, K. (1982): *I Speak for Lebanon*. Londýn: Zed Press, 1982.
 23. KALAWOUN, N. M. (2000): *The Struggle for Lebanon. A Modern History of Lebanese-Egyptian Relations*. Londýn: I. B. Tauris Publishers, 2000.
 24. KERR, M. H. (1977): *The Arab Cold War. Gamal Abd al-Nasir and His Rivals, 1958 – 1970*. New York: Oxford University Press, 1977.
 25. KHALIDI, W. (1983): *Conflict and Violence in Lebanon: Confrontation in the Middle East*. Cambridge: Harvard University Press, 1983.
 26. EL-KHAZEN, F. (2000): *The Breakdown of the State in Lebanon 1967-1976*. Londýn: I. B. Tauris, 2000.
 27. MAṬAR, F. (1976): *Suqūt al-imbarātūrīja al-lubnānīja*. [Pád libanonskej ríše.] Bejrút: Dār al-qaḍājā, 1976.
 28. ODEH, B. J. (1985): *Lebanon: Dynamics of Conflict*. Londýn: Zed Books, 1985.
 29. QUANDT, W. (2001): *Peace Process. American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967*. Berkeley: University of California Press, 2001.
 30. RABINOVICH, I. (1979): The Lebanese War and the Middle East. The Limits of Military Power: Syria's Role. In HALEY, E. P. – SNIDER L. W. (eds.): *Lebanon in Crisis*. New York: Syracuse University Press, 1979.
 31. RABINOVICH, I. (1984): *The War for Lebanon, 1970-1983*. Ithaca a Londýn: Cornell University Press, 1984.
 32. RIYĀḌ, M. (1981): *The Struggle for Peace in the Middle East*. Londýn: Quartet Books, 1981.
 33. RIYĀḌ, M. (1985): *Muḍakkirāt Maḥmūd Rijāḍ, 1948-1978*. [Spomienky Maḥmūda Rijāḍa.] Káhira: Dār al-mustaqbal al-^carabī, 1985.
 34. RIZQ, R. (1987): *Rašīd Karāmī as-sijāsī wa radḡul ad-dawla* [Rašīd Karāmī politik a štátnik.] Bejrút: Šarikat aṭ-ṭab^c wa an-našr al-lubnānīja, 1987.
 35. SALIBI, K. S. (1977): *Crossroads to Civil War. Lebanon 1958-1976*. New York: Delmar, Caravan Books, 1977.
 36. SALIBI, K. S. (2003): *A House of Many Mansions. The History of Lebanon Reconsidered*. Londýn: I. B. Tauris, 2003.
 37. VAN CREVELD, M. (1998): *The Sword and the Olive. A critical history of the Israeli Defense Force*. New York: Public Affairs, 1998.
 38. ZISSER, E. (2001): *Asad's Legacy. Syria in Transition*. Londýn: Hurst & Company, 2001.
 39. [S. n.] (1985): *Az-Za^cāma al-mārūnīja min Ḥabīb as-Sa^cd ilā Samīr Dḡa^cdḡa^c*.

[Mārūnovské vodcovstvo od Ḥabība as-Sa^ʿda po Samīra Dža^ʿdža^ʿ.] Bejrūt: al-Markaz al-^ʿarabī li-l-ma^ʿlūmāt, 1985.



OD ALŽÍRSKÉHO OSVOBOZENECKÉHO HNUTÍ K MYŠLENKE KABYLSKÉ NEZÁVISLOSTI

FROM THE ALGERIAN LIBERATION MOVEMENT TO THE IDEA OF KABYLE INDEPENDENCE

Tereza Hyánková¹

Francouzi vytvořili během kolonizace Alžírsko pozitivní stereotyp vyzdvihující Kabyle nad Araby. V odborné literatuře je tento stereotyp označován jako kabylský mýtus. Přestože za Alžírské osvobozené války bojovali Kabyle a Arabové bok po boku bez odkazování se na koloniální etnické stereotypy, po nezávislosti se Kabyle začali s kabylským mýtem čím dál více ztotožňovat. Cílem tohoto textu je analyzovat, z jakých důvodů a jakým způsobem získal kabylský mýtus v sebevnímání Kabylů na síle a jak ovlivnil jejich emancipační boj a osvětlit, jakým způsobem se z Kabylů, angažovaných bojovníků za alžírskou svobodu, stali zastánci kabylské nezávislosti. Pojednáno je také o tom, jakou úlohu v kabylských emancipačních snahách hrají kabylské emigrantské komunity v zahraničí.²

Klíčová slova: Kabyle, Alžírsko, kabylský mýtus, etnoemancipační politika, nezávislost.

The French, during their colonization of Algeria, developed a positive stereotype favoring Kabyles over Arabs. This stereotype is known as the Kabyle myth in academic sources. Though Kabyles and Arabs fought side by side in the Algerian War of Independence without referring to any colonial ethnic stereotypes, after gaining independence the Kabyle people started to identify themselves with the myth more and more. The aim of this text is to analyze why and how the Kabyle myth gained on strength in the Kabyles' self-perception, how it influenced their emancipation struggle, and clarify how the Kabyles, once committed fighters for Algerian freedom, became

¹ PhDr. Tereza Hyánková, PhD. Katedra sociálních věd, Univerzita Pardubice, Studentská 95, 53210 Pardubice, Česká republika, e-mail: hyankova@upce.cz.

PhDr. Tereza Hyánková, PhD. je sociální antropoložka. Působí na Katedře sociálních věd Univerzity Pardubice v České republice. Zabývá se kabylskou migrací do České republiky, antropologií Maghrebu, teoriemi migrace, etnicity, nacionalismu, transnacionalismu a antropologií kolonialismu, postkolonialismu a postkomunismu.

² Tento text vznikl s podporou Grantové agentury ČR; grant *From Algeria to the Future: Transnational Perspective on Kabyle Immigration to the Czech Republic*; č. P404/11P234.

promoters of Kabyle independence. We will also discuss what role in Kabyle emancipation efforts is played by the Kabyle emigrant communities abroad.

Key words: Kabyles, Algeria, Kabyle myth, ethno-emancipation politics, independence.

JEL: D72, F54, J15

1 Úvod

18. dubna 2015 vztyčili představitelé Kabylské prozatímní vlády na Trocadérském náměstí v Paříži slavnostně nově ustanovenou kabylskou vlajku. Tento symbolický akt naznačoval významný posun v dosavadním kabylském emancipačním boji. Zatímco zpočátku byli Kabylové, berberofonní obyvatelé severovýchodního Alžírsko, aktivní bojovníci za alžírskou nezávislost proti francouzskému kolonizátorovi, později se dostali k ideji kabylské autonomie v rámci Alžírsko. V roce 2015 začali představitelé Hnutí za sebeurčení Kabýlie (*Mouvement pour l'autodétermination de la Kabylie*)³ hlasitě hovořit o samostatnosti Kabýlie. To vzbuzuje v Alžírsko velké emoce a to jak mezi arabofonními Alžířany, tak mezi samotnými Kabyly.

Proměny kabylského emancipačního boje mají přitom dlouhou historii. Francouzi, kteří kolonizovali Alžírsko 132 let, vytvořili během kolonizace pozitivní stereotyp vyzdvihující Kabyly nad Araby a představující je na rozdíl od Arabů jako vhodné adepty asimilace do francouzské společnosti; tento koloniální pozitivní stereotyp je v odborné literatuře nazýván kabylský mýtus. Přestože původ i vrchol kabylského mýtu je badateli situován do 2. poloviny 19. století (Ageron 1960, s. 315-320; Lorcín 1995, s. 167-214), výrazné ztotožňování samotných Kabyků s tímto pozitivním stereotypem přišlo až později. Za Alžírské osvobozené války (1954-1962) bojovali Kabylové a Arabové bok po boku proti francouzskému kolonizátorovi, kterého vnímali jako utlačovatelského, uzurpujícího si jejich zemi a jako „nevěřícího“. Až alžírský postindependentní režim, který v Ústavě ustanovil islám a arabštinu jako základní stavební kameny alžírské národní identity a jako hlavní program dekolonizace Alžírsko vyhlásil arabizaci, vyloučil z projektu národní jednoty berberofonní obyvatelstvo v čele s Kabyly. To na jejich straně vzbudilo negativní reakci, která vedla k aktivnímu vyžadování svých práv jako jazykově a kulturně specifické skupiny, v jejich hlavách zároveň začaly premisy koloniálního kabylského mýtu silně rezonovat.

Cílem tohoto textu je analyzovat, z jakých důvodů a jakým způsobem získal kabylský mýtus v sebevnímání Kabyků na síle a jak ovlivnil jejich emancipační boj.

³ Hnutí se původně jmenovalo Hnutí za autonomii Kabýlie (*Mouvement pour l'autonomie de la Kabylie*, MAK); s opuštěním myšlenky autonomie ve prospěch nezávislosti se přejmenovalo na Hnutí za sebeurčení Kabýlie (*Mouvement pour l'autodétermination de la Kabylie*, MAK).

Proč Kabylové, v 50. a 60. letech silně angažovaní bojovníci za alžírskou nezávislost a jednotu, došli až k současnému požadavku nezávislosti Kabýlie? Které faktory tento proces zásadně ovlivnily? Jaké podoby má současný boj Kabylů za samostatnost? Jaký ohlas má snaha představitelů Hnutí za sebeurčení Kabýlie o kabylskou samostatnost mezi kabylskou populací? Jak se k požadavkům Kabylů staví alžírský stát? Jakou úlohu v kabylských emancipačních snahách hrají kabylské politické strany? Proč tak zásadní symbolický akt vyzdvihování kabylské vlajky proběhl právě ve Francii? A jakou úlohu v kabylském emancipačním úsilí hrají kabylské emigrantské komunity v zahraničí?

Tento text je založen na studiu odborné literatury, tisku, internetu a terénním sociálně antropologickém výzkumu. Tříměsíční terénní výzkum proběhl v Alžírsku v roce 2011 a přerušovaný terénní výzkum ve Francii, Německu a České republice v letech 2009 až 2015. Pomocí zúčastněného pozorování, neformálních, formálních polostrukturovaných i strukturovaných rozhovorů a pomocí focus group bylo zkoumáno vnímání současné politické situace kabylskou populací, angažovanost v politických stranách a názory Kabylů v Alžírsku i v emigraci na aktivity Hnutí za autonomii Kabýlie. Informace byly získávány také na setkáních členů tohoto hnutí v Alžírsku, kde byly též realizovány rozhovory s jejich aktivními členy. Ve Francii byl realizován rozhovor s předním představitelem Hnutí za autonomii Kabýlie, Ferhatem Mehennim a v Německu a České republice se uskutečnily pozorování a rozhovory během politických setkání pořádaných představiteli zmíněného hnutí a provizorní kabylské vlády.

2 KABYLSKÝ MÝTUS

Důvodů, proč francouzští kolonizátoři vnímali kabylskou populaci jako odlišnou a lepší než alžírskou arabskou populaci, je několik. V mysli koloniálních úředníků, vojáků i badatelů existovaly jisté způsoby uvažování, které vyvolaly zrod kabylského mýtu (Lorcin 1995):

- Ve Francii 19. století viděli učenci přímý vztah mezi jazykem, rasou či národem a společnou kulturou. Fakt, že Arabové mluvili jiným jazykem než Kabylové, vzbuzoval u Francouzů představu o jejich kulturní rozdílnosti.
- Ve Francii byl islám chápán jako hrozba. Historické muslimské dobývání Španělska, křížové výpravy a osmanské Turecko ohrožující Evropu byly hlavní události, které zapříčinily vznik tohoto kolektivního evropského strachu.
- Dle myšlenek osvícenství bylo úlohou „civilizované Evropy“ pomáhat, vzdělávat, vychovávat a napravovat ty méně „civilizované“ společnosti.

MacMaster navíc uvádí, že silná hustota obyvatelstva a horská neúrodná půda Kabýlie tento region ušetřila před nejagresivnějšími zájmy kolonizátorů, kteří zakládali

své farmy především na úrodných pláních. Právě absence těch nejagresivnějších koloniálních zájmů v Kabýlii umožnila, aby zde kolonizátoři s osvícenskými ideály mohly implementovat svou představu o „civilizační misi“ pomocí protekcionistické a paternalistické politiky (MacMaster 1997, s. 42). Určitou úlohu ve zrodu a rozšíření kabylského mýtu sehrál také vliv francouzského kabylofilního etnologa, historika a jazykovědce Émila Masqueraye a jeho navázání na špičky francouzské politiky v čele s vlivným ministrem školství Julesem Ferrym.

Rozdílnost Arabů a Kabylů byla spatřována především ve způsobu života, sociální organizaci, náboženství, původu a vztahu mezi muži a ženami. Kabylové na rozdíl od mnohých arabských populací předkoloniálního Alžírsku žili v kamenných domech a živili se zemědělstvím, pěstovali hlavně ječmen a olivy a chovali ovce a kozy. Jejich sociální organizace byla založena především na příslušnosti k vesnici. Každá vesnice byla přitom samostatná jednotka, která o všech věcech, které se týkaly jejích obyvatel, rozhodovala sama. Vesnické shromáždění mužů nazývané *djemaa* rozhodovalo o aplikaci zvykového práva (Kabylové se přitom neřídili *šarí'ou*), o slavnostech, konfliktech a nejrůznějších problémech týkajících se vesnice. Každý muž přitom mohl na shromáždění vyslovit svůj názor a o konečném rozhodnutí se hlasovalo. Z tohoto důvodu byli Kabylové mnoha francouzskými učiteli označováni jako „republikánský lid“. Vzhledem k tomu, že Kabylové jsou původní obyvatelé Maghrebu, kteří tam žili před příchodem Arabů, a vzhledem k tomu, že ve starověku bylo území Kabýlie Římany do velké míry christianizováno (Dossey 2010), byli Kabylové přes jejich muslimskou víru viděni jako původní křesťané, kteří by mohli „nános islámu“ s pomocí kolonizátorů opět „setřít“ a „vrátit se“ ke své původní víře. Kabylové byli také vnímáni jako příslušníci středomořského okruhu kulturně blízcí jižním Evropanům. Zatímco Araby viděli Francouzi především skrze optiku náboženství,⁴ Berbery vnímali skrze kulturu (Goodman 2005, s. 5).

Důležité místo, kde propagace kabylského mýtu nacházela své uplatnění, bylo základní školství v Kabýlii. Kabylský mýtus se totiž stal součástí vyučované látky v těchto školách (Scheele 2009, s. 30). Kabýlie byla přitom regionem s nejhustší sítí francouzských škol v koloniálním Alžírsku. I když byla Kabylům pomocí vyučované látky vštěpována jasná představa o rozdílnosti Kabylů a Arabů, před osvobozenou válkou a během ní se v alžírském nacionalismu tato představa příliš neprojevovala. Osvobozený boj byl vnímán jako boj proti agresivnímu a „nevěřícímu“ evropskému pánu s cílem získat svou zemi zpět. Politika nezávislého Alžírsku však zásadním způsobem přispěla k tomu, že se Kabylové začali cítit jako cizinci ve své vlastní zemi, jejíž svobodu pomohli vydobýt.

⁴ Silverstein si také všímá redukce arabské civilizace na islám v textech francouzských koloniálních autorů (Silverstein 2004, s. 50).

3 PŘÍSTUP NEZÁVISLÉHO ALŽÍRSKA KE KABYLSKÉ OTÁZCE

Sayad píše, že postindependentní alžírský nacionalismus je nemocný, nejistý a dezorientovaný a že všechny reference jsou chápány jako potupné s výjimkou mýtického araboislamismu (Sayad 2002, s. 75-76). Formování alžírské národní identity bylo inspirováno jakobínskou ideou jednoho nedělitelného národa-státu spojeného jedním jazykem a jednotnou kulturou; to mělo eliminovat jakoukoliv jazykovou a etnickou diverzitu (Chaker 1998, s. 22-23; Stora 2002, s. 14; Goodman 2005, s. 15, 55). Další inspirační zdroj konstrukce alžírské národní identity představuje mýtický model islámské *ummy*⁵ (Chaker 1998, s. 22-23). Alžírská národní identita byla od začátku definována jako arabsko-islámská (Chaker 1998, s. 22; Stora 2002, s. 19). V Ústavě nezávislého Alžírsku byl islám vyhlášen náboženstvím státu a arabština jediným oficiálním národním jazykem. Postindependentní politika arabizace byla proklamována jako nutná reakce na kolonialismus, tedy jako jediná možnost, jak se zbavit jazyka kolonizátora a koloniálního dědictví. Kritizovat politiku arabizace tedy znamenalo být nařčen ze sympatizování s kolonialismem. S politikou arabizace však bylo postiženo vedle koloniálního dědictví i berberofonní obyvatelstvo v čele s Kabylly, jejichž jazyk a historie byly v projektu národní jednoty zcela opomenuty.

Politika arabizace ovlivnila hlavně státní správu, veškerou administrativu a vzdělávací systém. Ten zásadním způsobem formoval kabylské vnímání vlastní identity. Kabylé sice zažívali útlak svého mateřského jazyka, který byl cílem represe, zároveň jim však školský systém vštípl koloniální myšlení dávající rovnítko mezi jazyk a národní identitu (Goodman 2005, s. 33-36). Goodman správně ukazuje, jak byla po nezávislosti kabylišťina srovnávána s arabštinou stejně jako za kolonizace arabština s francouzštinou, tedy označována jako pouhý dialekt neschopný vyjádřit moderní vědecké termíny (Goodman 2005, s. 56). Koloniální myšlení tak bylo reprodukováno ve jménu boje proti kolonialismu.

Vyučovat kabylský jazyk a zkoumat tradiční berberskou kulturu nebylo dlouhou dobu v Alžírsku povoleno. Od roku 1965 sice vyučoval kabylský etnolog, jazykovědec a spisovatel Mouloud Mammeri kurz kabylského jazyka na Katedře etnologie Univerzity v Alžíru, avšak ten byl v roce 1973 s celou Katedrou etnologie označovanou jako „koloniální věda“ zrušen. V 70. letech se protikabylská státní represe zvětšovala, stejně tak u mladých Kabylů sílily pocity nespravedlivého útlaku jejich jazyka a kultury, a tím se zvětšovaly také jejich prokabylské aktivity. Došlo k několika násilným střetům s policií a prokabylské aktivisty byli zavíráni.

Vzhledem k represím kabylských etnoemancipačních aktivit v Alžírsku se rozhodli mladí kabylské intelektuály a umělci – Taos Amrouche, Mohand Arab Bessaoud, Rahmani Abdelkader, Mohand Said Hanouz, Naroun Amar a Khelifati Med

⁵ *Umma* znamená „komunita věřících muslimů“, v současné době se používá také pro označení „národa“.

Amokrane – založit v Paříži v roce 1966 Berberskou akademii (fr. *L'Académie berbère*, kab. *Agraw Imazighen*), která si kladla za cíl propagovat kabylský jazyk a kulturu. Akademie vydávala časopis *Imazighen*⁶ a stála u zrodu společné berberské vlajky. Její činnost skončila v roce 1978.

V Alžírsku došlo v roce 1980 k událostem nazvaným podle Pražského jara Berberské jaro. V březnu 1980 bylo Mouloudu Mammerimu zabráněno policií, aby přednesl příspěvek o tradiční kabylské poezii na univerzitě v Tizi-Ouzou v Kabýlii. Jako reakce se po celé Kabýlii i v hlavním městě Alžíru, kde žije množství Kabyllů, organizovaly protestní demonstrace. Na univerzitách byla vyhlášena generální stávka. Při demonstracích došlo ke střetům s policií, zadrženy byly stovky demonstrujících a stovky jich byly zraněny. Vláda na události Berberského jara reagovala zesílením represí.

Jako reakce na potlačení Berberského jara alžírským režimem vzniklo v Kabýlii Kulturní berberské hnutí (*Mouvement culturel berbère*, MCB), které bojovalo za oficiální uznání berberské identity a jazyka v Alžírsku. Šlo o hnutí mladých intelektuálů propagujících lingvistický a kulturní pluralismus a zpochybňující státní politiku arabizace; klíčovou postavou tohoto hnutí byl Saïd Sadi.

Po událostech Berberského jara se hlavní výzkumné a pedagogické aktivity týkající se kabylské historie, kultury a jazyka přesunuly do Francie. Ta se stala nejvýznamnějším centrem berberských studií. Roku 1982 založil v Paříži Mouloud Mammeri s pomocí světznámého francouzského sociologa Pierra Bourdieuho, který v koloniálním Alžírsku realizoval etnologické a sociologické výzkumy, Centrum amazighských⁷ studií a výzkumu (*Centre d'Études et de Recherches Amazighes*, CERAM). V roce 1985 založil také s Bourdieuho podporou časopis *Awal*. Periodikum berberských studií (*Awal. Cahiers d'Études Berbères*), který se věnoval historickým, antropologickým, folkloristickým a lingvistickými tématům studia Berberů. Na prestižní pařížské Šcole vyšších studií v sociálních vědách (*l'École des hautes études en sciences sociales*, EHESS) vedl Mammeri také seminář berberského jazyka a literatury. V roce 1984 založil prehistorik Gabriel Camps v Paříži Berberskou encyklopedii (*Encyclopédie berbère*) pod patronátem Mezinárodní rady pro filozofii a humanitní studia (*International Council for Philosophy and Humanistic Studies*, ICPHS) UNESCO. Berberská encyklopedie si klade za cíl shromažďovat a poskytovat vědění o Berberech v nejrůznějších oborech – lingvistice, literatuře, prehistorii, historii, etnologii-antropologii a geografii (*Encyclopédie berbère revue* 2015). V roce 1990 založil Salem Chaker Centrum berberského výzkumu (*Le Centre de Recherche Berbère*, CRB) v rámci Národního institutu orientálních jazyků a civilizací (*l'Institut*

⁶ *Imazighen* znamená „svobodní lidé“ a Berbeři tak ve svých jazycích označují sami sebe.

⁷ *Amazighský* znamená v berberských jazycích „berberský“. Vzhledem k tomu, že i francouzský název této instituce používá berberský termín *Amazighes*, v překladu do češtiny ctím tento úzus.

national des langues et civilisations orientales, INALCO) na Sorbonně v Paříži. Tento institut je možné vnímat jako hlavní centrum vědeckého studia berberských jazyků.

4 ZMĚNA POLITICKÉHO REŽIMU

Změna politického režimu v roce 1989 přinesla Alžírsku mnohé změny. Po lidových protestech na podzim 1988, byla v únoru 1989 přijata nová Ústava, se kterou padla i od nezávislosti panující vláda jedné strany – Fronty národního osvobození (*Front de la libération nationale*, FLN). V prosinci 1991 proběhlo první kolo parlamentních voleb, ve kterých vyhrála ve všech regionech Alžírsko kromě Kabýlie islamistická strana Islámská fronta spásy (*Front islamique du salut*, FIS) se ziskem 47 procent hlasů (Tout sur l'Algérie 2015).

FIS vznikla z fundamentalistického náboženského hnutí financovaného Saudskou Arábií. Během svého působení v 80. letech nahrazovalo toto hnutí sociální péči, kterou svým občanům stát nezajišťoval – pomáhalo nemocným, vdovám, invalidům a chudým. Touto demonstrací sociální solidarity si získalo popularitu a sympatie. Diskurz FIS, který byl spíše moralistický než politický, přitom korespondoval s náladou ve společnosti: Stát se ke svým občanům obrátil zády, protože jeho představitelé jsou zkorumpovaní a zkorumpovaní jsou proto, že se nebojí Boha (Addi 2006). FIS ve své předvolební kampani umně zachytila kolektivní frustraci ve společnosti, což jí přineslo kýžený úspěch všude kromě Kabýlie, kde sice panovala také kolektivní frustrace, její příčiny však byly shledávány nikoliv v nedostatečné zbožnosti představitelů státu, ale v nedostatku demokratičnosti vládnoucího režimu.

Po prvním kole parlamentních voleb bylo jasné, že by FIS v druhém kole voleb získala většinu parlamentních křesel. Alžírští generálové strachující se o svou moc zrušili k radosti představitelů mnohých evropských zemí, kteří se obávali vlády islamistů ve svém těsném sousedství, druhé kolo parlamentních voleb a nastolili vojenský autoritářský režim. Ten začal pronásledovat členy FIS i její sympatizanty a zavíral je v internačních táborech na Sahaře. Islamisti začali bojovat proti státu, alžírským intelektuálům, novinářům, nezahaleným ženám, cizincům a postupem času i vůči veškerému civilnímu obyvatelstvu, které nemilosrdně masakrovali. Počet obětí brutálního alžírského terorismu je odhadován na 200 000 (Courrier International 2015).

V rámci demokratizačního procesu Alžírsko však došlo také k posunu v přístupu ke kabylské otázce. V roce 1989 povolilo Ministerstvo vysokého školství založení katedry berberských studií a vytvoření doktorského programu berberského jazyka a kultury na dvou univerzitách v Kabýlii – v Tizi Ouzou a v Bejaïe. Cílem doktorského programu bylo vytvořit rámec pro výuku a výzkum třech základních studijních okruhů: lingvistiky, literatury a civilizace (Kinzi 2012, s. 73). Po několika obhajobách doktorských prací mezi lety 1995 až 1997 povolilo Ministerstvo vysokého vzdělávání na zmíněných univerzitách otevřít bakalářský studijní program berberského jazyka a kultury (Kinzi 2012, s. 73).

Změna režimu přinesla i možnost vytvoření, případně legalizaci zakázaných kabylských stran. Charismatický Kabyl Hocine Aït Ahmed, který byl za Alžírské osvobozené války jedním z hlavních představitelů za nezávislost bojující Fronty národního osvobození (FLN), založil po nezávislosti v roce 1963 stranu Frontu socialistických sil (*Front des Forces Socialistes*, FFS). Nesouhlasil totiž s násilným převzetím moci jednou skupinou jeho spolustraníkům, a tak se členové FFS stáhli do hor a vedli ozbrojený, avšak nepříliš úspěšný boj proti alžírské vládě. Strana FFS se deklarovala jako levicová a je členem Socialistické internacionály. FFS zpočátku nebyla čistě kabylskou stranou, která by bojovala za kabylské zájmy, ale národně orientovanou opoziční stranou kritizující nedemokratičnost stávajícího režimu; podporu přitom měla i v arabofonních regionech Alžírska. Příklon FFS k etnoemancipační rétorice se u některých představitelů FFS objevil již na konci 60. let; šlo především o kabylské kulturalisticky zaměřené křídlo v čele s Mohandem Arab Bessaoudem, zakladatelem Berberské akademie. Na síle získala politizace identity v rámci FFS na konci 70. let, kdy FFS integrovalo kabylské identitní požadavky do své platformy (Ilikoud 2006). Po změně režimu v roce 1989 se FFS mohla prezentovat ve volbách. V prvních svobodných parlamentních volbách v roce 1991 získala 7,4% hlasů a byla třetí nejúspěšnější stranou (po FIS - 47% a FLN - 23%). V roce 2002 i 2007 FFS volby bojkotovala. Posledních voleb konaných v květnu roku 2012 se zúčastnila a získala 4,5 % hlasů a 21 křesel v parlamentě (Tout sur l'Algérie 2015).

Druhou kabylskou stranu představuje Hnutí za kulturu a demokracii (*Rassemblement pour la Culture et la Démocratie*, RCD) založené v roce 1989 Saïdem Sadim. RCD vzniklo z Berberského kulturního hnutí (MCB), které po Berberském jaru usilovalo o získání práv pro kabylský jazyk a kabylskou kulturu v rámci Alžírska. V 80. letech představitelé MCB spolupracovali s FFS, avšak po změně alžírského režimu a založení RCD, se RCD a FFS staly dvěma konkurenčními stranami, které bojovaly o kabylské voliče. RCD se přitom deklaruje jako středově levicová a jako sociálně demokratická strana s hlavním cílem obrany berberského jazyka a kultury, demokracie a státního sekularismu. V parlamentních volbách v roce 1991 získalo RCD 2,9% hlasů (Tout sur l'Algérie 2015), v roce 2002 volby bojkotovalo. V roce 2007 se voleb zúčastnilo a získalo 3,5 % hlasů a 19 křesel v parlamentě (Inter-parliamentary Union 2015). Poslední volby v roce 2012 RCD opět bojkotovalo.

Přestože se obě dvě kabylské strany, FFS i RCD, samy situují do národního politického rámce, jejich kulturalistický důraz na práva Kabylů jim omezuje elektorát téměř výhradně na Kabylly žijící jak v Kabýlii, tak v dalších regionech Alžírska. Obě kabylské politické strany prosazují demokracii, sekularismus a posílení jazykových práv Kabylů v rámci Alžírska, což jsou hodnoty sdílené většinou Kabylů, jejich postoje se však v určitých otázkách liší. Hlavním leitmotivem FFS je kritika stávajícího alžírského režimu. FFS kritizovala zrušení druhého kola parlamentních voleb jako

nedemokratickou praxi a spolu s islamistickou FIS byla signatářem Platformy Sant Egidio, která hledala politické mírové řešení pro alžírskou krizi 90. let. RCD je zaměřeno více kulturalisticky a sekularisticky, dlouhodobě se negativně vymezovalo vůči islamistům a vzhledem k režimu prosazovalo politiku nikoliv absolutní negace, ale „konstruktivní kritiky“.

Podpora FFS i RCD v samotné Kabýlii však již několik let klesá a je poměrně nízká. Obě dvě strany jsou kritizovány za nejružnější prohřešky, především za to, že jsou zmitány vnitřními spory, dostatečně nesjednocují všechny Kabyly, jsou málo kritičtí a důrazní v přístupu k současnému alžírskému režimu, někdy za to, že bojkotují volby, jindy za své působení v parlamentě; silná kritika se na ně snáší i za jejich působení v regionální a municipální politice. FFS a RCD také čelí stálému dilematu – pokud svou politiku zaměří na celonárodní cíle a budou se snažit oslovit i arabofonní obyvatelstvo, riskují ztrátu voličů v Kabýlii; pokud se zaměří pouze na svůj kabylský elektorát, nemají šanci na národní úrovni dosáhnout výraznějšího úspěchu.

Silná nespokojenost Kabyľů s alžírským vládnoucím režimem se projevila také v letech 1994-1995, kdy byl v celé Kabýlii z iniciativy MCB vyhlášen školní bojkot, který trval jeden celý školní rok. Hlavními postavami školního bojkotu byli osobnosti MCB v čele se Saïdem Sadim a Ferhatem Mehennim, během školního bojkotu se však projevily jejich spory. Vládnoucí garnitura s protestujícími vedla dialog a výsledkem bylo zavedení berberštiny do výuky v Kabýlii a ustanovení Vysokého výboru pro Amazighitu⁸ (*Haut Comité pour l'Amazighité*, HCA) v dubnu 1995. Tato nová instituce má za cíl rehabilitovat berberskou identitu a jazyk ve vzdělání a ve veřejném prostoru. Od roku 1995 se tak na kabylských základních školách vyučuje kabyľština jako volitelný předmět.

Silné veřejné bouře v Kabýlii způsobilo v červnu 1998 zavraždění oblíbeného kabylského zpěváka Matouba Lounese. Matoub zpíval o krásách kabylské krajiny a byl sřiravým kritikem alžírského režimu, a tak byl alžírské vládnoucí garnituře trnem v oku. Zemřel za dosud nevyjasněných okolností; mnozí Kabylové tak z jeho zavraždění podezřívají právě vládnoucí režim. Matoub však svým veřejně deklarovaným ateismem i některými texty svých písní silně provokoval také alžírské islamisty, a tak mohl zemřít i jejich rukou.

Silná nespokojenost s režimem se v Kabýlii projevila v roce 2001 během událostí nazvaných Černé jaro (*Printemps noir*). Jako rozbuška sloužilo zastřelení mladého kabylského středoškoláka Massinissy Guer Maha 18. dubna 2001 přímo na četnické stanici v Kabýlii. Nepřátelské projevy četníků vůči mladým Kabyľům byly v Alžírsku dosti běžné, avšak smrt mladíka vyvolala silné veřejné protesty.

⁸ *Amazighita* znamená v berberských jazycích „berberská identita“. Vzhledem k tomu, že i francouzský název tohoto výboru používá berberský termín *Amazighité*, v překladu do češtiny tímto úzus.

Demonstrující napadali policejní a četnické stanice a další budovy reprezentující stát, protestovali proti nespravedlnosti, korupci a zneužívání pravomocí představiteli státu. Pořádkové síly se snažily demonstraci násilně potlačit. Do demonstrujících přitom střílely ostrými náboji; celkový počet mrtvých byl 126, zraněných přes 5000, z nich 200 doživotně handicapovaných (Crisis Group 2015). Během Černého jara vzniklo tzv. Aarouch⁹ hnutí, které se odvolávalo na tradiční kabylskou formu politického demokratického shromažďování; cíle hnutí byly definovány v dokumentu nazvaném El Kseurská platforma. Jejich požadavky byly stažení alžírských četníků z Kabýlie, uznání berberštiny¹⁰ jako národního a oficiálního jazyka Alžírsko (oba požadavky byly vládou v roce 2003 splněny), rozšíření sociálních práv obyvatel, dekriminalizace demonstrantů během Černého jara a udělení statusu mučedníka zastřeleným demonstrantům.

5 HNUTÍ ZA SEBEURČENÍ KABÝLIE

Během událostí Černého jara vzniklo Hnutí za autonomii Kabýlie (*Mouvement pour l'autonomie de la Kabylie*, MAK). Vzhledem k všeobecné společenské apatii, frustraci a zklamání ze stávajících politických stran včetně těch kabylských a malé důvěře v politické strany se tento spolek prezentoval jako hnutí a nikoliv jako politická strana. Jako své cíle hnutí deklarovalo usilovat nenásilnými prostředky o získání jazykových a politických práv Kabylů. Cílem přitom byla regionální autonomie Kabýlie v rámci Alžírsko, což by dle stoupenců MAK mohlo postupně vést k alžírskému federálnímu státu. Zakladatelem hnutí byl kabylský zpěvák Ferhat Mehenni, který se v 80. letech angažoval v MCB, v 90. letech byl členem RCD a v roce 1994/1995 byl vůdčí postavou kabylského školního bojkotu. Ferhat Mehenni žije v exilu v Paříži, protože byl za své politické prokabylské aktivity v Alžírsku perzekuován. Dosud neobjasněné zavraždění jeho syna v roce 2004 je alžírskou veřejností vnímáno jako pomsta za jeho prokabylské autonomistické angažmá.

1. června roku 2010 ustanovilo MAK v Paříži Kabylskou provizorní vládu (*Gouvernement Provisoire Kabyle*, GPK; kabyl. *Anavaḍ*). Ferhat Mehenni byl zvolen prezidentem Národní rady MAK a jmenoval devět ministrů, kteří žijí v exilu ve Francii, Německu a Kanadě (*Gouvernement provisoire kabyle* 2015). Od svého založení prošlo MAK určitým vývojem; od myšlenky autonomie Kabýlie se dostalo až

⁹ Termín *aarouch* je plurálem kabylského slova *arch*, což znamená „kmen“.

¹⁰ V dokumentu je použit berberský termín *tamazight*, „berberský jazyk“. Jeden jediný berberský jazyk přitom neexistuje. Existuje několik berberských jazyků. Někteří je označují jako varianty berberského jazyka; jiní jako „dialekty“. To je zároveň strategie, jak je stigmatizovat, tedy nepřiznat jim status „plnohodnotného jazyka“. Mezi berberské jazyky patří například kabylstina (*taqbaylit*), šavíjšťina (*tachaouit*), rifanština (*tarifit*) a tuarézština (*tamacheq*). Mluvčí jednotlivých berberských jazyků přitom velmi často používají termín *tamazigh* pro označení vlastního jazyka.

k současné myšlence samostatnosti Kabýlie, s tím změnilo i svůj název. Místo Hnutí za autonomii Kabýlie (*Mouvement pour l'autonomie de la Kabylie*, MAK) se přejmenovalo na Hnutí za sebeurčení Kabýlie (*Mouvement pour l'autodetermination de la Kabylie*, MAK). S myšlenkou samostatnosti ustanovilo MAK také kabylskou vlajku, která se liší od vlajky společné pro všechny berberofonní skupiny, kterou vytvořila Berberská akademie. MAK zhotovilo několik návrhů na podobu vlajky a na internetu nechalo hlasovat o její nejzdařilejší verzi (Kabylie News 2015). Ferhat Mehenni složil také kabylskou hymnu, která je hrána při slavnostním vyzdvihování nové kabylské vlajky. MAK založilo také kabylskou informační agenturu SIWEL, která informuje o dění v Kabýlii, aktivitách MAK i o životě Kabylů v emigraci. Kabylové žijící v emigraci a blízcí Kabylské provizorní vládě založili 6. 10. 2012 ve francouzském Mulhouse Nadaci pro investice a rozvoj Kabýlie (*Fondation pour l'investissement et le developement de la Kabylie*, FIDEK), která si klade za cíl podporovat sociální, kulturní, ekonomické a ekologické aktivity v Kabýlii, hlásí se přitom k myšlence nezávislosti Kabýlie a vedle dobročinných sbírek pro konkrétní projekty v Kabýlii sbírá peníze pro realizaci vyhlášení samostatného kabylského státu.

MAK je přitom především emigrantskou aktivitou, jeho nejvýraznější představitelé a také ministři Kabylské provizorní vlády žijí v exilu. V emigraci (ve Francii, v Německu, v Kanadě a v České republice) i v Kabýlii pořádá MAK nejružnější debatní setkání, konference, oslavy a slavnostní připomínkové akce. Fakt, že je MAK do velké míry aktivitou kabylských emigrantů, přináší hnutí v samotné Kabýlii určitou prestiž, protože téměř vše, co je svázáno s cizinou a emigrací je v Kabýlii vnímáno jako žádoucí a lákavé. V samotné Kabýlii nachází MAK podporu především u nejmladší generace, u umělců, většinou zpěváků, kteří zpívají kabylsky a jejich publikum je výhradně kabylské a u akademiků zabývajících se kabylským jazykem a kabylskou kulturou. Velká část kabylské populace s MAK do určité míry sympatizuje; důvody tohoto sympatizování lze vidět v tom, že MAK představuje kabylský jazyk, historii a kulturu jako prestižní a zvýznamňuje je a bojuje za jejich zviditelnění. Dalším důvodem je všeobecná frustrace v kabylské společnosti a nespokojenost se stávajícím režimem; jakékoliv hnutí, které z neislamistické perspektivy sžíravě kritizuje současný režim a znepřijemňuje mu život, je tak vítáno. Toto sympatizování však automaticky neznamená, že většina kabylské populace souhlasí s cíli MAK v podobě vyhlášení kabylské samostatnosti.

Hlasitým argumentem proti nezávislosti jsou z pohledu velké části Kabylů ekonomické důvody. Kabýlie je hustě osídlený horský region s neúrodnou půdou bez průmyslu a nerostného bohatství. Mnoho Kabylů argumentuje tak, že nevidí důvod, proč by se měli vzdát alžírského ropného a plynového bohatství na Sahaře a osamostatňovat se od Alžírsko, jehož nezávislost pomáhali vybojovat. Navíc zatímco Alžírsko je v současné době největším státem Afriky, Kabýlie je jen velmi malým územím. Mnoho Kabylů tak netouží vzdát se své příslušnosti k velkému a bohatému

Alžírsku a žít v africkém ministátě o podobné rozloze, jakou má Džibutsko. Jako další argument proti nezávislosti Kabýlie slouží fakt, že mnoho Kabylů žije v hlavním městě Alžíru a v dalších arabofonních regionech Alžírska; oddělení Kabýlie od zbytku Alžírska je nežádoucí pro Kabyly žijící v Alžírsku mimo území Kabýlie. Pro mnoho Kabylů je samostatnost Kabýlie těžko představitelná. Vzhledem k tomu, že většina kabylské populace nedokáže v kabylištině číst a psát, si jen stěží dokáže představit, jak by fungovaly administrativa a školství nezávislé Kabýlie, protože MAK hlásá, že již teď je jediným oficiálním jazykem Kabýlie kabylišтина. Přestože mají Kabylové ke svému jazyku vřelý a citový vztah, mnozí z nich nejsou přesvědčení o schopnosti kabylištiny dostát nárokům kladeným na standardní moderní jazyk, ve kterém by mohla fungovat státní správa či pomocí kterého by se ve školách mohly vyučovat exaktní předměty jako chemie, fyzika či biologie. Navíc od velmi krvavé Alžírské osvobozené války je myšlenka alžírské nezávislosti a jednoty v alžírském kolektivním vědomí nanejvýš citlivá a nedotknutelná. Kabylové jsou tak přesvědčeni, že by alžírský režim nikdy nedovolil mírové odtržení Kabýlie od Alžírska. Jediné představitelné řešení pro samostatnost Kabýlie reprezentuje válka. MAK je tak některými Kabyly viděno jako hnutí, které chce z pohodlí emigrace rozhodovat o tom, co je pro Kabyly žijící v Kabýlii žádoucí a co mají pro svobodu Kabýlie obětovat. MAK je také některými Kabyly kritizováno jako samozvané hnutí nerespektující jiný názor, jdoucí do extrému a jako nepřátelské vůči praktikujícím kabylským muslimům.

Akce vyzdvihování nové kabylské vlajky se v roce 2015 uskutečnily i na několika místech v Kabýlii. V největším kabylském městě, Bejaïe, přitom vlajka stále visí. Fakt, že alžírský režim proti vyvěšení kabylské vlajky nijak nezasáhl, mnohé překvapilo. MAK na jednu stranu vítá to, že kabylská vlajka může v Kabýlii svobodně vlát, na druhou stranu jim benevolentnost režimu v této záležitosti bere vítr z plachet. Kdyby režim zasáhl, bylo by možné jej obviňovat z nedemokratičnosti a proti zákazu organizovat veřejné protesty. Zdá se, že tak alžírský režim přistoupil na novou, sofistikovanější politiku ve vztahu ke kabylské otázce, jejíž cíl je přitom dlouhodobě neměnný – za každou cenu zabránit jak kabylské samostatnosti, tak autonomii.

6 ZÁVĚR

Francouzský koloniální mýtus vyzdvihující Kabyly nad alžírské Araby a zobrazující je jako středomořský lid s dobrými předpoklady k asimilaci do francouzské společnosti neměl mezi běžnou kabylskou populací během kolonizace nijak silný ohlas. Navíc během Alžírské osvobozené války bojovali proti francouzskému kolonizátorovi Kabylové s Araby bok po boku za nezávislost země, kterou obě skupiny považovaly za svou. Politika arabizace nezávislého Alžírska však vyřadila berberofonní populace z projektu národní jednoty, a tak mezi Kabyly získaly premisy kabylského mýtu na síle a Kabylové se začali se stereotypem rovnostářských, jen vlažně praktikujících muslimů a sekulárně smýšlejících demokratů ztotožňovat.

Zatímco dlouhou dobu Kabylové bojovali o právo na svou plnohodnotnou existenci v rámci Alžírsko, v poslední době sílí hlasy prosazující myšlenku autonomie a dokonce i nezávislosti Kabýlie. Zajímavé bude sledovat, zda příslušníci hnutí MAK uspějí v přesvědčování svých krajanů o tom, že nezávislost Kabýlie představuje žádoucí, výhodnou a uskutečnitelnou kabylskou budoucnost, jaké v přesvědčování použijí argumenty a strategie a jak se ke kabylským požadavkům bude stavět alžírský stát.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ADDI, L. (2006): Les partis politiques en Algérie. In *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 2006, roč. 2006, č. 111-112, s. 139-162.
2. AGERON, Ch.-R. (1960): La France a-t-elle eu une politique kabyle ? In *Revue historique*, 1960, roč. 1960, č. 223, s. 311-352.
3. COURRIER INTERNATIONAL. (2015): Chronologie Algérie: 1954 - 2012. [Online.] In *Courrier International*, March 2012. [Citováno 20. 8. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.courrierinternational.com/article/2012/03/15/algerie-1954-2012>>.
4. DOSSEY, L. (2010): *Peasant and Empire in Christian North Africa*. Berkeley: University of California Press, 2010. 376 s. ISBN 978-0-520-25439-8.
5. ENCYCLOPÉDIE BERBÈRE. (2015): Présentation. [Online.] In *Encyclopédie berbère*. [Citováno 15. 8. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://encyclopedieberbere.revues.org/2635>>.
6. GOODMAN, J. E. (2005): *Berber Culture on the World Stage: From Village to Video*. Bloomington: Indiana University Press, 2005. 239 s. ISBN: 978-0-253-11145-6.
7. GOUVERNEMENT PROVISOIRE KABYLE. ANAVAD. (2015): Présentation. [Online.] In *Gouvernement provisoire kabyle*. [Citováno 15. 6. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.kabylie-gouv.org/decret-no-gzm-2012-05-asan-02,574.html?lang=fr>>.
8. CHACHOUA, K. (ed.) (2012): *L'Algérie sociologique. Hommage à Pierre Bourdieu (1930-2002)*. Alžír: Éditions du CNRPAH, 2012. 368 s. ISBN 978-9961-716-53-3.
9. CHAKER, S. (1998): *Berbères aujourd'hui*. Paris: L'Harmattan, 1998. 221 s. ISBN 2-7384-7351-2.
10. ILIKOUD, O. (2006): FFS et RCD: partis nationaux ou partis kabyles? In *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 2006, roč. 2006, č. 111-112, s. 163-182.
11. INTERNATIONAL CRISIS GROUP. (2015): Algeria: Unrest and Impasse in Kabylia. [Online.] In *Crisis Group*, June 2003. [Citováno 21. 7. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.crisisgroup.org/~media/Files/>>

- Middle%20East%20North%20Africa/North%20Africa/Algeria/Algeria%20Unrest%20and%20Impasse%20in%20Kabylia.pdf>.
12. INTER-PARLIAMENTARY UNION. (2015): Chronicle of Parliamentary Elections. [Online.] In *Inter-parliamentary Union, Volume 41*, January 2008. [Citováno 21. 7. 2015.] Dostupné na internetu: <http://www.ipu.org/pdf/publications/chronicle41_en.pdf>.
 13. KABYLIE NEWS. (2015): Polémique : Le "Drapeau Kabyle" et la démocratie bafouée! [Online.] In *Kabylie News*, March 2015. [Citováno 15. 6. 2015.] Dostupné na internetu: <<http://www.kabylie-news.com/2015/03/polemique-le-drapeau-kabyle-et-la.html>>.
 14. KINZI, A. (2012): Expérience de l'enseignement de la sociologie de Bourdieu et de Abdelmalek Sayad dans le département de berbère de Tizi Ouzou. In CHACHOUA, K. (ed.): *L'Algérie sociologique. Hommage à Pierre Bourdieu (1930-2002)*. Alžír: Éditions du CNRPAH, 2012. S. 73-82. ISBN 978-9961-716-53-3.
 15. LORCIN, P. M. E. (1995): *Imperial Identities: Stereotyping, Prejudice and Race in Colonial Algeria*. Londýn: I. B. Tauris, 1995. 323 s. ISBN 978-1-85043-909-7.
 16. MACMASTER, N. (1997): *Colonial Migrants and Racism: Algerians in France, 1900-62*. Londýn a New York: MacMillan Press, 1997. 307 s. ISBN 978-0-312-16501-7.
 17. SAYAD, A. (2002): *Histoire et recherche identitaire suivi de Entretien avec Hassan Arfaoui*. Saint-Denis: Bouchène, 2002. 113 s. ISBN 978-2-912946-59-1.
 18. SCHEELE, J. (2009): *Village Matters. Knowledge, Politics and Community in Kabylia, Algeria*. Woodbridge: James Currey, 2009. ISBN 978-1847012050.
 19. SILVERSTEIN, P. A. (2004): *Algeria in France. Transpolitics, Race, and Nation*. Bloomington: Indiana University Press, 2004. 286 s. ISBN 978-0-253-21712-7.
 20. STORA, B. (2002): *Algérie, Maroc. Histoires parallèles, destins croisés*. Paříž: Maisonneuve et Larose, 2002. 196 s. ISBN 2-7068-1624-4.
 21. TOUT SUR L'ALGÉRIE. (2015): Resultats officiels des elections. [Online.] In *Tout sur l'Algérie*, May 2008. [Citováno 12. 5. 2015.] Dostupné na internetu: <http://www.tsa-algerie.com/politique/resultats-officiels-le-fln-largement-en-tete_20669.html>.



GRUZIE MEZI EVROPSKOU UNIÍ A RUSKEM GEORGIA BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND RUSSIA

*Tomáš Hoch*¹ – *Vincenc Kopeček*² – *Jakub Kašpar*³

Cílem tohoto textu je přispět do diskuse o formování a následném vývoji gruzínské identity, kterou považujeme za důležitý faktor současné prozápadní orientace gruzínské zahraniční politiky a zasadit prozápadní směřování Gruzie do kontextu střetu mezi zahraniční politikou Ruska a zahraničně-politickými koncepcemi a politikami EU. Výzkum byl proveden pomocí analýzy odborných textů a novinových zdrojů.⁴

Klíčová slova: identita, gruzínská zahraniční politika, vztahy mezi EU a Gruzii.

¹ RNDr. Tomáš Hoch, Ph.D. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Chittussiho 10, 71000 Ostrava, Česká republika, e-mail: tomas.hoch@osu.cz.

Tomáš Hoch je odborným asistentem Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje na Ostravské univerzitě. Absolvoval magisterské a doktorské studium v oboru politické a kulturní geografie na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity. Věnuje se především neuznaným státům v kavkazském regionu, zahraniční rozvojové spolupráci a politice vůči zemím globálního Jihu.

² RNDr. Vincenc Kopeček, Ph.D. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Chittussiho 10, 71000 Ostrava, Česká republika, e-mail: vincenc.kopecek@osu.cz.

Vincenc Kopeček je odborným asistentem Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje na Ostravské univerzitě. Absolvoval magisterské a doktorské studium v oboru politické a kulturní geografie na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity. Mezi hlavní oblasti jeho výzkumu patří politické režimy, neformální instituce a etnopolitické konflikty v regionu Jižního Kavkazu.

³ Mgr. Jakub Kašpar. Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Chittussiho 10, 71000 Ostrava, Česká republika, e-mail: P14220@student.osu.cz.

Jakub Kašpar vystudoval politickou a kulturní geografii na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity, kde v současné době působí jako interní doktorand na oboru politické a kulturní geografie. Ve svém výzkumu se zabývá především politickými procesy v zemích Jižního Kavkazu.

⁴ Publikace vznikla v rámci projektu SGS12/PřF/2015 – *Národní identita a budování státosti v postsovětském regionu Východního partnerství*.

The aim of this text is to contribute to the discussion about formation and subsequent development of the Georgian identity, which we consider as an important factor in current European vector of the Georgian foreign policy. From this perspective we try to set the pro-Western orientation of Georgia in the context of confrontation between Russia's foreign policy strategies and foreign policy concepts and policies of the EU. The research was conducted by means of analysis of recent academic texts and newspaper sources.

Key words: identity, Georgian foreign policy, EU-Georgia relations.

JEL: F50, N40

1 Úvod

Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 znamenal zásadní proměnu geopolitické mapy světa. Rusko coby nástupnický stát SSSR de facto přišlo o rozsáhlá území, která ovládalo už za carského režimu a po určitém vyklizení pozic bezprostředně po zániku SSSR se brzy začalo hlásit o vliv v prakticky všech postsovětských zemích. V té chvíli již však zdaleka nebylo jediným geopolitickým aktérem, který se snažil v postsovětském prostoru získat vliv. Jednalo se zejména o západní státy v čele s USA a Evropskou unií (EU), ale také o Turecko usilující zejména o vliv v Černomoří, na Kavkaze a ve Střední Asii a posléze také Čínu, která navázala vztahy zejména se středoasijskými zeměmi.

Předkládaný text se zaměřuje na západní část postsovětského prostoru (tzv. *Western Newly Independent States*, WNIS), k němuž řadíme tři východoevropské státy (Ukrajinu, Moldavsko, Bělorusko) a tři státy jihokavkazské (Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán). Zatímco státům pobaltským, které od znovuzískání nezávislosti jednoznačně deklarovaly svou snahu stát se součástí EU i NATO, další země WNIS již takto jednoznačné zahraničněpolitické směřování neměly. Jejich zahraničně-politická orientace se liší případ od případu a také v čase v závislosti na vnitřní i vnější politické situaci. V zásadě lze v prostoru WNIS pozorovat tři základní geopolitické či zahraničně-politické síly:

- (1) ruskou zahraniční politiku,
- (2) západní vliv, který je v praxi přítomen zejména skrze společnou evropskou zahraniční politiku a další evropské politiky a
- (3) zahraniční politiky jednotlivých zemí WNIS, které definují své vlastní zájmy a představy o zahraničně-politické orientaci.

Cílem tohoto textu je na příkladu Gruzie demonstrovat střet těchto tří zahraničně-politických sil a zvážit jejich vliv na reálné mezinárodní postavení příslušné země. Nejprve se zaměříme na ruské a evropské zahraničně-politické koncepce a přístupy ve vztahu k WNIS, posléze přistoupíme ke krátké analýze formování

gruzínské proevropské identity, která je základem převažující proevropské gruzínské zahraničněpolitické orientace, abychom ve stěžejní části textu pomocí metody rozboru procesu demonstrovali a analyzovali reálné politické kroky Ruska a EU ve vztahu ke Gruzii.

2 RUSKÉ BLÍZKÉ ZAHRANIČÍ NEBO EVROPSKÉ SOUSEDSTVÍ?

V prvních měsících po rozpadu SSSR byla ruská zahraniční politika formována skupinou kolem ministra zahraničí Andreje Kozyreva, který spolu s prezidentem Borisem Jelcinem prosazoval demokratizaci Ruska a spolupráci se západními státy. Euroatlantský přístup v ruské zahraniční politice však netrval dlouho, a již během roku 1992 a zejména po Jelcinově násilném obsazení Státní dumy v říjnu 1993 dosáhli ve státních strukturách většího vlivu tzv. *silovici* – bývalí exponenti sovětských bezpečnostních či armádních složek – kteří začali opět klást důraz na vliv Ruska v bývalých sovětských republikách. Vznikl tak termín blízké zahraničí, označující oblast prioritních ruských zájmů (Cornell 2001, Trenin 2009, Běloševský 2007).

Postupný posun ruské zahraniční politiky od spolupráce se západními demokraciemi k soupeření s nimi pokračoval i v dalších dvou desetiletích. Zatímco ještě v roce 2001 se Rusko deklarovalo jako americký partner ve válce proti terorismu, již v následujících letech je patrné jak zklamání z přístupu EU a zejména USA k Rusku, tak silící ruské sebevědomí v souvislosti s rozvíjející se ekonomikou, což se projevovalo i na rostoucích ruských zahraničněpolitických ambicích (Kuchins a Zevelev 2012). Na rozdíl od evropského přístupu, vycházejícího ze sebepojetí Evropské unie jako civilní mocnosti (Di Puccio 2009) a spoléhající se zejména na vlastní přitažlivost vycházející ze sdílených evropských hodnot založených na demokracii, svobodě a lidských právech, Rusko tradičně spíše sází na „realistické“ metody založené na vojenské síle, zastrašování nebo kupování si podpory (Kuchins a Zevelev 2012).

V rámci Ruska existuje několik zahraničněpolitických či geopolitických škol, které mají odlišné představy o pozici Ruska ve světě, jeho vztahu k západním zemím a k zemím blízkého zahraničí. Kuchins a Zevelev (2012) hovoří o zahraničně politických školách, přičemž rozlišují prozápadní liberály (*pro-Western liberals*), balancéry (*great power balancers*), neoimperialisty (*neo-imperialists*), příznivce regionální dominance (*proponents of regional domination*) a etnonacionalisty (*ethno-nationalists*). Prozápadní liberálové jsou ti, kdo dominovali ruské zahraniční politice do roku 1992/1993 (Gajdar, Kozyrev aj.) a jejich následovníci, kteří již posléze takovým vlivem nedisponovali (Kasparov, Němcov, Ryžkov). EU a USA považovali nejen za partnera a spojence, ale samotné Rusko chápali jako součást západní civilizační sféry. Balancéři seskupení kolem zakladatele této školy Jevgenije Primakova naopak považují Rusko za svébytného velmocenského aktéra, který si musí udržovat svou vlastní zahraniční politiku a vlastní sféru vlivu, byť vztahy s EU a USA nemusí být nutně konfrontačního

charakteru. Další geopolitické „školy“ již operují s nutností výraznějších teritoriálních změn. Zatímco příznivci regionální dominance považují za nezbytnou zejména efektivní kontrolu nad blízkým zahraničím, která může mít různé formy, neoimperialisté hodlají obnovit ruské impérium v sovětských hranicích. Etnonacionalisté pak vnímají ruské impérium především jako slovanské a požadují připojení Ukrajiny, Běloruska a severního Kazachstánu.

Tsygankovova (2003) typologie geopolitických škol v podstatě popisuje stejnou realitu jinými termíny. Jeho zapadníci (*westernizers*) v podstatě odpovídají prozápadním liberálům Kuchinse a Zeveleva a v intelektuální oblasti je reprezentuje zejména Dmitrij Trenin. Geoekonomové (*geoeconomists*) vnímají Rusko jako svébytného aktéra, západní demokracie však nevnímají konfrontačně, naopak jsou pro ně partnerem pro ekonomickou spolupráci. Tato škola je reprezentována v akademické rovině zejména politickými geografi Kolosovem a Mironěnkem. Stabilizátoři (*stabilizers*) na rozdíl od geoekonomů nechápu jako základní cíl ruské zahraniční politiky rozvoj, ale stabilitu a bezpečnost, a za nutné tak považují zejména vojensko-politické vyvažování moci EU a USA. Tyto výše zmiňované školy, podobně jako balancéři Kuchinse a Zeveleva, neusilují o revizi hranic. To se však již nedá říci o civilizacionistech (*civilizationists*) reprezentovaných zejména Genadijem Zjuganovem, kteří chápou postsovětský prostor jako specifickou a svébytnou civilizační sféru, která se brání expanzi NATO. V rámci teritoriálních změn je lze ztotožnit s neoimperialisty Kuchinse a Zeveleva. Konečně expanzionisté (*expansionists*), reprezentovaní zejména Alexandrem Duginem formulují teze o ruské dominanci v celé Eurasii coby specifickém geopolitickém regionu.

Podobně jako Rusko i Evropská unie formuluje určité strategie směrem k území, které ji obklopuje, a to jak na jihu, tak východě. Di Puccio (2009) v tomto smyslu hovoří o sebepercepci Evropské unie coby stabilního „civilizovaného ostrova“ (*civilized island*) obklopeného nestabilním, dezorganizovaným a potenciálně nebezpečným okolím. Ve Společné zahraniční a bezpečnostní politice EU se tento akcent objevuje již od jejího samotného počátku v roce 1993. Börzel a Risse (2000) jej pojmenovávají jako princip evropeizace spočívající ve snaze EU podporovat demokratický vývoj v sousedních zemích.

Dle Schimmelfenniga a Sedelmeiera (2005) je evropeizace založena na několika principech. Za prvé jde o princip vnější pobídky, doplněné o systém odměn a sankcí, za druhé o princip vnitřní poptávky po změnách, při nichž se občané nespokojení s vnitropolitickou situací obrací na EU s žádostí o pomoc či asistenci, a za třetí o podporu budování evropské identity, díky níž jsou státy sousedící s EU ochotnější přijímat evropská pravidla a normy.

Tento princip se promítnul i do budování Evropské politiky sousedství (*European Neighbourhood Policy*, ENP) a Východního partnerství (*Eastern Partnership*, EaP), coby základních nástrojů evropské zahraniční politiky vůči zemím

WNIS. Proces vytváření těchto politik byl poměrně zdoluhavý a opatrný. Evropská unie, resp. Evropské společenství, již na konci 80. let vytvořilo první finanční nástroje na pomoc zemím v hroutícím se komunistickém bloku. Pro pomoc Polsku a Maďarsku byl vytvořen fond Phare, později rozšířený na ostatní postkomunistické země střední a východní Evropy, zatímco pro asistenci zemím SNS byl určen fond TACIS (Rummel – Zullo 1999).

V souvislosti s východním rozšířením Evropské unie byla v roce 2003 ustavena Evropská politika sousedství, kterou samotná Evropská komise chápe jako jednotný rámec pro diferencované přístupy k jednotlivým zemím zahrnutým do ENP, majícím různé požadavky a potřeby. Ty jsou formulovány do společných programových dokumentů a na základě plnění politických, ekonomických či společenských reforem poskytuje Evropská unie příslušné zapojené zemi finanční pomoc či umožňuje další prohloubení vzájemné spolupráce (Kopeček 2011).

Výše popsany princip lze nazvat buď principem kondicionality (Di Puppò 2009) nebo pomocí méně korektního jazyka metodou cukru a biče (Smith 2005). Vzhledem k tomu, že ENP je de facto postavená na základě poměrně úspěšné politiky východního rozšíření, mnozí autoři pochybují, zda cukr, který Evropská unie zapojeným zemím nabízí, je dostatečně sladký, aby ENP přinesla stejně dobré výsledky, jako její předobraz. Zatímco politika východního rozšíření nabízela cukr v podobě plného členství v EU, ENP nabízí jen to, co Romano Prodi formuloval jako „všechno kromě institucí“ (*anything but the institutions*) (Kopeček 2011).

Program Východního partnerství, zřízený v roce 2008, do něhož byly vyjma Gruzie začleněny rovněž Bělorusko, Ukrajina, Moldavsko, Arménie a Ázerbájdžán, je dalším rozvíjením principu evropeizace a kondicionality pomoci. I když cílem Východního partnerství opět není plné členství zapojených zemí v Evropské unii, čtyři země s Evropskou unií dohodly a tři z nich nakonec podepsaly asociační dohodu, kterou zejména jejich politické reprezentace často chápou jako předstupeň budoucího členství v EU.

I Rusko pochopitelně rozvíjí institucionální struktury, pomocí nichž se snaží integrovat své sousedy. V 90. letech Rusko společně s Ukrajinou a Běloruskem iniciovalo vznik Společenství nezávislých států (SNS), do něhož postupně vstoupila většina postsovětských zemí a které se stalo základním institucionálním rámcem spolupráce Ruska se zeměmi blízkého zahraničí. V návaznosti na SNS byly postupně utvářeny další organizace, které do značné míry symbolickou spoluprací v rámci SNS prohlubovaly, i když jen v rámci některých zemí. Jedná se např. o zónu volného obchodu, celní unii, rusko-běloruskou unii či vojensky zaměřenou Smlouvu o kolektivní bezpečnosti (*Collective Security Treaty Organization*, CSTO), či nejnověji projekt Euroasijské unie, jejímž členy se ze států WNIS stalo Bělorusko a Arménie.

Zatímco ruské snahy o vliv či dominaci v postsovětském prostoru lze vysvětlovat pomocí ideologických koncepcí ruských geopolitických škol, vznik ENP a

EaP lze chápat jako součást horizontálního rozšiřování evropské integrace. Tu lze v zásadě interpretovat pomocí realistických a konstruktivistických přístupů. Z hlediska realistického přístupu je za základní faktor ovlivňující chování a rozhodování států v mezinárodním prostředí považována jejich snaha zvýšit svou moc a bohatství. Aplikujeme-li tuto premisu na teorii rozšiřování EU, znamená to ve výsledku, že stávající členové EU budou podporovat větší míru integrace nového vnějšího státu pouze v případě, že jim to přinese prospěch, který bude vyšší než jiné formy horizontální integrace, jež se v danou chvíli nabízejí. Jinými slovy lze říci, že nelze jednoznačně definovat obecná pravidla pro politiku rozšiřování EU a každý jednotlivý případ se odvíjí právě od zmiňovaného ekonomického a politického faktoru motivace pro stávající členy EU.

Naproti tomu konstruktivistické přístupy vycházejí z předpokladu, že politika rozšiřování EU je primárně založena na společných ideových a kulturních faktorech. Čím více společných hodnot a idejí tedy sdílejí obě strany (členské a nečlenské země), tím větší existuje šance, že členské země budou podporovat vyšší míru integrace takových kandidátů. Zároveň i rychlost a bezproblémovost tohoto procesu vzájemného sbližování je dána mírou sdílených kulturních hodnot. Na rozdíl od realistických přístupů tak není podpora nově přistoupivších zemí determinována okamžitým a jednoznačným ekonomickým a politickým ziskem již stávajících členů, nýbrž kolektivní kulturní identitou, která vytváří pocit sounáležitosti a ve výsledku se jeví jako racionální krok v rozšiřování EU o státy, které sdílejí stejné hodnoty.

Stěžejním bodem, ve kterém se realistické a konstruktivistické přístupy rozcházejí, je tedy otázka identity. Realistické přístupy se otázkou identity prakticky nezabývají, případně vnímají její roli pouze jako nástroje pro legitimizaci jednání vedoucích představitelů, kdy potřebují ospravedlnit svá rozhodnutí před širokou veřejností za účelem získání její podpory. Pro konstruktivistické přístupy je naopak otázka národní identity jedním z klíčových faktorů, na jehož základě se formují zahraniční politiky zainteresovaných aktérů.

3 FORMOVÁNÍ EVROPSKÉ IDENTITY A DISKURZU EVROPANSTVÍ NA PŘÍKLADU GRUZIE

Neznalý návštěvník Gruzie v období vlády prezidenta Saakašviliho, a v o něco menší míře i v letech následujících, by snadno mohl mít pocit, že Gruzie je členskou zemí EU. Vizuální obraz ulic Tbilisi a dalších větších gruzínských měst byl dotvářen takřka všudypřítomnými vlajkami EU vlajícími po boku gruzínských zástav. Angličtina v nápisech v uličním prostoru rychle nahrazovala ruštinu a s mladou generací Gruzínů se cizinec domluvil lépe anglicky než rusky, neboť angličtina začala být ve školách povinně vyučována již od prvního ročníku (Kopečková 2012).

Byť se za tento stav nemalou měrou zasloužil energický prezident Micheil Saakašvili, který Gruzii během několika let značně zmodernizoval a europeizoval

(Kopeček 2012), nejednalo se o projekt stavěný na zelené louce. Vrátime-li se do května 1918, kdy na troskách carského Ruska vznikl první novodobý gruzínský stát, zjistíme, že mezi jeho jednoznačné politické priority patřila orientace na Evropu, kterou dobře vystihuje výrok tehdejšího gruzínského premiéra Noe Žordanii na půdě gruzínského parlamentu z ledna 1920: *„Dnes více než kdy jindy se cesty Ruska a Gruzie rozcházejí. Gruzie se ubírá cestou na západ do Evropy, kdežto Rusko na východ do Asie. Naši oponenti nám často vyčítají, že se stavíme na stranu imperialistů. K tomu musím rozhodně poznamenat, že já osobně si mnohem raději vyberu západní imperialisty než fanatiky z východu“* (Kazemzadeh 1951, s. 295). Období první gruzínské republiky však trvalo pouhé tři roky, než se jí v roce 1921 zmocnila silou Rudá armáda, čímž na 70 let vymazala nezávislou Gruzii z politické mapy světa a v podstatě zmrazila její vzájemné vztahy s Evropou.

Rozpad SSSR poskytl příležitost Gruzínům projevit právo svého národa na sebeurčení a roku 1991 vznikl samostatný stát, jehož vládnoucí elity ihned potvrdily svou dlouho proklamovanou evropskou identitu. Od rozpadu SSSR Gruzíni takřka bez výjimky proklamují své „evropanství“ a gruzínské elity se snaží najít objektivní argumenty pro své evropské kořeny, které byly pod ruskou nadvládou potlačovány a prokázat, že Gruzie jednoznačně do Evropy patří. Mezi tradiční názory o příslušnosti k evropskému prostoru patří historické a kulturní hledisko. Gruzie je jedním z nejstarších křesťanských států na světě, a přestože byla vždy obklopena muslimskými zeměmi, dodnes jsou její kulturní kořeny, zvyky a tradice spíše spjaté s evropským kulturním prostorem. Historický aspekt evropské gruzínské identity bývá v Gruzii často demonstrován na mýtu o argonautech a zlatém rounu, který se odehrává na území dnešní západní Gruzie (Cappucci 2013).

Z historické a kulturní perspektivy považuje Gruzie sama sebe (a mnohými je také považována) za evropskou zemi a otázka „evropanství“ je pro samotné Gruzíny velmi důležitá a také hojně debatovaná. *„Evropa začala zde“* – to je oficiální slogan gruzínského vládního výboru pro turismus (Aronczyk 2013, s. 146). Napříč celou zemí bychom však našli mnoho dalších odkazů na gruzínskou příslušnost k Evropě, přičemž i rétorika intelektuálních elit vykazuje zcela zřetelné prvky proevropského diskurzu. Soudě z této rétoriky není pochyb o tom, že vnitřní percepce identity v Gruzii je evropská, a že evropské hodnoty jsou pevně zakořeněny v gruzínské společnosti. Mnoho Gruzínů argumentuje současnou geopolitickou situací, která umisťuje Gruzii do Evropy, a jako příklady uvádějí nejčastěji členství Gruzie v OBSE, Radě Evropy, fotbalové asociaci UEFA nebo hudební soutěži Eurovision. Odlišné názory na proklamované evropanství pak nejsou v gruzínské společnosti příliš vítány a jsou povětšinou vnímány jako hereze od oficiálního diskurzu (Ó Beachain a Coene 2014). Eventuální vstup Gruzie do evropských institucí by tak dle samotných Gruzínů neznamenal příklon k Evropě, ale pouze potvrzení jejího tradičního a historicky

zakořeněného evropanství, ohledně kterého panuje v gruzínské společnosti takřka jednoznačný konsenzus (Gamkrelidze 2009).

4 GRUZIE POČÁTKEM 90. LET: RUSKO OBSAZUJE POZICE

Po rozpadu SSSR stanul v čele Gruzie nacionalistický prezident Zviad Gamsachurdia, který se profiloval značně protirusky a odmítal jak vstup do SNS tak ponechání ruských vojenských základů v zemi (Souleimanov a Hoch 2012). Demokraticky zvolený avšak autoritářsky se chovající a nezkušený prezident byl svržen polovojenskými jednotkami v čele s Tengizem Kitovanim a Džabou Ioselianim v prvních lednových dnech roku 1992. Již zde lze pozorovat pravděpodobné zapojení Ruska do tohoto státního převratu, neboť zbraně, kterými polovojenské jednotky disponovaly, pocházely z ruských vojenských základů v Gruzii (Cornell 2001). Pučisté následně povolali do čela Gruzie bývalého sovětského ministra zahraničních věcí Eduarda Ševardnadzeho, který měl přinést vládě určitou legitimitu, avšak země se propadla do chaosu občanské války. Naplno se rozhořely etnopolitické konflikty v autonomní oblasti Jižní Osetie a autonomní republice Abcházie, vypuklo i povstání zviadistů (stoupenců svrženého prezidenta Gamsachurdii) na západě Gruzie. Do všech těchto tří konfliktů v různé míře Rusko intervenovalo, přičemž se, alespoň zpočátku, dalo rozlišit mezi smířlivějším (euroatlantským, zapadnickým, liberálním) postojem prezidenta Borise Jelcina a radikálními stanovisky předsedy Státní dumy Ruslana Chasbulatova či vicepremiéra Alexandra Ruckého, kteří v souvislosti s gruzínskými vojenskými akcemi v Jižní Osetii dokonce hrozili bombardováním Tbilisi. Přerušeny byly i dodávky plynu, což však byla akce nikoliv ruské, nýbrž severoosetské vlády⁵ (Birch 1995, Zverev 1996). Dohoda ze Soči z června 1992 formálně ukončila boje mezi gruzínskými a jihoosetskými jednotkami a na jejím základě byly do oblasti rozmístěny jednotky na udržení míru s výraznou účastí ruských vojáků (Cornell 2001).

Výraznější zapojení ruské strany však přinesla eskalace konfliktu v Abcházii. Gruzínské ozbrojené jednotky tvořené zejména soukromými armádami, vpadly do separatistické republiky a byly z ní vytlačeny pouze díky ruské vojenské podpoře abcházské straně (Souleimanov a Hoch 2012). Stále však byl ještě na ruské straně patrný dvojí postoj ke konfliktu. Zatímco prezident Jelcin vyzýval k ukončení bojů a odsoudil porušení příměří, po němž abcházské jednotky nastoupily k vítěznému postupu na Suchumi, ministr obrany Pavel Gračov prohlásil, že konflikt vyřeší pouze okamžité stažení všech gruzínských vojsk, tj. de facto vzdání se Abcházie. Gruzie byla nakonec nucena podepsat dohodu o příměří, přičemž nad územím Abcházie ztratila kontrolu a v roce 1998, po krátkodobém vyostření situace na jihu Abcházie, oddělily

⁵ Republika Severní Osetie – Alanie je subjektem Ruské federace, jak však již název napovídá, je podobně jako Jižní Osetie osídlena především Osety.

obě zneprátelené strany mírové síly SNS, opět čítající převážně ruské vojáky (Cornell 2001).

K vítězství abcházských separatistů přispělo i povstání zviadistů, které vypuklo na podzim 1993 v západogruzínském regionu Megrelie. Gruzínské jednotky bojovaly na dvou frontách a prezidentovi Ševardnadzemu nezbylo nic jiného, než požádat Rusko o vojenskou pomoc a výměnou souhlasit se vstupem do SNS, který Gruzie doposud odmítala, a také s ponecháním ruských vojenských základů v zemi (Kopeček 2009).

Posun v ruské zahraniční politice od smířlivého prozápadního kurzu k asertivnějšímu přístupu k tzv. blízkému zahraničí tak Gruzii připoutal do ruské sféry vlivu. Tzv. zamrzlé konflikty v Jižní Osetii a Abcházii spolu s ruskými vojenskými základnami a „mírotvorci“ na území Gruzie nutily prezidenta Ševardnadzeho respektovat ruské zájmy, nicméně zároveň se pokoušel rozvíjet i prozápadní či proevropský rozměr gruzínského zahraničního politického.

5 STABILIZACE GRUZIE A NÁSTUP EVROPY

Počátek vzájemných vztahů mezi Evropskou unií a Gruzii se datuje rokem 1993, nicméně první léta vzájemných vztahů jsou charakteristická zejména humanitární pomocí válkou a ekonomickým rozvratem postižené Gruzii (Papava a Tokmazishvili 2006). Po roce 1995 se však situace v Gruzii začala stabilizovat a prezident Ševardnadze přijal v zahraniční politice koncepci nové Hedvábné stezky, skrze kterou se snažil přiblížit Gruzii co nejvíce evropským institucím. V této době došlo k otevření zastupitelství Evropské unie v Tbilisi, jehož úkolem byla především koordinace, alokace a dohled nad vynaloženými finančními prostředky, zejména v postkonfliktní rekonstrukci Abcházie. V roce 1996 pak byla podepsána Dohoda o partnerství a spolupráci (*Partnership and Cooperation Agreement, PCA*), která vešla v platnost roku 1999 a poskytla nový formální rámec pro bilaterální vztahy mezi EU a Gruzii. Nahradila tím tak Dohodu o obchodu a ekonomické spolupráci, kterou podepsalo tehdejší Evropské společenství ještě se SSSR v roce 1989. Hlavními důsledky podpisu PCA bylo výrazné navýšení finanční pomoci ze strany EU, diverzifikace různých typů programů, ze kterých mohla Gruzie tyto finanční prostředky přijímat a vytvoření několika komisí, které měly na starost prohlubování vzájemného dialogu mezi EU a Gruzii (Ruxandra 2012). Nutno podotknout, že PCA se nijak nezabývala budoucí integrací mezi EU a státy SNS, pouze poskytla formální rámec pro dosažení hlubší ekonomické spolupráce a liberalizace obchodu, přičemž se zakládala na principu diferenciace. Proto bylo přistupováno ke každé postsovětské republice zvlášť.

Období od roku 1999 lze tedy považovat za počátek formálních vztahů mezi EU a Gruzii. Finanční pomoc, kterou PCA zaručovala, byla realizována skrze program TACIS (Mažylis a Čiučelyte 2008). Toto období bylo také charakterizováno hledáním nových strategických bodů vzájemné spolupráce nejen mezi EU a Gruzii, ale v rámci

spolupráce s celým kavkazským regionem. Evropský parlament vyzval k vypracování strategie pro celý kavkazský region mezi léty 1999 a 2001 a navrhoval mnohem bližší spolupráci. Tato nová strategie byla podporována zejména ze strany Německa a severských států, nicméně ne všechny členské státy se nakonec vyslovily jednoznačně pro zvýšenou aktivitu EU v tomto regionu. Byly to především Francie a Velká Británie, kdo argumentoval tím, že proces řešení konfliktů v podstatě stagnuje a celý region je již přeplněn jinými zahraničními aktéry (Jawad 2006).

V roce 2001 se nakonec Rada pro všeobecné záležitosti usnesla, že Evropská unie by měla hrát v tomto regionu významnější roli. Důvody tohoto rozhodnutí lze spatřovat zejména v blížícím se rozšířením Evropské unie a tedy přiblížení se hranic EU hranicím Gruzie a také využití tranzitního potenciálu Gruzie, který plyne z její geostrategické pozice. Paradoxně je však období let 2002-2003 charakterizováno největší krizí vzájemných vztahů od jejich navázání. Toto ochlazení bilaterálních vztahů bylo zapříčiněno hned několika faktory. Ve všeobecné rovině to byla zejména neochota tehdejší gruzínské vlády provést zásadní reformy politických institucí, které by prohloubily demokratizační proces v zemi, nejasně vymezené zahraniční priority, neuspokojivá vnitřní politická situace, korupce a stagnace přechodu na tržní ekonomiku. Rovněž došlo ke dvěma závažným kriminálním incidentům souvisejícím s personálním zastoupením EU v Gruzii. Na konci roku 2001 byl zabit člen zastoupení Evropské komise v Tbilisi Guenter Beuchel a o půl roku později byl unesen kontraktor programu TACIS Peter Shaw. Ani jeden z těchto zločinů nebyl dodnes plně objasněn, přičemž primární reakcí EU bylo zastavení rozvojových programů v Gruzii, které zemi slibovaly přinést 40 milionů eur (Stier 2002).

6 PŘÍKLON PREZIDENTA SAAKAŠVILIHO K ZÁPADU A RUSKÁ REAKCE

Zatímco v době prezidentství Eduarda Ševardnadzeho Rusko tolerovalo gruzínskou spolupráci s USA a zeměmi EU, neboť ta zjevně nepřerostla meze, které by pro ruskou vládu přestaly být přijatelné, situace se změnila po roce 2003, kdy během tzv. revoluce růží sesadil Ševardnadzeho prozápadně orientovaný Micheil Saakašvili. Nový gruzínský prezident zahájil ambiciózní a vcelku úspěšný plán ekonomických i institucionálních reforem a začal otevřeně hovořit o integraci Gruzie do západních struktur, a to jak do EU, tak do NATO.

V Evropské unii v této době vrcholil proces východního rozšiřování, čímž se hranice EU posunuly mnohem blíže Gruzii a celému Jižnímu Kavkazu, což vyústilo v zřízení postu zvláštního zástupce EU pro Jižní Kavkaz a zahrnutí této oblasti do ENP. Pro EU se tak Gruzie a celý Jižní Kavkaz staly zónou jejího bezprostředního sousedství, kterou se snažila prostřednictvím ENP europeizovat. Z toho v rámci ENP těžila zejména Gruzie, pro kterou byl v rámci fondu ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument) alokován ze všech tří jihokavkazských zemí největší objem finančních prostředků (Kopeček 2011). Akční plán, který Evropská unie

s Gruzii dohodla, obsahoval zejména gruzínský závazek pokračovat v demokratických reformách, což bylo v Gruzii chápáno jako kondicionalita k možnosti získat status přístupující země. Z hlediska evropské identity Gruzie je pak důležité, že tento akční plán zdůrazňoval její identitu coby černomořského státu spíše než jihokavkazského (Ruxandra 2012).

Význam Gruzie se v očích EU, či aspoň některých jejích členských zemí zvýšil také z geostrategického hlediska. To bylo spojeno zejména se zprovozněním ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan v letech 2005–2006 a o rok později také plynovodu Baku–Tbilisi–Erzurum. Oba produktovody jsou pro Evropskou unii důležitými zdroji ropy a zemního plynu, díky nimž se dlouhodobě snaží o snížení své energetické závislosti na Rusku prostřednictvím diverzifikace energetických dodavatelů. Specifický zájem na proevropském směřování Gruzie tak kromě východních členských zemí EU, které jsou z hlediska energetické bezpečnosti nejzranitelnější, měla zejména Velká Británie, jelikož British Petrol je třetinovým vlastníkem ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan (Jawad 2006).

Přiblížení EU a také NATO k hranicím Ruska, rostoucí aktivita EU v Gruzii, ale i na Ukrajině, která se v roce 2004 vydala podobnou cestou jako Gruzie, a zřejmě i další aktivity USA a členských zemí EU v Afghánistánu či Iráku, zjevně způsobily další posun v ruské zahraniční politice směrem k asertivnějšímu hájení svých zájmů v blízkém zahraničí. Většího významu se tak v ruské zahraniční politice místo balancérům či stabilizátorům dostalo příznivcům regionální dominance či civilizacionistického paradigmatu, což se odrazilo i na ruském přístupu ke Gruzii. Rusko sice v roce 2006 ještě stáhlo vojáky ze základen na gruzínském území (s výjimkou Gudauty v Abcházii), k čemuž ho ostatně zavazovala dohoda z roku 1999, nicméně téhož roku byly přerušeny veškeré diplomatické, dopravní a obchodní vztahy a v roce 2008 po vzájemném obviňování z vojenských provokací došlo k rusko-gruzínské válce v Jižní Osetii, během níž Gruzie zřejmě definitivně přišla jak o tuto autonomní oblast, tak o Abcházii, jejíž jednotky během rusko-gruzínské války obsadily i horní úsek soutěsky Kodori. Gruzie v reakci na ruskou intervenci a uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie vystoupila ze SNS.

Ruský postup v roce 2008 zcela odpovídá paradigmatu regionální dominance, jak jej nastiňují Kuchins a Zevelev. Rusku zjevně šlo o uchování si kontroly alespoň nad pro něj těmi nejstrategičtějsími částmi Gruzie – Jižní Osetií, která vybíhá hluboko do gruzínského vnitrozemí a Abcházíí s vojenskými základnami v Gudautě a Očamčire – přičemž ani jedno z těchto území nebylo formálně připojeno k Rusku. Nešlo zde tedy o teritoriální expanzi jako o několik let později v případě Krymu, ale pouze o zachování faktické vojenské kontroly nad strategickými oblastmi.

Válka z roku 2008 paradoxně znamenala další zvýraznění role Evropské unie v Gruzii. USA daly totiž jasně najevo, že nehodlají jít do konfrontace s Ruskem přímo na jeho hranicích a v případě OBSE a OSN Rusko vetovalo prodloužení mandátů jejich

misí v Gruzii (Sinkkonen 2011). Evropská unie tak zůstala takřka jediným relevantním mezinárodním hráčem, který přijal roli mediátora v konfliktu a stal se tak primárním konfliktním manažerem bezprostředně po jeho skončení. Předsednictví Evropské unie tehdy zastávala Francie v čele s prezidentem Nicolasem Sarkozym, který zaujal vedoucí postavení při vyjednávání příměří mezi oběma primárními stranami konfliktu. Poté co osobně navštívil Moskvu a Tbilisi, sestavil šestibodový plán, který měl přinést ukončení vojenských akcí.⁶ Plán byl kritizován, a to nejen pro vágní formulaci, která umožňovala rozdílnou interpretaci každé ze zúčastněných stran, ale také z důvodu nestanovení časové lhůty, do které měl být naplněn. Oba státy však nakonec tento dokument podepsaly a dne 8. září 2008 se ruská strana zavázala ke stažení svých vojsk do 15. září. To však nakonec trvalo téměř dva měsíce a významnou roli v něm sehrála Evropská monitorovací mise (*EU Monitoring Mission in Georgia*, dále jen EUMM). Ta byla ustanovena právě 15. září za účelem stabilizace a normalizace situace v post-konfliktních oblastech Gruzie a také z důvodu informovanosti Evropské unie o situaci přímo na místě. Evropská unie vyslala do Gruzie přes 200 pozorovatelů, přičemž jejich primárním úkolem bylo dohlédnout na pokojný odsun ruských vojsk. Tito pozorovatelé však nikdy nezískali přístup do separatistických oblastí Abcházie a Jižní Osetie (Ruxandra 2012).

Přestože byl mandát této pozorovatelské mise několikrát prodloužen, na nejvyšší politické úrovni nebylo dosaženo žádných signifikantních výsledků. Pozice Evropské unie při řešení konfliktu v Gruzii byla všeobecně slabá. Vycházela již z nejasné definice toho, co je to vůbec „konfliktní manažer“ a jaká by tedy měla být konkrétní role Evropské unie při řešení konfliktu. Podle Whitmana a Wolffa (2010) je to způsobeno zejména tím, že Gruzie stále vidí potenciální bezpečnostní záruky více ve Spojených státech než v Evropské unii, přestože Obamova administrativa již nepodporuje Gruzii tolik, jako tomu bylo za jeho předchůdce. A také tím, že regiony Abcházie a Jižní Osetie zůstávají i nadále mimo dosah EU. Ve výsledku tak sice napříč EU probíhá shoda o nutnosti pokračovat v angažování se v těchto konfliktech, nicméně vyhlídky na jejich vyřešení, namísto zamrznutí, jsou spíše iluzorní (Loke 2011). V případě rusko-gruzínské války také EU narazila na omezené možnosti své zahraniční politiky. Dohodu o stažení ruských vojsk nevyjednala až tak EU jako celek, ale francouzský prezident Sarkozy a při naplňování dohodnutého šestibodového plánu EU nedisponovala reálnou silou, která by Rusko donutila stanovené body včas plnit.

7 GRUZIE NA CESTĚ K ASOCIAČNÍ DOHODĚ

Základní dichotomií ve vzájemných vztazích Evropské unie a Gruzie se po spuštění ENP stal rozdílný přístup obou subjektů k integraci Gruzie do EU. Zatímco

⁶ Plné znění Šestibodového plánu je dostupné na oficiálních webových stránkách gruzínské vlády – Six Point Peace Plan. Dostupné na <http://www.smr.gov.ge/docs/doc111.pdf>.

Gruzie usilovala o prohloubení spolupráce s EU dlouhodobě a své ambice začlenit se do západních struktur jasně definovala, politika EU jí přinesla „pouze“ finanční pomoc, kterou Gruzie využila při realizaci reformu, harmonizaci své legislativy s legislativou EU či ekonomické transformaci. Jednoznačný příslib budoucího členství ale Gruzie nezískala.

Dalším stupněm vzájemné spolupráce mezi EU a Gruzii bylo spuštění EaP v letech 2008/2009. Program EaP měl poskytnout základ pro hlubší politickou integraci mezi EU a zúčastněnými státy a také pro pozdější vypracování asociačních dohod. Od programu ENP se odlišoval zejména v sofistikovanějším přístupu k jednotlivým zemím. Byl založen spíše na bilaterální než multilaterální bázi a na rozdíl od ENP tak nepředstavoval univerzální rámec pro všechny státy. V rámci EaP byla zahájena jednání mezi EU a Gruzii ohledně asociační dohody, která v sobě zahrnovala také vytvoření zóny volného obchodu. Jednání začala již v roce 2010 za vlády Micheila Saakašviliho, nicméně úspěšně pokračovala i po tom, co se v roce 2012 stal ministerským předsedou Bidzina Ivanišvili a v roce 2013 Gruzie asociační dohodu také podepsala, což učinilo rovněž Moldavsko. Reakce Ruska na tyto události byla vcelku očekávaná. Podpis asociačních dohod považovalo za zásah EU do tzv. blízkého zahraničí, které považuje za svou sféru zájmu a výrazně se zasloužilo o to, aby od podpisu dohody ustoupily Arménie a (dočasně) Ukrajina. Arménie spolu s Běloruskem, Kazachstánem a Kyrgyzstánem naopak vstoupili do Ruskem iniciovaného projektu Euroasijské unie, jenž lze chápat jako další z ruských pokusů o kontrolu nad blízkým zahraničím v duchu regionální dominance. Vytvoření zóny volného obchodu neznamenal pro Gruzii jen značné ekonomické výhody (očekávaný růst HDP 4,3 %, očekávaný růst exportu 12 % atd.), ale podle některých autorů také nevratný krok z ruské sféry vlivu (Ó Beacháin a Coene 2014). Nutno však podotknout, že ani asociační dohoda, přes veškeré benefity, které přináší (např. zónu volného obchodu, příslib bezvízového styku apod.), nezaručuje budoucí plné členství Gruzie v EU.

8 ZÁVĚR

Vzájemné vztahy mezi Gruzii a EU byly od počátku devadesátých let ovlivněny zejména aktuální politickou situací v Gruzii. Ta se hned po svém vzniku musela vypořádat s ozbrojenými konflikty v separatistických regionech Abcházie a Jižní Osetie, následnou občanskou válkou a drastickým ekonomickým propadem, kdy naplňovala kritéria zhrouceného státu. Situaci v Gruzii se podařilo alespoň částečně stabilizovat až za vlády Eduarda Ševardnadzeho, což vedlo k podpisu PCA a dalšímu prohloubení vzájemných vztahů. Dalším zlomovým okamžikem byla růžová revoluce, která vynesla do čela země Micheila Saakašviliho, na což EU zareagovala začleněním Gruzie do ENP. Nová role se potom pro EU otevřela v souvislosti s druhou válkou v Jižní Osetii, kdy se Evropská unie ujala role konfliktního manažera. A zatím

posledním významným milníkem ve vzájemných vztazích byla demokratická změna vlády v Gruzii v roce 2012, což bylo následováno podpisem asociační dohody mezi EU a Gruzii. Vzájemné vztahy mezi EU a Gruzii by se tak z hlediska své chronologie daly charakterizovat jako reaktivní ze strany EU. Jinak řečeno byly přímo či nepřímo závislé na aktuálním politickém dění v Gruzii.

Ruská zahraniční politika ke Gruzii byla v zásadě formována v závislosti na proměnách ruského vztahu k tzv. blízkému zahraničí. Liberální či euroatlantický rozměr ruské zahraniční politiky byl již v první polovině 90. let nahrazen revizionistickou politikou, která v případě Gruzie téměř ihned vedla k ruské intervenci. Rusko jako nejvýznamnější geopolitická mocnost v regionu Jižního Kavkazu ovlivňuje výrazně zahraniční politiku všech tamějších států a Gruzie není výjimkou. Hlavním bodem sváru ve vzájemných vztazích je kromě výše zmíněných separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie gruzínská snaha o integraci do západních struktur a recipročně také angažovanost EU v Gruzii. Rusko dlouhodobě považuje Jižní Kavkaz za svou sféru zájmu a na větší angažovanost západních organizací bezprostředně u svých hranic nahlíží s nevolí a považuje to za přímé ohrožení své národní bezpečnosti.

Důvody vzájemné nevraživosti mezi Ruskem a Evropskou unií bychom mohli nalézt zejména v rozdílném hodnotovém pojetí světa, kdy se Rusko v posledních letech stále více snaží vytvořit vlastní civilizační prostor s vlastními hodnotami a ve své politice klade důraz na konzervativní nacionalismus (Kakachia a Minesashvili 2015). Pro pochopení těchto postojů je nutné vrátit se až do období rozpadu SSSR. To pro Rusko znamenalo nejen ztrátu postavení dominantní světové velmoci, ale s rozpadem bipolárního uspořádání světa se dostavila také krize ruské identity, která byla konstruována v opozici k západnímu světu. Již za vlády Borise Jelcina se proto začala formovat nová ruská zahraniční politika, jejíž rysy jsou patrné dodnes. Ta by se dala nazvat jako revizionistická a mezi její základní pilíře patřily snaha o reintegraci postsovětského prostoru, opozice vůči rozšiřování NATO a EU směrem k ruským hranicím a ochrana práv Rusů žijících v zahraničí.

Zásadním rozdílem ve vnímání normativního rámce, který se EU snaží v Gruzii prosadit, je jeho geopolitický rozměr. Zatímco EU tím sleduje svou dlouhodobou politiku šíření hodnot za pomoci softpower a za účelem modernizace společnosti, která není primárně zaměřena proti žádné třetí straně, z ruské strany je tato iniciativa vnímána jako agresivní angažovanost ve vlastním hodnotovém civilizačním prostoru a proto dává Rusko jasně najevo, že nehodlá trpět nevídané hosty ve své zájmové sféře, což demonstrovalo např. válkou v Jižní Osetii, anexí Krymu či snahami o odvrácení podpisu asociačních dohod v případě Ukrajiny či Arménie. A zatímco EU nedisponuje reálnými kapacitami (např. společná evropská armáda), které by byly schopny poskytnout bezpečnostní záruky těm postsovětským zemím, které se

k evropským hodnotám přihlásí, Rusko při prosazování svých zájmů neváhá zapojit reálnou sílu.

Postupující integrační proces v Evropě pak také inspiroval Rusko k podobným pokusům o reintegraci s bývalými zeměmi SSSR. Dosavadní integrační pokusy v postsovětském prostoru však nebyly příliš efektivní, a to včetně Společenství nezávislých států, které má dnes spíše symbolický charakter a na supranacionální úrovni nedisponuje takřka žádnými pravomocemi. Mnohem ambicióznějším projektem by však měla být nově vzniknuvší Euroasijská unie. Právě na rozdílné povaze evropské a euroasijské integrace lze asi nejlépe demonstrovat rozdílný hodnotový základ obou civilizačních sfér. Zatímco evropská integrace je dlouhodobě založena právě na společných hodnotách jako jsou demokratické mechanismy rozhodování, respektování lidských práv a svobod či budování zóny volného obchodu, v euroasijském integračním procesu tyto pilíře chybí. Z hlediska mocenského schématu panovala v rámci evropské integrace vždy rovnováha sil, naproti tomu euroasijský integrační proces je v tomto pohledu zcela odlišný. Demokratické hodnoty jsou přítomny pouze formálně a mocenskou rovnováhu bychom hledali marně. Euroasijský integrační model je založen na principu hegemonie a jeho revizionistické politice vůči bývalým zemím SSSR, proto spíše než o integraci se v případě Euroasijské unie dá hovořit o reintegraci. Rusko se dokonce vůči svým partnerům nezdráhá použít nátlak, případně i sílu a integrační proces spíše využívá k vytvoření prostoru, kde bude mít nezpochybnitelný vliv. Ruská dominance je tedy jak motorem, tak zároveň brzdou euroasijského integračního procesu a zatímco primární hnací silou evropské integrace je hodnotová vize, v případě euroasijské je to mocenská revize (Kurfürst 2014).

Gruzie se tak nachází přímo na hranici mezi dvěma hodnotovými světy a svou jednoznačnou inklinací k tomu evropskému se s výjimkou pobaltských republik vymyká z běžného diskurzu, který je přítomný v postsovětském civilizačním prostoru. Podle principu kondicionality a vnějších pobídek se tak Gruzie snaží co nejvíce přiblížit evropským hodnotám, jaké představují např. právní stát, svoboda slova, respekt k lidským právům aj. Argumenty, které používají gruzínské elity, nelze brát jako nezpochybnitelný důkaz gruzínské příslušnosti k evropské civilizaci, avšak z konstruktivistického pohledu by spíše mělo být bráno v potaz, zda se daný národ cítí být příslušníkem dané civilizace. V případě Gruzie je prvek evropanství pevně zakořeněn v národní identitě a představuje jeden z hlavních faktorů v prozápadní orientaci gruzínské zahraniční politiky. Jak bude vypadat orientace zahraniční politiky Gruzie v následujících letech pak bude zjevně vycházet nejen z domácí politické situace v Gruzii, nýbrž také na vývoji vztahů EU a Ruska, které jsou pro Gruzii ve všech ohledech velmi důležité.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. ARONCZYK, M. (2013): *Branding the nation: The global business of national identity*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 226 s. ISBN 978-0-19-975216-4.
2. BĚLOŠEVSKÝ, D. (2007): Rusko a “blízké zahraničí”: od mýtů o dominanci k realitě dobrého sousedství. In SOULEIMANOV, E. (ed.): *Rusko a postsovětský prostor*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 372 s. ISBN 978-80-86861-95-1.
3. BIRCH, J. (1995): Ossetia: A Caucasian Bosnia in Microcosm. In *Central Asian Survey*, 1995, roč. 14, č. 1, s. 43-74.
4. BÖRZEL, T. – RISSE, T. (2000): When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. In *European Integration online papers*, 2000, roč. 4, č. 15. Dostupné na internetu: <<http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf>>.
5. CAPPUCCI, M. (2013): Making an European country in Caucasus: The Georgian Experience. In *Revista Română de Geografie Politică*, 2013, roč. 15, č. 2, s. 113-128.
6. CORNELL, S. E. (2001): *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Richmond: Curzon Press, 2001. 480 s. ISBN 0-7007-1162-7.
7. DI PUPPO, L. (2009): The Externalization of JHA Policies in Georgia: Partner or Hotbed of Threats? In *European Integration*, 2009, roč. 31, č. 1, s. 103-118.
8. GAMKRELIDZE, T.V. (2009): Georgia: Europe or Asia? In *The Caucasus: Georgia on the Crossroads. Cultural exchanges across the Europe and Beyond. 2nd International Symposium of Georgian Culture*. Tbilisi: Georgian Arts and Culture Center, 2009. S. 22-24. Dostupné na internetu: <<http://www.symposiumgeorgia.org/Florence2009/Proceedings.pdf>>.
9. JAWAD, P. (2006): *Europe's new neighborhood on the verge of war: what role for the EU in Georgia?* Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2006. 39 s. ISBN 39-378-2937-7.
10. KAKACHIA, K. – MINESASHVILI, S. (2015): Identity politics: Exploring Georgian foreign policy behavior. In *Journal of Eurasian Studies*, 2015, roč. 6, č. 2, s. 171-180.
11. KAZEMZADEH, F. (1951): *The Struggle for Transcaucasia (1917-1921)*. [S.l.]: Hyperion Press, 356 s.
12. KOPEČEK, V. (2009): Russian Geopolitical Perceptions and Imaginations of the SouthCaucasus. In *Beyond Globalisation: Exploring the Limits of Globalisation in the Regional Context*. Ostrava: University of Ostrava, 2010. s. 99–105. ISBN 978-80-7368-717-5.

13. KOPEČEK, V. (2011): European Neighbourhood Policy: Does the tool work? Area study of the South Caucasian countries. In *Contemporary European Studies*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 5-22.
14. KOPEČEK, V. (2012). *Jižní Kavkaz mezi demokracií a autoritarismem*. Praha: European Science and Art Publishing, 2012. ISBN 978-80-87504-18-5.
15. KOPEČKOVÁ, L. (2012). Will English become a new lingua franca in Georgia? In *Ostrava Journal of English Philology*, 2012, roč. 4, č. 1, s. 153-170.
16. KUCHINS, A. C. – ZEVELEV, I. A. (2012): Russian Foreign Policy: Continuity in Change. In *The Washington Quarterly*, 2012, roč. 35, č. 1, s. 147-161.
17. KURFÜRST, J. (2014): Východní Evropa mezi hodnotovou vizí a mocenskou revizí. In *Mezinárodní politika*, 2014, roč. 2014, č. 6. Dostupné na internetu: <<http://www.iir.cz/article/vychodni-evropa-mezi-hodnotovou-vizi-a-mocenskou-revizi>>.
18. LOKE, H.Y. (2011): *Of neighbours, partners and EU aspirants: the case of EU-Georgia relations since the 2003 Rose Revolution*. Singapore: EU Centre in Singapore, 2011. EU Centre Background Brief č. 5. Dostupné na internetu: <<http://aei.pitt.edu/32334/1/BB05.Of%20neighbours%2C%20partners%20and%20EU%20aspirants.pdf>>.
19. MAŽYLIS, L. - ČIUČELYTE, G. (2008): Georgia within the field of interests of the European Union. In *Modelling the European future: Integrating the old and the new*, 2008, roč. 4, s. 223-232.
20. Ó BEACHÁIN, D. – COENE, F. (2014): Go West: Georgia's European identity and its role in domestic politics and foreign policy objectives. In *Nationalities Papers*, 2014, roč. 42, č. 6, s. 923-941.
21. PAPAVA, V. – TOKMAZISHVILI, M. (2006): Becoming European: Georgia's strategy for joining the EU. In *Problems of Post-Communism*, 2006, roč. 53, č. 1, s. 26-32.
22. RUMMEL, R. – ZULLO, C. (eds.) (1999): *Rethinking European Union Relations with the Caucasus*. Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges, 1999. 141 s. ISBN 978-3789059568.
23. RUXANDRA, A. (2012): Georgia: from neighbour to partner of the European Union. In *7th EIRP Proceedings*, 2012, roč.7, č. 1, s. 896-904.
24. SCHIMMELFENNIG, F. – SEDELMEIER, U. (2005): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York: Cornell University Press, 2005. 256 s. ISBN 080148961x.
25. SINKKONEN, T. (2011): A security dilemma on the boundary line: an EU perspective to Georgian–Russian confrontation after the 2008 war. In *Southeast European and black sea studies*, 2011, roč. 11, č. 3, s. 265-278.

26. SMITH, K. D. (2005) The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. In *International Affairs*, 2005, roč. 81, č. 4, s. 757-773.
27. SOULEIMANOV, E. – HOCH, T. (2012): *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991–2008*. Praha: Auditorium, 2012. 99 s. ISBN 978-80-87284-34-6.
28. STIER, K. (2002): EU Remains Wary of Georgia, Despite Release of Kidnap Victim. In *Eurasianet.org*. [Online.] Dostupné na internete: <<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav112002.shtml>>.
29. TRENIN, D. (2009): Russia in the Caucasus: Reversing the Tide. In *The Brown Journal of World Affairs*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 143-155.
30. TSYGANKOV, A. P. (2003): Mastering Space in Eurasia: Russia's Geopolitical Thinking after the Soviet Break-up. In *Communist and Post-Communist Studies*, 2003, roč. 36, č. 1, s. 101-127.
31. WHITMAN, R. – WOLFF, S. (2010): The EU as a conflict manager? The case of Georgia and its implications. In *International Affairs*, 2010, roč. 86, č. 1, s. 87-107.
32. ZVEREV, A. (1996): Ethnic Conflicts in the Caucasus 1988–1994. In: COPPIETERS, B. (ed.): *Contested Borders in the Caucasus*. Brussels: VUB Press, 1996. 200 s. ISBN 978-9054871170.



RASTÚCA EKONOMICKÁ ZÁVISLOSŤ TAIWANU NA ČÍNE: DÔVOD NA STRACH?

TAIWAN'S GROWING ECONOMIC DEPENDENCE ON CHINA: A REASON TO FEAR?

*Veronika Končíková*¹

V súčasnom svete sa bezpečnostná situácia stáva prvoradou. Je naplnený zmrazenými konfliktami, ktorých nové prebudenie by mohlo spôsobiť významnú nerovnováhu. Jedným z takých konfliktov je aj konflikt medzi Čínskou ľudovou republikou (ČĽR) a Čínskou republikou (ČR). V roku 2014 došlo pri podpisovaní zmluvy vedúcej k prehĺbeniu ekonomickej integrácie medzi týmito dvoma stranami k mohutným protestom. Cieľom tohto článku je zhodnotiť vzťahy medzi ČĽR a ČR a analyzovať vplyv rastúcej ekonomickej závislosti na bezpečnosť v Taiwanskej úžine. Dochádzame k záveru, že je nepravdepodobné aby Čína využívala rastúce väzby k presadzovaniu politických cieľov. Bude k tomu dochádzať jedine v prípade, že budú politické ciele pre ČĽR natoľko dôležité, že bude ochotná za ne zaplatiť vysoké náklady, ktoré by prerušenie ekonomickej výmeny prinieslo.²
Kľúčové slová: Taiwan, Čína, ČĽR, ČR, vzťahy v Taiwanskej úžine, ekonomická výmena.

We live in a world in which security is becoming a priority number one. All around the world we can find frozen conflicts which, if awaken, could cause important imbalance. One of such conflicts is between the People's Republic of China (PRC) and the Republic of China (ROC). In the year 2014 massive protests were accompanying the signature of an agreement leading to higher economic integration between the two parties. The aim of this paper is to assess the relationship between the PRC and ROC and analyze the impact a growing economic dependence could have on security in the Taiwan Strait.

¹ Ing. Veronika Končíková. Katedra ekonomie, Ekonomicko-správná fakulta, Masarykova univerzita, Lipová 41a, 60200 Brno, Česká republika, e-mail: 2070772@mail.muni.cz.

Ing. Veronika Končíková pôsobí ako doktorandka na Katedre ekonomie Ekonomicko-správnej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Venuje sa primárne medzinárodnému obchodu, Číne a gravitačným modelom. V minulosti participovala na viacerých výskumných projektoch, vrátane spolupráce s Inštitútom ázijských štúdií. Mnohokrát pôsobila v zahraničí, absolvovala študijné-výskumné pobyty v Hong Kongu a na Taiwane.

² Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu MUNI/A/1223/2014.

We find out that the deepening links are not likely to be used by the PRC as a leverage for political pressure unless the political goals are of such importance that PRC itself will be willing to pay high costs to which a disruption of economic links would definitely lead.

Key words: Taiwan, China, PRC, ROC, Cross-strait relations, economic exchange.

JEL: F50, F51

1 INTRODUCTION

For decades, the relationship between the People's Republic of China (PRC) and the Republic of China (ROC)³ was characterized by mutual hostility. Nevertheless, the changes inside their regimes and the integration of both economies into the global world brought new opportunities for the interactions across the Taiwan Strait. There was an immense shift from virtual non-existence of economic exchanges to the situation where China became Taiwan's biggest trade partner and number one destination for its investment flows (National Development Council 2013).

The growing economic interaction brought many questions concerning the security in the Taiwan Strait. Can deeper integration in the cross-strait relations bring more insecurity? Should Taiwan be worried about the economic leverage China is building by becoming Taiwan's most crucial economic partner? Or are the economic links going to bring more stability and peace into the relations between the PRC and ROC? This paper intends to answer these questions. The aim of this study is to analyze the impact of the deepening economic integration on the security in the Taiwan Strait. Using the methods of description and analysis we will first assess the state of the bilateral relations between the PRC and ROC. Later analysis will be used to answer the main research question: Does the deepening of economic relations between the PRC and ROC increase the incentives for China to use the economic links to threaten Taiwan and achieve political goals more easily?

In this paper we first present the historical development of relations across the Taiwan Strait. Later we describe the actual economic flows between the PRC and ROC and we analyze their relative importance for both countries. Finally, we try to ascertain what impact this economic dependence might have on the Taiwanese security.

2 THE STORY OF TWO CHINAS

The antagonism between the PRC and ROC goes back to the civil war between the Chinese Communist Party and Kuomintang. Fleeing of Chiang Kai-shek to Taiwan

³ By the People's Republic of China in this work we mean the territories under its control. Sometimes a simplified term China may be used. By Republic of China we mean the territory under its direct control and in some cases the simplified term Taiwan can be used in the text.

in 1949 meant the severance of economic and political exchanges. Ever since, important changes have happened on both sides of the Taiwan Strait, as well as on the global level.

First of all, in the 1960s the ideological schism between the PRC and the Soviet Union became obvious and shift in PRC's international policy could be observed. Second, from 1978 economic reforms were pursued by the PRC which put China on the growth path. Third, the position of Taiwan in international community started to deteriorate. From 1945 Republic of China was representing the whole China in the United Nations. In 1971 the PRC was accepted as member of the UN and ROC needed to release its UN seat to its biggest political rival. In the year 1972 Japan cut the diplomatic ties with Taiwan and in the following years many other countries followed. The biggest strike for Taiwan came in 1979 when it experienced severance of diplomatic relations with its most crucial ally – the United States of America. Finally, since the 1980s Taiwan has been undertaking democratic transition. All these changes contributed to the economic opening in the Taiwan Strait.

3 THE ECONOMIC INCENTIVES STRONGER THAN POLITICAL FEARS

The first important step to ease the Cross-Strait relations was the "Message to Compatriots on Taiwan" published in 1979 in which the PRC proposed a peaceful unification process. This message was later transferred into a more concrete nine-point proposal in which the emphasis lied on the opening of three linkages and four exchanges⁴ (Chen 2003). However, the answer from Taiwanese political representatives was cold. The reaction to this proposal was the policy of "three noes" – no to the contact with mainland, no to the negotiations with Beijing and no to compromises (Executive Yuan 2012).

The political gestures from Mainland were accompanied by economic incentives and the businessmen were reacting positively to the opportunities offered by the Beijing's government. For example, in 1989 two special economic zones in Fujian province were established and offered favorable tax policies for Taiwanese investments (Burdekin, Shen and Whited 2013). Yet, mere governmental incentives were not the only motivation for doing business in China.

In the 1970s Taiwan was facing growing costs of its production inputs while China was offering very low labor costs. China's opening to the world brings enormous opportunities once a company is well established on the world's most populous market. And most importantly, the cultural and linguistic proximity was of great advantage to the Taiwanese businessmen. Therefore, indirect trade and investment flows became

⁴ The three links are direct trade, transportation and postal links and four exchanges proposed by Beijing are exchanges of relatives, tourists, sports representatives and academic and cultural group exchanges (Cai 2011).

reality despite the unreceptive Taipei's policy. Sutter (2002) claims that when Taiwan's government carried out first steps to liberalize the Cross-Strait relations, it was only a method to legalize already existing flows.

Further motivation to cooperate with Mainland was brought by Plaza Accord⁵ in 1985. Due to this agreement New Taiwan Dollar appreciated and made Taiwanese exports more expensive to its main trading partners. To compensate and keep up with the competition, Taiwanese enterprises needed to adjust their prices by lowering their costs. Moving their production to China – where low wages were not exceptional – was a feasible strategy for many companies.

The government was not pleased to see the rapidly growing dependence on its main political rival and therefore it tried to offer incentives to invest in South Asia in the early 1990s (Drover and Leung 2001). This "Go South" policy was not very successful and most of the Taiwanese investments continued to flow in the Western direction.

The evolutions in the 1970s and 1980s worried Taiwanese representatives. They were concerned that economic interaction might be a path to future integration under the Communist Party rule. And they were not worrying without a reason. Chinese government itself claims that liberal approach towards Taiwan is a way how to achieve future unification. Tung (2003) suggests that this is underlined by two main Beijing's strategies toward Taiwan: "exploiting the public to pressure the officials" and "exploiting the business people to encircle the government".

Seeing the accelerating integration, the first democratically elected Taiwanese president Lee Teng-hui started a policy called "no haste, be patient" in 1996. This policy was mainly impacting Taiwanese investments as it posed further restrictions on them.

Interestingly enough, the Taiwanese policies started to change towards more integration after the election of the first opposition president Chen Shui-bian. Being a pro-independence president, Beijing's officials were not very happy to see him as the head of Taiwan. In order to calm the situation down, in his inauguration speech he proclaimed that unless China threatens Taiwan militarily, he will not attempt to prompt Taiwanese independence during his presidential office (BBC 2015). Shortly after assuming his office, Mainland Affairs Council⁶ claimed that it is leaving its "No haste,

⁵ Plaza Accord is an agreement signed in 1985 by US, UK, German, French and Japanese governments to depreciate the US dollar in relation to other currencies. After this agreement, Taiwan was forced to re-valuate its currency under the threat of economic sanctions from the United States.

⁶ MAC – Mainland Affairs Council is a government organization in Taiwan which plans and coordinates the relations between the Republic of China and the People's Republic of China. It was established in 1991.

be patient" policy and it's going to allow more trade and investments (MAC 2014a). The most crucial decision came when in 2001 the "Little Three Links"⁷ were allowed.

During Chen's presidency the mutual trade and investments boomed as shown for example in Končíková (2014) or Horák and Končíková (2014). Chen was re-elected in 2004 and the economic integration was deepening during his rule, but the political communication ceased.

In the year 2008 Ma Ying-jeou from Kuomintang was elected. It seems that Taiwanese did not appreciate the increasing political provocations of Chen Shui-bian towards mainland China (Kastner 2006). Ma's most important step was to sign a free trade agreement with China called "Economic Cooperation Framework Agreement" (Bush 2011). He was re-elected president in 2012 and has continued to implement policies which enhanced the economic transactions across the strait. In 2014 Ma proposed a new agreement concerning liberalization of trade in services known as the "Cross-Strait Service Trade Agreement". Signing of this agreement was accompanied by massive protests which came to be known as the "Sunflower movement" (Tiezzi 2014).

4 ECONOMIC FLOWS IN THE TAIWAN STRAIT

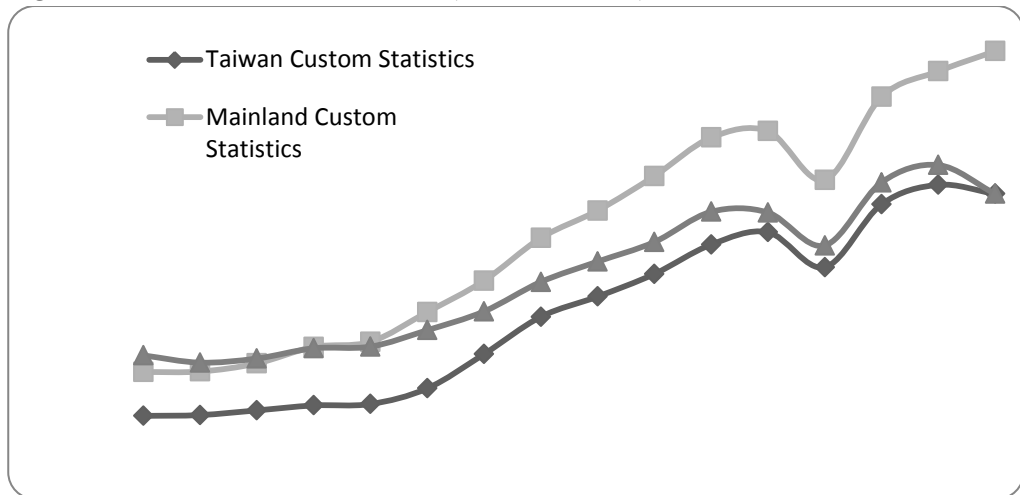
When analyzing economic flows in the Taiwan Strait, one must be aware of statistical discrepancies which occur during the data collection. As demonstrated by Figure 1, important differences between the trade flows reported by the Taiwan Custom Statistics and the Mainland Custom Statistics exist.⁸ The study by Rosen and Wang (2011) highlights that before the year 2000 the deviations between imports reported by China and exports reported by Taiwan could have easily reached over 500 percent.

As pointed by Semerák (2011) discrepancies in trade statistics are common and they occur due to: (a) the different methodology in pricing the export and import flows, (b) the difficulty in tracking the final destination in today's globalized world and (c) the mistakes and frauds.

⁷ Little Three Links is a term to describe a limited liberalization of flights, postal services and shipping. The little three links were introduced in the year 2001 and they allow trade, post and transportation between the cities in the Fujian province and Taiwan-controlled islands of Kinmen and Matsu.

⁸ The figure reports also the so-called adjusted statistics. The adjusted statistics are used by the Mainland Affairs Council and their purpose was to calculate exports to Mainland China more appropriately. They are calculated as follows: explicit direct exports plus 80 percent of Taiwanese transshipment via Hong Kong plus indirect exports to mainland China minus adjustments.

Figure 1: Differences in the statistics (in million USD)



Source: MAC (2014c), National Development Council (2013); author's calculations.

However, the differences in cross-strait exchanges are bigger than what is usually observed. The higher statistics provided by Mainland are due to the large indirect trade happening between the PRC and ROC via third countries. Tung (2005) explains that the trade between China and Taiwan includes direct trade, re-exports⁹, transshipment¹⁰, transit shipment¹¹ and smuggling.

In Figure 2 we can observe the adjusted exports from Taiwan to Mainland China and the imports of Chinese goods to Taiwan as reported by Taiwan Customs. We can see that both of these indicators grew rapidly. Imports from China were almost non-existent in the beginning of the observed period, but they were growing gradually during the 1990s. An important rise in imports from China was observed after the year 2001 when both the PRC and ROC entered the WTO and the Little Three Links were opened.

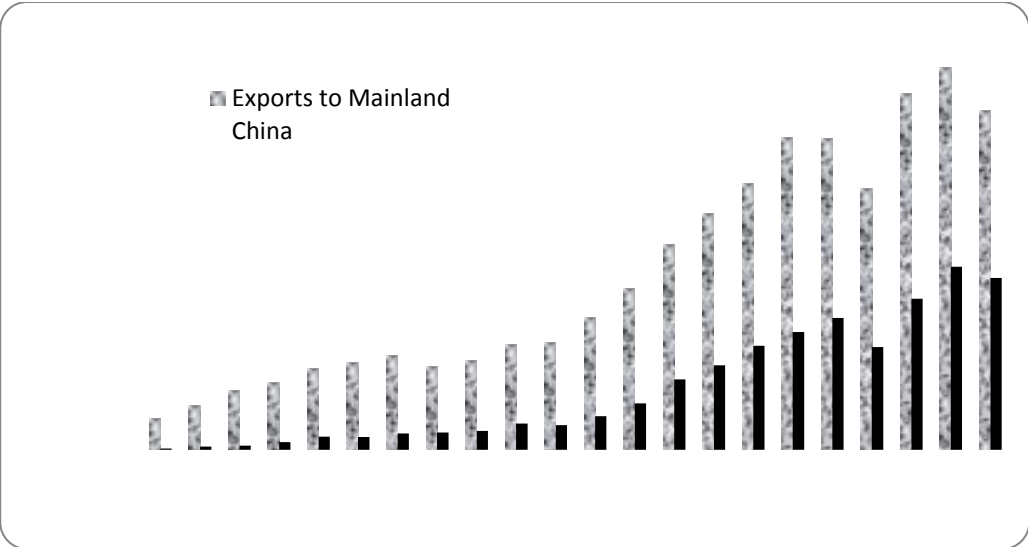
A similar pattern can be observed in the case of Taiwanese exports to Mainland China. The most significant rise happened in the early 1990s and after the year 2001. Chen (2003) claims that since 2002 China has become Taiwan's most important trade partner.

⁹ Re-exports are indirect exports via third parties.

¹⁰ Transshipment is a situation when goods are sold from Taiwan directly to a Chinese buyer but they are shipped via Hong Kong (Tung 2005).

¹¹ Transit shipment is similar to transshipment except that the goods do not need to change the vessels but the vessels must pass via Hong Kong territories on their way to mainland China.

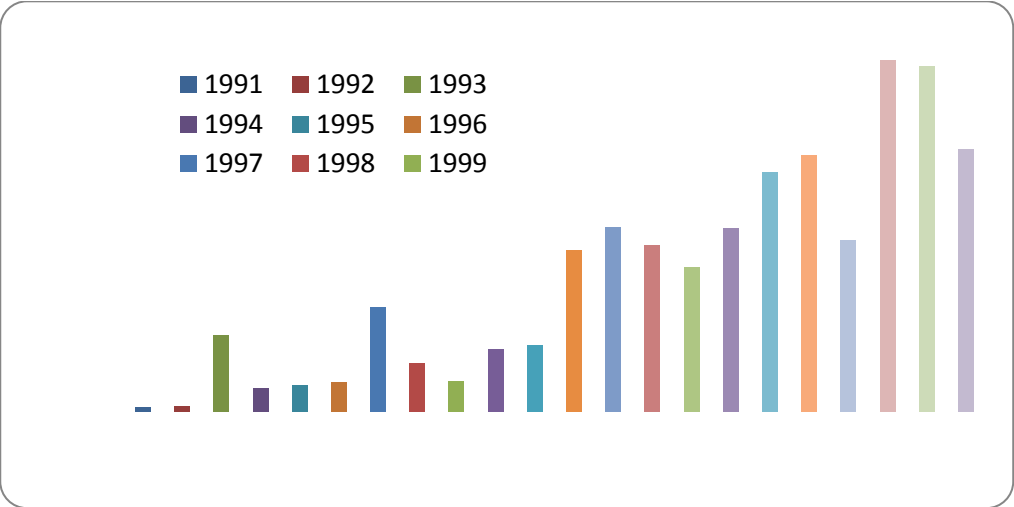
Figure 2: Taiwanese exports and imports to Mainland China (in million USD)



Source: National Development Council (2013); author's calculations.

The story behind the statistics of Taiwanese investments in Mainland China is similar to the one of its trade. The available statistics are highly inaccurate.

Figure 3: Approved investment in Mainland China (in million USD)



Source: National Development Council (2013), author's calculations.

Figure 3 shows the approved Taiwanese investments in Mainland China. However, the approved investments might be different from the executed ones. Some of the planned investments do not occur; others are not captured by statistics because

they are carried out via third parties such as Hong Kong, Singapore or tax heavens. Nevertheless, Figure 3 can still offer a basic idea on how China has become an important investment destination for Taiwan in only two decades.

5 THE IMPLICATIONS OF ECONOMIC DEPENDENCE

On one hand, many authors agree that the economic interactions across the Taiwan Strait make a war between the PRC and ROC less likely.¹² On the other hand though, some authors argue that the economic linkages might become a potential threat to Taiwan's national security.¹³ There are the two most common arguments against closer economic cooperation in Taiwan Strait:

- a) It is believed that an asymmetric dependence has developed in the Taiwan Strait. Taiwan is presumably very vulnerable to any sanctions imposed by China which creates an economic leverage on Taiwan.
- b) By investing in China, Taiwan is helping to spread its knowledge and know-how. In this way the ROC helps its potential adversary to grow faster (Roy 2004).

6 ASYMMETRIC DEPENDENCE

In this part we first argue that the trade flows in the Taiwan Strait are indeed asymmetric. Later we show the involvement of both countries in their bilateral trade, and finally we discuss the likeliness of China undertaking economic coercion measures against Taiwan.

Figure 4 shows the uneven distribution of export flows. Taiwanese exports generate larger proportion of the cross-strait trade. However, the Chinese exports have been gaining more importance over time.

Both the PRC and ROC are important trade partners for each other. As mentioned previously, China has been Taiwan's most important trade partner for a decade. Figures 5 and 6 illustrate Chinese and Taiwanese trade flows by partner countries in 2012. In 2012 China was ROC's biggest export destination and in 2013 China also became the number one country for Taiwanese imports (National Development Council 2013). It is clear that China plays a more important role for Taiwan's trade than the other way round. However, the role of Taiwanese trade for China should not be underestimated.

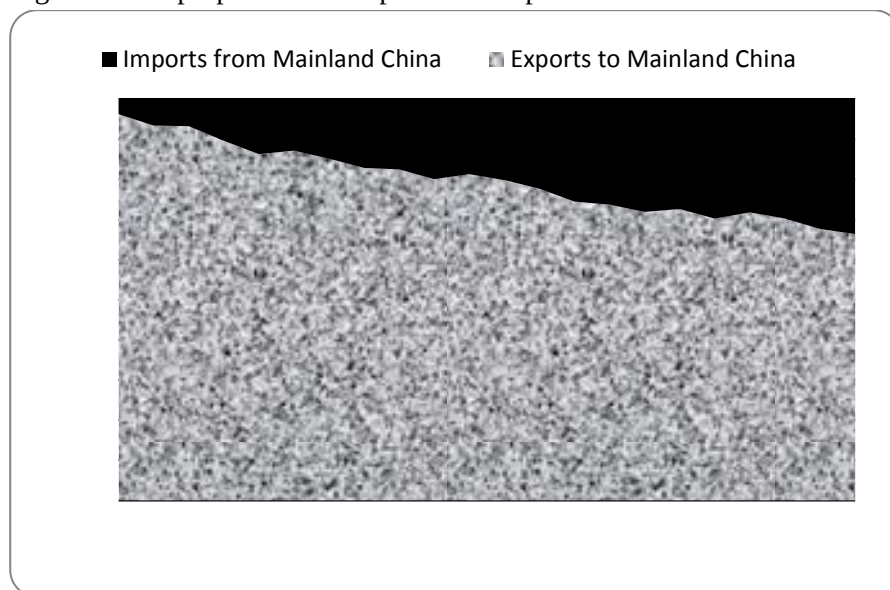
Sheu (2014) highlights that Taiwan is not the only country for which China has become the most crucial economic partner: when the trade links of Trans-Pacific

¹² For more arguments how economic interaction helps to prevent conflict in the Taiwan Strait see for example Chen (2009) or Končíková (2014).

¹³ For more details about these arguments see for example Leng (1996) or Tanner (2007).

Partnership¹⁴ countries are analyzed we find out that for six of these countries China is the most important trade partner and for another five it is the second biggest trade partner.

Figure 4: The proportions of exports and imports in the total trade



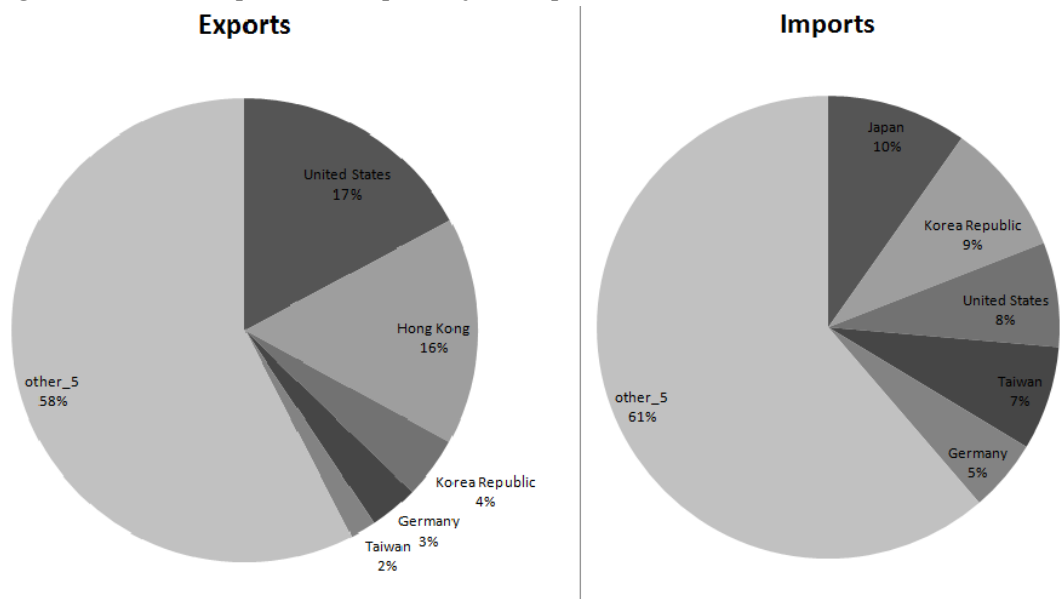
Source: National Development Council (2013), author's calculations.

Taiwan is the fifth most important trade partner of China. With 2 % of Chinese exports heading to Taiwan it occupies the eleventh place among Chinese export destinations. Imports from Taiwan are more important for China. Taiwan is the fourth biggest importer country to China importing up to 7 % of the entire trade. In comparison, Japan – the biggest importer to China – reaches 10% of the total value (National Bureau of Statistics of China 2014).

When comparing the figures we observe a higher diversification among Chinese trade partners. While the five most important Taiwanese import partners generate 52 % of total imports, for China it is only 49 %. The gap is even bigger when focusing on exports: 63 % of Taiwanese exports go to its five main export destinations, for China it is only 42 %. While 27 % of overall Taiwanese exports go to China, for China the proportion of exports going to Taiwan is only 2 %.

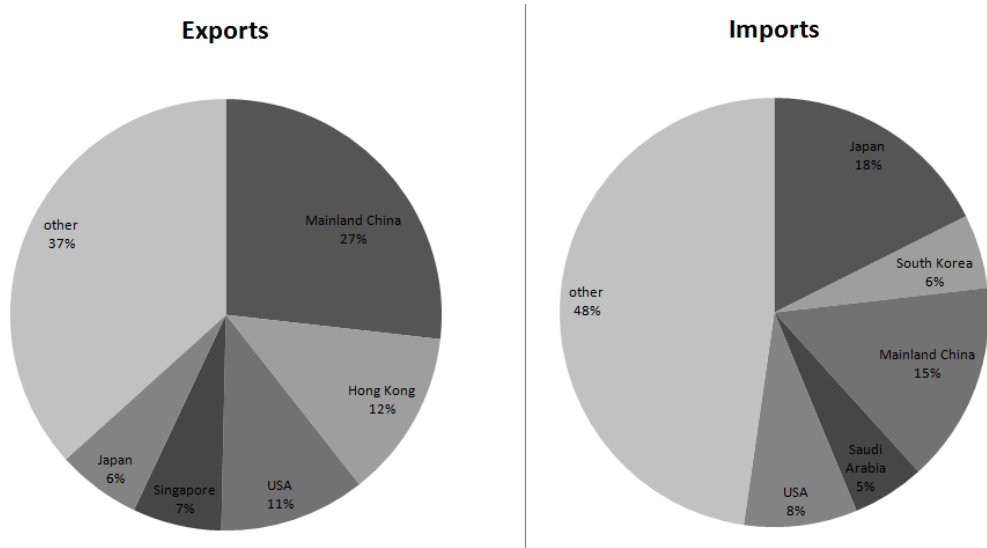
¹⁴ Trans-Pacific Partnership is a proposal for an international agreement on regulations and investments. The following countries are members of the agreement: Australia, Brunei Darussalam, Canada, Chile, Japan, Malaysia, Mexico, New Zealand, Peru, Singapore, the United States, and Vietnam.

Figure 5: Chinese exports and imports by trade partners in 2012



Source: National bureau of Statistics of China (2014); author's calculations.

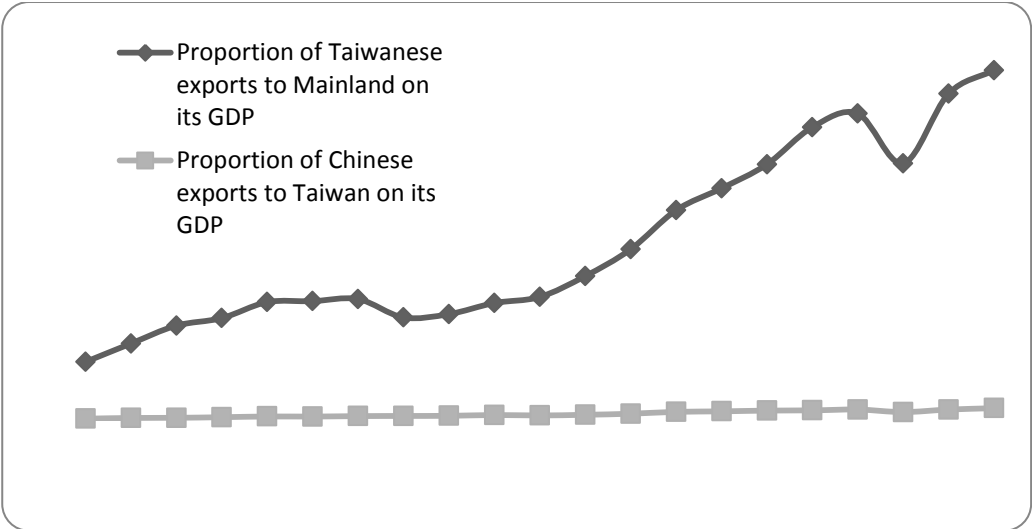
Figure 6: Taiwanese exports and imports by trade partners in 2012



Source: National Development Council (2013), author's calculations.

Figure 7 demonstrates that Taiwan is more dependent on its exports to mainland China than the other way round. This trend can be partly explained by their economic power, degree of openness and involvement in the global production networks.

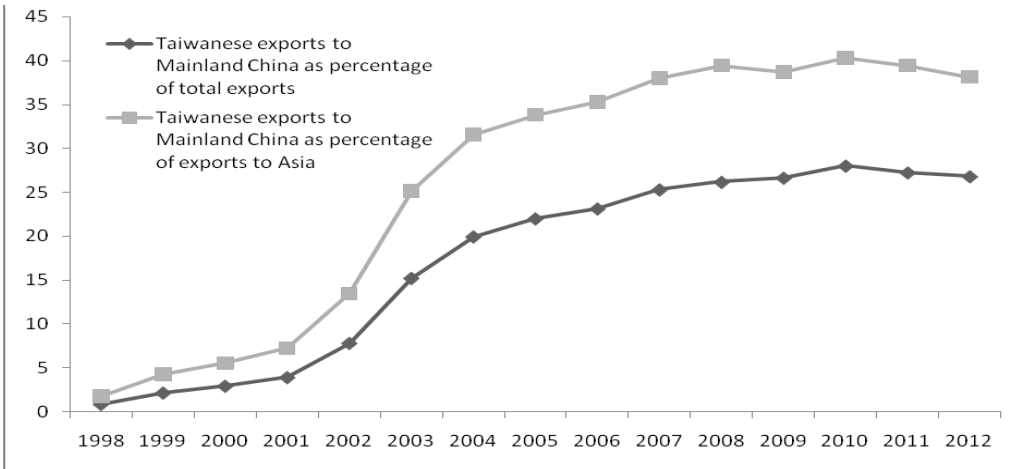
Figure 7: Relationship between countries' exports and their GDP



Source: National Development Council (2013), Feenstra et al. (2013); author's calculations.

Figures 8 and 9 show the growing dependence of Taiwan on China. The biggest growth is observed in 2001 and in the last couple of years the proportion of Taiwanese exports heading to China was relatively stable. Moreover, the growth between years 2001 and 2004 can be partly attributed to the entry of previously illegal trade relations into the official statistics.

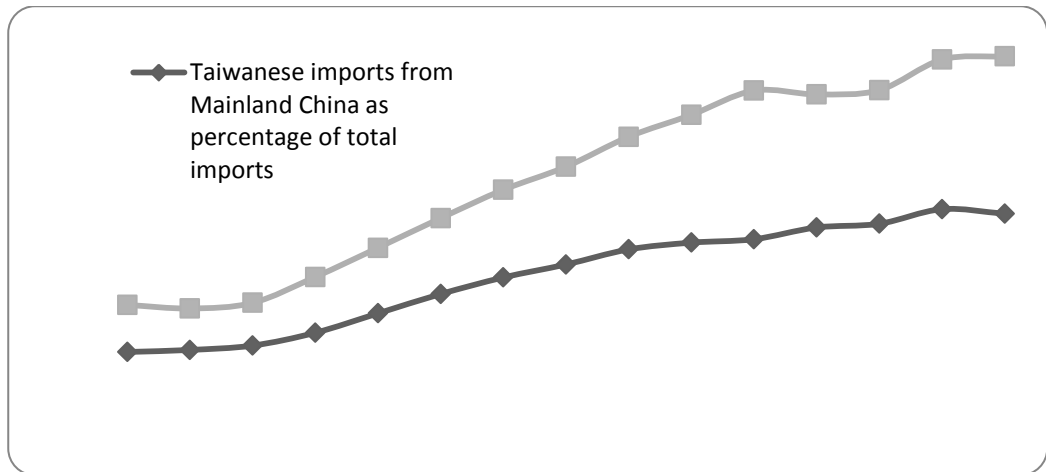
Figure 8: Taiwanese exports to Mainland China as a percentage of its exports to the World and Asia



Source: National Development Council (2013); author's calculations.

As for the Taiwanese imports from Mainland they continue to grow. Their importance, however, is still not as crucial as in the case of Taiwanese exports. Despite the observed asymmetry in trade relations between China and Taiwan, we cannot easily claim that China would be willing to use coercion measures against Taiwan.

Figure 9: Taiwanese imports from Mainland China as a percentage of its imports from the World and Asia



Source: National Development Council (2013); author's calculations

Tanner (2007) argues that there are several economic coercion methods China could take against Taiwan. One of them is import sanctions. Taiwan is more vulnerable to such a threat than China is. Even when we analyze the flows of Taiwanese exports to China as a proportion of its total exports we find a growing trend. Figure 8 shows that in 1998 the share of exports to Mainland was less than 1 percent of total trade, but in the year 2012 it reached almost 27 percent of Taiwanese exports. It is, however, doubtful to assume that China would opt for import sanctions despite the Taiwan's unfavorable dependence on cross-strait trade.

First of all, the exporting country is not the only beneficiary of bilateral trade. The disruption of trade impacts also the importing economy. Among other things, the ban on Taiwanese imports could raise prices of the imported goods in China.

More importantly, the Taiwanese exports to mainland China are connected with other parts of the economy. There is a link between Taiwanese exports and Taiwanese investments in mainland China. In 2003 it was estimated that 75 percent of the machinery and equipment and 54 percent of the materials used by Taiwanese businesses were imported from Taiwan (Chen 2003). Therefore, limiting Taiwanese exports would have a strong impact on production capacities in China which are run by Taiwanese enterprises.

Furthermore, the Taiwan-invested enterprises are heavily involved in the global production chains. Not only they import intermediate goods into China, but they also export their products from China. It was estimated that the Taiwan-invested companies might create around 14-18 percent of the Chinese exports (Tung 2003). Therefore, prohibiting imports from Taiwan might influence not only the Chinese exports to Taiwan, but also a huge proportion of its total exports to the World. It was calculated that a disruption of Taiwanese exports to mainland by 1 dollar could cause a decline in exports by 5 dollars (Tung 2003).

Another coercion measure mentioned by Tanner (2007) is export sanctions. Those could hurt Taiwan only if it was dependent on importing goods from Mainland China. Yet this is not the case. Despite the fact that Taiwanese imports of Chinese goods were only 4 percent in the year 1998 and nowadays they generate more than 15 percent of Taiwanese imports, it is likely that they could be easily replaced by imports from other Asian economies.

The other possible coercion measures mentioned by Tanner (2007) are related mostly to Taiwanese investments and businesses in China. He suggests that China could possibly impose the following sanctions: Financial and Investment sanctions, selective harassment or intimidation of Taiwan businesspeople, economic disruption, damage and sabotage, deliberate slowing or withholding of businesses. All these possible sanctions build on the assumption that an assault on Taiwanese investments is more harmful to Taiwan than to Mainland China.

Such assumption is difficult to prove. It is well known that investments have positive impact on the host economy. This might be one of the reasons why China was emphasizing during the Taiwan Crisis in 1995-1996¹⁵ that the interest and rights of Taiwanese investors in Mainland will not be affected despite the political tensions (Chen 2003). In addition, when it comes to Taiwanese investments many local interests are involved. According to Tung (2003) it was estimated that "about 36 to 38 percent of Taiwan entrepreneurs have broad partnership with local Chinese enterprises, local governments, and foreign enterprises". This means that any measures taken against Taiwan would cause dissatisfaction among numerous local and foreign partners.

7 TECHNOLOGY SPILLOVERS

Another concern is that by investing in China Taiwan is helping to improve the technology of its potential adversary. There is no doubt that foreign direct investments have positive effect on Chinese economy. However, these Taiwanese investments also

¹⁵ The Taiwan Crisis in the years 1995 and 1996 was a series of two main missile tests in the Taiwan Strait. The one taking place in 1995 was presumably a sing to the Taiwanese head of state Lee Teng-hui who was moving away from the traditional one-state declaration. The second one is believed to have been a tool of intimidating Taiwanese electorate in order not to vote for Lee Teng-hui in the first Taiwanese democratic elections.

help Taiwanese economy to develop. They provide opportunities for exports. Moreover, by investing in China, Taiwan can move its low-technology operations abroad and the economy can specialize in high-tech production.

The biggest fear from the investments in Mainland is that there might be investments in the high-tech sectors. First of all, if investment in research and development were attractive, investors would find ways to invest via third parties despite the prohibition in such sector. But in particular, this is not the most common investment strategy of Taiwanese businessmen. As proved by Rosen and Wang (2011) up to 70 % of Taiwanese exports to mainland China are of processing type and as such involve mostly assembling operations. This proves that the main goal of Taiwanese entrepreneurs in Mainland is to move the labor-intensive part of their production to China and hence exploit the cheap labor possibilities.

The last table shows us the structure of approved investments in Mainland China by industry. We can see that the biggest investments occurred in the electronic parts and components manufacturing, and in computer, electronics and optical products manufacturing. The majority of these investments could be investments in halls for assembly operations which would be too expensive in Taiwan given its cost of labor.

Tab. 1: Approved investments in Mainland China (in million USD)

Industry	Value	Share
Others	29377.0	21.3
Electronic parts and components manufacturing	25937.6	18.8
Computer, electronics and optical products manufact.	18646.0	13.5
Electrical equipment manufacturing	10004.3	7.2
Wholesale and retail trade	8551.4	6.2
Financial and insurance	6966.1	5.0
Chemical material manufacturing	6553.5	4.7
Fabricated metal products manufacturing	6095.6	4.4
Non-metallic mineral products manufacturing	5809.5	4.2
Machinery and equipment manufacturing	5560.1	4.0
Basic metal manufacturing	3585.1	2.6
Real estate	3587.5	2.6
Food manufacturing	3036.9	2.2
Motor vehicles and parts manufacturing	2390.9	1.7
Information and communication equipment	2141.8	1.5
Total	138243.2	100.0

Source: MAC (2014b).

8 CONCLUSION

In this paper we have analyzed the rising economic flows between Taiwan and Mainland China. We have shown that the economic motivation was stronger than the political hostility and therefore the trade, investments and migration have been growing.

However, the political fears are still present, as was demonstrated by the Sunflower movement in early 2014. Therefore we examined whether the fears of economic integration are reasonable. On one hand, we found out that there truly exists an asymmetry in the economic flows. On the other hand, this is not yet a reason to believe that there is an asymmetric dependence on these flows.

Generally, imposing sanctions is always harmful to both sides. Moreover, the cross-strait flows are highly integrated in the global value chains. Therefore, there is a striking connection between Taiwanese exports to Mainland and Mainland's exports to third parties.

Also, a big part of the operations performed in the Taiwan-invested enterprises in China is assembly. However, this does not exclude the possibility of positive externalities on Chinese companies. Both parties involved in mutual trade and investments profit from such arrangements.

To conclude, if China would intend to impose economic sanctions on Taiwan, it could be very harmful to the Taiwanese economy; but it could be as well (if not more) harmful to China itself.

REFERENCES:

1. BBC. (2015): Taiwan Profile. [Online.] In *BBC News*, 2015. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16178545>>.
2. BUSH, R. C. (2011): Taiwan and East Asian Security. [Online.] In *Brookings*, 2011. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.brookings.edu/research/articles/2011/05/east-asia-bush>>.
3. BURKEDIN, R. C. K. – SHEN, Y. – WHITED, H. I. H. (2013): Cross-strait linkages: historical perspective and empirical evidence. In *Economic Integration Across the Taiwan Strait: Global Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013. 296 pp. ISBN 978 0 85793 972 2.
4. CAI, K. G. (2011): *Cross-Taiwan Straits Relations Since 1979: Policy Adjustments and Institutional Change Across the Straits*. Singapore: World Scientific Publishing Company, 2011. 384 pp. ISBN 978-9814282604.
5. CHEN, E. N. H. (2003): The Economic Integration of Taiwan and China and Its Implications for Cross-strait Relations [Online.] In *Harvard University*,

2003. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://programs.wcfia.harvard.edu/files/fellows/files/chen.pdf>>.
6. CHEN, C. (2009): China and Taiwan: A Future of Peace? In *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, 2009, No. 1, pp. 14-25.
 7. DROVER, G. – LEUNG, K. K. (2001): Nationalism and Trade Liberalization in Quebec and Taiwan. In *Pacific Affairs*, 2001, Vol. 74, No. 2, pp. 205-224.
 8. EXECUTIVE YUAN. (2012): The Republic of China Yearbook 2012. [Online.] In *Executive yuan*, 2012. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.ey.gov.tw/2012yearbook/index.html>>.
 9. FEENSTRA, R. C. – INKLAAR, R. – TIMMER, M. P. (2013): The Next Generation of the Penn World Table. [Online.] In *Penn World Table*, 2013. [Cited 25.11.2015.] Available online: <www.ggd.net/pwt>.
 10. HORÁK, D. – KONČIKOVÁ, V. (2014): The Political Aspects of Cross-Strait Economic Relations: Does it Matter who Rules? In *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov*. Bratislava: Ekonóm, 2014. Pp. 189-197. ISBN 978-80-225-3886-2.
 11. KASTNER, S. L. (2006): Does Economic Integration Across the Taiwan Strait Make Military Conflict Less Likely? In *Journal of East Asian Studies*, 2006, Vol. 6, No. 3, pp. 319-346.
 12. KONČIKOVÁ, V. (2014): Vzťahy v Taiwanskej úžine: politika, ekonomika, bezpečnosť. In *Perspektívy ázijského storočia: Medzinárodné vzťahy vo východnej Ázii*. Bratislava: Institute of Asian Studies/CENAA, 2014. Pp. 81-100. ISBN 978-80-971575-0-0.
 13. LENG, T. (1996): *The Taiwan-China Connection: Democracy and Development Across the Taiwan Strait*. Colorado: Westview Press, 1996. 176pp. ISBN 0813390060.
 14. MAC. (2014a): Chronology. [Online.] In *Mainland Affair Council*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.mac.gov.tw/lp.asp?ctNode=6605&CtUnit=4589&BaseDSD=7&mp=3t>>.
 15. MAC. (2014b): Taiwan Approved Investment in Mainland China by Industry. [Online.] In *Mainland Affair Council*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/255_9.pdf>.
 16. MAC. (2014c): Trade between Taiwan and Mainland China. [Online.] In *Mainland Affair Council*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <http://www.mac.gov.tw/public/MMO/MAC/255_1.pdf>.
 17. NATIONAL BUREAU OF STATISTICS OF CHINA. (2014): Value of Imports and Exports by Country (Region) of Origin/Destination. [Online.] In *National Bureau of Statistics of China*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2013/html/Z0607E.htm>>.

18. NATIONAL DEVELOPMENT COUNCIL. (2013): Taiwan Statistical Data Book 2013. [Online.] In *National Development Council*, 2013. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.ndc.gov.tw/m1.aspx?sNo=0019796&ex=2#.VK8CLXtfypq>>.
19. ROSEN, D. – WANG, Z. (2010): Deepening China-Taiwan Relation through the Economic Cooperation Framework Agreement [Online.] In *Peterson Institute for International Economics*, 2010. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.piie.com/publications/pb/pb10-16.pdf>>.
20. ROSEN, D. – WANG, Z. (2011): *The Implications of China-Taiwan Economic Liberalization*. Washington: Peterson Institute, 2011. 198 pp. ISBN: 0881325015.
21. ROY, D. (2004): Cross-Strait Economic Relations: Opportunities Outweight Risks. [Online.] In *Defence Technical Information Center*, 2004. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a453991.pdf>>.
22. SEMERÁK, V. (2011): Obchod mezi ČR a ČLR – rozdíly v národních statistikách. In *Vzestup azijských zemí v mezinárodním obchodě*. Praha: MUP, 2011. 237 pp. ISBN 978-80-86855-83-7.
23. SHEU, G. (2014): Taiwan Is Not Overly Dependent on China. [Online.] In *The Diplomat*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://thediplomat.com/2014/09/taiwan-is-not-overly-dependent-on-china/>>.
24. SUTTER, K. M. (2002): Business Dynamism across the Taiwan Strait: The Implications for Cross-Strait Relations. In *Asian Survey*, 2002, Vol. 42, No. 3, pp. 522-540.
25. TANNER, M. S. (2007): *Chinese Economic Coercion Against Taiwan: A Tricky Weapon to Use*. Pittsburg: Rand Corporation, 2007. 158 pp. ISBN 978-0833039699.
26. TIEZZI, S. (2014): Protesters to Leave Taiwan's Legislature on Thursday. [Online.] In *The Diplomat*, 2014. [Cited 25.11.2015.] Available online: <<http://thediplomat.com/2014/04/protestors-to-leave-taiwans-legislature-on-thursday/>>.
27. TUNG, C. (2003): Cross-Strait Economic Relations: China's Leverage and Taiwan's Vulnerability. In *Issues and Studies*, 2003, Vol. 39, No. 3, pp. 137-175.
28. TUNG, C. (2005): Trade Relations between Taiwan and China. In *China Today: An Encyclopedia of Life in the People's Republic*, Westport: Greenwood Press, 2005. Pp. 625-628. ISBN 978-0313321702.



**VZŤAH MEDZI SPOTREBOU ELEKTRICKEJ ENERGIE
A HOSPODÁRSKYM RASTOM V ŠTÁTOCH OECD:
PANELOVÁ KOINTEGRAČNÁ ANALÝZA
SO ZOHĽADNENÍM PRIEREZOVEJ ZÁVISLOSTI**

**THE RELATIONSHIP BETWEEN ELECTRICITY CONSUMPTION
AND ECONOMIC GROWTH IN OECD COUNTRIES:
PANEL COINTEGRATION ANALYSIS
UNDER CROSS-SECTIONAL DEPENDENCE**

Tuba Baskonus Direkci¹ – Tuncer Govdeli²

Predkladaná štúdia skúma vzťah medzi spotrebou elektrickej energie a hospodárskym rastom v 28 štátoch OECD v období 1980-2012. Pri zohľadnení prierezovej závislosti sa na analýzu údajov o spotrebe elektrickej energie a hospodárskom raste používajú testy jednotkového koreňa druhej generácie CADF a CIDS, pričom ich prvé diferencie sú stacionárne. Preto sa v ďalšom texte použil Westermanom (2008) vyvinutý Durbinov-Hausmanov test na preskúmanie kointegračného vzťahu medzi štatistickými radmi. Empirické výsledky poukazujú na fakt, že spotreba elektrickej energie má pozitívny vplyv na hospodársky rast.

Kľúčové slová: spotreba elektrickej energie, hospodársky rast, prierezová závislosť, jednotkový koreň, panelová kointegrácia.

In the present study, the relationship between electricity consumption and economic growth in 28 OECD countries for the period between 1980 and

¹ Assoc. Prof. Tuba Baskonus Direkci. Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Gaziantep, Office 226, Üniversite Bulvarı, 27310 Gaziantep, Turkey, e-mail: baskonus@gmail.com.

Tuba Baskonus Direkci is associate professor of Macroeconomics at the University of Gaziantep, Turkey. She is interested in applied economics, statistics, inflation, budget deficit, debt and energy.

² Tuncer Govdeli. Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Gaziantep, Office Z-14, Üniversite Bulvarı, 27310 Gaziantep, Turkey, e-mail: tgovdeli@hotmail.com.

Tuncer Govdeli is a Ph.D. student and research assistant at the Department of Economics of the University of Gaziantep. His main areas and interests are in the fields of mathematical economics, energy, globalization and macroeconomic theories and policies.

2012 was investigated. Under cross-section dependence, electricity consumption and economic growth data were analyzed using second generation CADF and CIPS unit root tests and found to be stationary at first differences. Therefore, the cointegration relationship between the series was examined by using Durbin-Hausman test developed by Westerlund (2008). According to the empirical results, electricity consumption has a positive effect on the economic growth.

Key words: electricity consumption, economic growth, cross-section dependence, panel unit roots, panel cointegration.

JEL: C33, Q40

1 INTRODUCTION

The demand for energy has been increasing each passing day along with the rapid development of technology, increasing population and changing standards of living. After the oil crises experienced in the 1970s, countries turned towards alternative energy sources. When the sources of energy are examined separately, it is observed that electricity is the most efficient and top quality source and its share within the total energy consumption has been increasing gradually. Electricity is followed by natural gas, oil, coal and biofuels, respectively (Karagöl, Erbaykal and Ertuğrul 2007, Stern and Cleveland 2004).

Although electricity is a clean and relatively safe form of energy, it has environmental effects related to its production and transmission. Almost all power plants have a certain effect on the environment.

The causality relationship between electricity consumption and economic growth has important political implications based on four hypotheses. The first of these is that if the causality is from electricity consumption to economic growth, protection policies should be developed regarding electricity production. Otherwise, the decrease in electricity consumption would have a negative effect on economic growth. In the second case, if there is a causality relationship from economic growth to electricity consumption, electricity consumption does not impede economic growth and electricity conservation policies can be safely adopted. Third, in case of bidirectional causality between electricity consumption and economic growth, since a decrease or increase in electricity consumption would affect economic growth in the same direction, the policies that will be implemented need to be determined jointly. Fourth and lastly, if there is no causality relationship between electricity consumption and economic growth, expansionary and conservation policies regarding electricity consumption do not have an effect on economic growth (Öztürk and Acaravcı 2011, Shahbaz and Lean 2012, Jumbe 2004).

The goal of this paper is to investigate relationship between electricity consumption and economic growth in 28 OECD countries for the period 1980-2012.

2 LITERATURE REVIEW

Kraft and Kraft (1998) conducted the first empirical study investigating the causality relationship between energy consumption and economic growth. In the study conducted on the US economy for the period between 1947 and 1974, a unidirectional causality relationship was found from economic growth to energy consumption.

In another study, Chen, Kuo and Chen (2007) examined 10 Asian countries for the period between 1971 and 2001 by using Johansen Cointegration Test and VECM Granger Causality Test. Their analysis detected cointegration in all the countries except for Malaysia. The results of the causality test showed the existence of bidirectional causality between economic growth and electricity consumption in China, Indonesia, Korea, Taiwan and Thailand, causality from electricity consumption to economic growth was found in Hong-Kong and causality from economic growth to electricity consumption was observed in India, Singapore, Philippines and Malaysia.

Yoo and Kwak (2010) examined the relationship between the real GDP per capita and electricity consumption per capita for 7 South American Countries. In the study conducted by using Johansen cointegration test, Hsiao Granger causality test and ECM analysis, cointegration relationship was found in Colombia and Venezuela, whereas no cointegration relationship was found to exist between the variables in Argentina, Brazil, Chile, Ecuador and Peru. It was determined that there was bidirectional causality between electricity consumption and economic growth in Venezuela, there was causality from economic growth to electricity consumption in Peru, and the direction of causality was from electricity consumption to economic growth in Argentina, Brazil, Chile, Colombia and Ecuador.

Öztürk and Acaravcı (2011) conducted a study on 11 Middle Eastern and North African countries covering the period between 1971 and 2006. The relationship between the real GDP per capita and electricity consumption per capita was tested by using ARDL and VECM Granger Causality Tests. The results indicated the existence of a cointegration relationship between the variables in 4 countries (Egypt, Saudi Arabia, Oman and Israel). A causality relationship from economic growth to electricity consumption was found in Israel and Oman and the direction of causality was from electricity consumption to economic growth in Egypt and Saudi Arabia.

Hossain and Saeki (2012) conducted an extensive study on 30 high income, 20 upper-middle income, 20 lower-middle income and 6 low income countries for the period between 1960 and 2008. They used electricity consumption per capita and real GDP per capita series, applying Panel Cointegration Test (KAO) and Panel Granger Causality Test models. The findings indicated existence of cointegration in high income and upper-middle income countries. Bidirectional causality was found between economic growth and electricity consumption for high income and upper-middle income countries, unidirectional causality was found from economic growth to

electricity consumption for lower-middle income countries and no causality was found for low income countries.

Niu et al. (2013) analyzed electricity consumption per capita, real GDP per capita, consumption expenditures per capita, urbanization rate, life expectancy at birth and the adult literacy rate data from 50 countries by using Panel Cointegration Test (Pedroni) and Panel Granger causality test. The results indicated existence of cointegration. Bidirectional causality was found between electricity consumption and economic growth.

Al-Mulali et al. (2014) conducted a study on 18 Latin American countries using the data for 1980-2010. Real GDP, electricity consumption from renewable sources, electricity consumption from oil, natural gas and coal, labor, gross fixed capital formation and total trade of goods and services series were analyzed by using Panel Cointegration Test (Pedroni), Panel DOLS and VECM Granger causality test. The results of the study revealed existence of cointegration and unidirectional causality from electricity consumption to economic growth.

In another paper, Gao and Zhang (2014) analyzed the electricity consumption per capita, real GDP per capita and CO₂ emissions per capita series for 17 Sub-Saharan African countries for the period between 1980 and 2009. The results obtained by using Panel Cointegration Test (Pedroni), Panel FMOLS and Panel Granger Causality Test showed the existence of cointegration. Bidirectional causality was found between electricity consumption and economic growth.

3 METHODOLOGY

3.1 Cross-section dependence tests

In the study, first it is necessary to test cross-section dependence in order to determine panel unit root tests. If the presence of cross-section dependence is rejected in the panel data, first generation panel unit root tests can be used. However, if there is cross-section dependence in the panel data, the use of second generation panel unit root tests enables a more effective and stronger estimation.

The methods used for testing cross-section dependence in panel data sets are Breusch and Pagan (1980) LM₁ test and Pesaran (2004) CD_{LM2} test, with the following hypotheses:

H₀: There is no cross-section dependence.

H₁: There is cross-section dependence.

If the probability values are found to be smaller than 0.05 in the results obtained from Breusch and Pagan (1980) LM₁ test and Pesaran (2004) CD_{LM2} test, H₀ is rejected at 5% level of significance and it is concluded that there is cross-section dependence among the units forming the panel.

$$LM_1 = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (1)$$

$\hat{\rho}_{ij}$: shows the estimates of the cross-sectional correlations among residuals.

$$\hat{\rho}_{ij} = \hat{\rho}_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T \hat{v}_{it} \hat{v}_{jt}}{(\sum_{t=1}^T \hat{v}_{it})^{1/2} (\sum_{t=1}^T \hat{v}_{jt})^{1/2}} \quad (2)$$

Under H_0 hypothesis, there is no cross-section dependence. Under H_0 hypothesis, N is stationary and $T \rightarrow \infty$. The test statistics has a chi-square asymptotic distribution with $N(N-1)/2$ degrees of freedom. LM_1 test is used when the time dimension is larger than the cross-section dimension (i.e., $T > N$).

$$CD_{LM2} = \left(\frac{1}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \quad (3)$$

CD_{LM2} Pesaran (2004) test statistics shows standard normal distribution under H_0 hypothesis in case of $T \rightarrow \infty$ and $N \rightarrow \infty$. CD_{LM2} test is used when the time dimension is larger than the cross-section dimension (i.e., $T > N$).

3.2 Panel unit root test

In the simple dynamic heterogeneous panel data model, the observation on the i^{th} cross-section at time t is;

$$y_{it} = (1 - \phi_i) \mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it}, \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (4)$$

$$\mu_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Here, f_t is the unobserved common effect and ε_{it} is the individual specific error. The two equations given above and unit root hypotheses can be written as follows:

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

$$\begin{aligned} \alpha_i &= (1 - \phi_i) \mu_i, & \beta_i &= -(1 - \phi_i) & \text{and} & \Delta y_{it} &= y_{it} - y_{i,t-1} \\ \phi_i &= 1 \text{ then } H_0 & \beta_i &= 0 \text{ for all } i \end{aligned} \quad (7)$$

and the alternative hypothesis is as follows:

$$H_1 = \beta_i < 0, i = 1, 2, \dots, N_1, \beta_i = 0, i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N \quad (8)$$

Here, the fraction of the stationary individuals is $N_1/N \rightarrow k$ such that $0 < k \leq 1$ as $N \rightarrow \infty$.

Standard IPS test may lead to spurious inferences due to spillovers or common shocks. For this reason, the cross-sectionally augmented IPS test proposed by Pesaran (2007) is employed. This test is designed by augmenting the ADF regression with the cross-sectional averages of lagged levels and first differences of the individual series (Herzer 2014). Accordingly, the cross-sectionally augmented ADF (CADF) regression is given by

$$\Delta x_{it} = z'_{it}\gamma + \rho_i x_{it-1} + \sum_{j=1}^{k_i} \phi_{ij} \Delta x_{it-j} + \alpha_i \bar{x}_{t-1} + \sum_{j=0}^{k_i} \eta_{ij} \Delta \bar{x}_{t-j} + v_{it} \quad (9)$$

where $\bar{x}_t$ is the cross-section mean of x_{it} and $\bar{x}_t = N^{-1} \sum_{i=1}^n x_{it}$. By taking the simple average of the individual CADF statistics calculated for each cross-section, the presence of a unit root in the panel is checked.

$$CIPS = t - bar = N^{-1} \sum_{i=1}^{N_i} t_i. \quad (10)$$

where t_i , is the OLS t-ratio of ρ_i in Equation 9. Critical values are tabulated by using the table values in Pesaran (2007).

3.3 Durbin-Hausman panel cointegration test

In the present study, the cointegration relationship between the series was analyzed by using the Durbin-Hausman (Durbin-H) panel cointegration test developed by Westerlund (2008). Durbin-H test takes the common factors into account and makes it possible to conduct cointegration analysis in case the independent variables are I(1) or I(0) on condition that the dependent variable is I(1) (Westerlund 2008).

In Durbin-H method, Westerlund (2008) examined the existence of a cointegration relationship by using two different tests. The first of these tests is Durbin-H panel test and the second is Durbin-H group test. In Durbin-H group test, Westerlund (2008) allows the autoregressive parameter to differ between cross-sections. In this test, H_0 hypothesis indicates that there is no cointegration, and the alternative hypothesis indicates that there is cointegration relationship for at least some cross-sections. In Westerlund's (2008) Durbin-H panel test, the autoregressive parameter is considered to be the same for all cross-sections. Panel data model is specified as follows:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i x_{it} + z_{it} \quad (11)$$

$$x_{it} = \delta x_{it-1} + w_{it} \quad (12)$$

It is assumed that the disturbance z_{it} obeys the following set of equations that allow for cross-section dependence through the use of common factors.

$$z_{it} = \lambda_i' F_t + e_{it} \quad (13)$$

$$F_{jt} = p_j F_{jt-1} + u_{jt} \quad (14)$$

$$e_{it} = \phi_i e_{it-1} + v_{it} \quad (15)$$

For each j , $p_j < 1$.

Where F_t is a k -dimensional vector of common factors $F_{jt}(j=1\dots k)$. λ_i is a conformable vector of factor loadings.

To construct Durbin-H test, we take the first difference of Equation 13.

$$\Delta z_{it} = \lambda_i' \Delta F_t + \Delta e_{it} \quad (16)$$

If Δz_{it} was known, then λ_i and ΔF_t could be estimated. However, Δz_{it} is not known. For this reason, it is necessary to apply principal components to its OLS estimate instead, which can be written as follows:

$$\Delta \hat{z}_{it} = \Delta y_{it} - \hat{\beta}_i \Delta x_{it} \quad (17)$$

The principal components estimator ΔF_t of F_t is obtained by computing $\sqrt{T-1}$ times the eigenvectors corresponding to the K largest eigenvalues of the $(T-1) \times (T-1)$ matrix $\Delta \hat{z} \Delta \hat{z}'$. Here, $\hat{\lambda}$ is calculated with $\hat{\lambda} = \frac{\Delta \hat{F}' \Delta \hat{z}}{T-1}$.

The first difference of the residuals can be stated as follows:

After calculating $\Delta \hat{F}$ and $\hat{\lambda}_i$, the difference of the residuals is calculated as:

$$\begin{aligned} \Delta \hat{e}_{it} &= \Delta \hat{z}_{it} - \hat{\lambda}_i' \Delta \hat{F}_t \\ \hat{e}_{it} &= \sum_{j=2}^t \Delta \hat{e}_{ij} \end{aligned} \quad (18)$$

Testing the null hypothesis of no cointegration is asymptotically equivalent to testing whether $\phi_i = 1$.

$$\hat{e}_{it} = \phi_i \hat{e}_{it-1} + error \quad (19)$$

Another estimator needed for constructing the Durbin-H test is the kernel estimator. The kernel estimator can be defined as:

$$\hat{\omega}_i^2 = \frac{1}{T-1} \sum_{j=M_i}^{M_i} \left(1 - \frac{j}{M_{i+1}}\right) \sum_{t=j+1}^T \hat{\mu}_{it} \hat{\mu}_{it-1} \quad (20)$$

where $\hat{\mu}_{it}$ is the OLS residual obtained from Equation (19). M_i is a bandwidth parameter. The value of $\hat{\omega}_i^2$ is a consistent estimate of $\hat{\omega}_i^2$, the long-run variance of $\hat{\mu}_{it}$. The corresponding contemporaneous variance estimate can be denoted by $\hat{\sigma}_i^2$. After these estimates, the two variance ratios can be calculated:

$$\hat{S}_i = \frac{w_i^2}{\sigma_i^4} \text{ and } \hat{S}_n = \frac{w_n^2}{(\sigma_n^2)^2} \quad (21)$$

where

$$\hat{\omega}_i^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \hat{\omega}_i^2 \text{ and } \hat{\sigma}_i^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \hat{\sigma}_i^2. \quad (22)$$

After these calculations, the Durbin-Hausman test statistics can now be obtained as:

$$DH_G = \sum_{i=1}^n \hat{S}_i (\tilde{\phi}_i - \hat{\phi}_i)^2 \sum_{t=2}^T e_{it-1}^2; \quad (23)$$

$$DH_p = \hat{S}_n (\tilde{\phi}_i - \hat{\phi}_i)^2 \sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^T e_{it-1}^2. \quad (24)$$

3.4 Testing the homogeneity of cointegration coefficients

In his study, Swamy (1970) determined whether the slope coefficients in the cointegration equation were homogeneous. Pesaran and Yamagata (2008) contributed to the literature by further developing the Swamy test. In this test, it is tested whether β_i slope coefficients are homogeneous across cross-sections with a general cointegration equation as follows:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_i X_{it} + \varepsilon_{it} \quad (25)$$

The hypotheses of the test are:

H_0 : $\beta_i = \beta$ Slope coefficients are homogeneous.

H_1 : $\beta_i \neq \beta$ Slope coefficients are not homogeneous.

The necessary test statistics are constructed through estimations firstly by panel OLS and then by the Weighted Fixed Effects model. Pesaran and Yamagata (2008) developed two different test statistics to test the hypothesis:

$$\text{For large samples: } \tilde{D} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{2k}} \quad (26)$$

$$\text{For small samples: } \tilde{D}_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1}\tilde{S}-k}{\sqrt{\text{Var}(t,k)}} \quad (27)$$

where N is the number of cross-sections, S is the Swamy test statistics, k is the number of explanatory variables, and Var(t,k) is the standard error. If the obtained probability values are smaller than 0.05, H_0 hypothesis is rejected at a significance level of 5%, and H_1 hypothesis is accepted. In this way the homogeneity of the cointegration coefficients is determined (Pesaran and Yamagata 2008).

3.5 Estimation of long term cointegration coefficients

In this part of the study, following the detection of cointegration between the series, long term individual cointegration coefficients were estimated by using the Common Correlated Effects (CCE) method developed by Pesaran (2006). CCE takes cross-section dependence into consideration and it is an estimator that can produce consistent results that show asymptotic normal distribution even when time dimension is smaller or greater than cross-section dimension (Pesaran 2006). The stages of this test are as follows:

$$y_{it} = \alpha'_i d_t + \beta'_i x_{it} + e_{it}, \quad i = 1, 2, \dots, N; t = 1, 2, \dots, N \quad (28)$$

Based on Equation 28, which belongs to the linear heterogeneous panel data model;

$$e_{it} = \gamma'_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (29)$$

where d_t refers to observed common effects and f_t refers to unobserved common effects.

The model is maintained through the following transformation:

$$x_{it} = A'_i d_t + \Gamma'_i f_t + v_{it} \quad (30)$$

The advantage of CCE is that it provides a cointegration coefficient for each cross-section. With the coefficients found for each cross-section, it is possible to make respective interpretations for each country.

4 ECONOMETRIC ANALYSIS

4.1 Model and dataset

The model used in the present study is as follows:

$$GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 ELC_t + \varepsilon_t \quad (31)$$

In Equation 31, GDP_t represents real GDP in USD in 2005 prices, and ELC_t represents electricity consumption (billion kWh). Real GDP data was obtained from the World Bank and electricity consumption data was taken from the U. S. Energy Information Administration. The logarithms of all the variables were taken and used in the model estimation. In the study, 28 OECD countries were included in the analysis. Annual data for the period between 1980 and 2012 were used in the model.

4.2 Testing cross-section dependence

The results of the cross-section dependence tests for OECD countries are presented in Table 1. Since the p-value was smaller than 0.05, H_0 hypothesis was rejected and the alternative hypothesis stating that there is cross-section dependence was accepted. Thus, it was concluded that there is cross-section dependence among the countries constituting the panel.

Table 1: cross-section dependence test results for OECD countries

<i>Variables</i>	<i>lnGDP</i>	<i>lnELC</i>	<i>Cointegration Equation</i>
<i>Tests</i>	<i>Test statistics and p-value</i>		
LM1 (Breusch and Pagan 1980)	687.958 (0.000)	551.354 (0.000)	2909.283 (0.000)
CDLM2 (Pesaran 2004)	11.273 (0.000)	6.305 (0.000)	92.062 (0.000)

Source: own elaboration.

In case of the presence of cross-section dependence, the unit root tests and cointegration tests to be used need to be those that take cross-section dependence into account. For this reason, second generation panel unit root test and cointegration test were used in the present study.

Table 2: CADF and CIPS Unit Root Test Results for OECD Countries

COUNTRIES	CONSTANT						CONSTANT AND TREND					
	ln GDP			Δln GDP			ln ELC			Δln ELC		
	p	CADF	stats	p	CADF	stats	p	CADF	stats	p	CADF	stats
Australia	1	-0.971	1	4.989***	1	-2.260	1	-3.570**	1	-2.662	1	-5.718***
Austria	1	-2.786	1	-4.044**	2	-2.740	1	-5.885***	1	-2.737	2	-1.501
Belgium	1	-2.016	1	-2.564	1	-1.070	1	-4.218***	1	-1.931	1	-2.938
Canada	1	-2.058	1	-4.087**	1	-2.990	1	-3.359**	1	-2.291	1	-3.680
Chile	1	-2.693	1	-4.646***	1	-2.510	1	-3.197	1	-2.797	1	-4.358**
Denmark	1	-3.076	1	-3.113	1	-1.520	1	-5.534***	1	-3.474	1	-3.104
Finland	1	-2.059	1	-3.708**	3	-2.450	3	-3.144	1	-2.026	1	-4.114**
France	1	-3.195	1	-3.621**	3	-2.10	3	-3.630**	1	-3.485	1	-3.388
Germany	1	-2.416	1	-2.177	2	-2.40	2	-2.211	1	-2.370	1	-1.925
Greece	1	-0.975	1	-2.541	1	-2.780	1	-5.260***	1	-1.030	1	-2.349
Iceland	1	-0.717	1	-3.212	1	-0.930	1	-2.631	1	-0.862	1	-3.736
Ireland	1	-1.809	1	-1.828	1	-1.960	1	-3.973**	1	-1.928	1	-1.940
Israel	1	-1.948	1	-3.274	1	-2.640	1	-3.794**	1	-2.112	1	-3.206
Italy	1	-1.189	1	-2.587	2	-1.740	2	-3.049	1	-2.128	1	-3.844
Japan	1	-2.091	2	-1.694	1	-0.764	1	-3.607**	1	-1.942	1	-1.372
Korea, South	1	-1.369	1	-2.612	1	-1.730	1	-3.421**	1	-1.331	1	-4.416**
Luxembourg	1	-1.819	1	-2.821	1	-2.110	1	-5.355***	1	-2.080	1	-2.849
Mexico	1	-2.738	1	-3.769**	1	-1.630	3	-1.855	1	-2.942	1	-4.273**
Netherlands	1	-2.110	1	-3.169	1	-2.460	1	-3.591**	1	-2.750	1	-3.026
New Zealand	1	-1.740	1	-1.967	1	-3.540	1	-5.252***	1	-1.779	1	-1.782
Norway	1	-3.532**	1	-3.088	1	-3.170	1	-4.639***	1	-3.354	1	-3.351
Poland	1	-1.592	2	-3.018	2	-1.050	3	-1.391	1	-2.748	1	-3.966**
Spain	1	-1.237	1	-2.858	2	-1.150	2	-0.877	1	-1.573	1	-2.800
Sweden	2	-0.865	1	-2.761	3	-5.250	1	-1.633	1	-0.866	1	-3.475
Switzerland	1	-0.401	1	-2.188	1	-1.940	1	-2.656	1	-0.972	1	-2.420
Turkey	1	-1.425	1	-4.310***	2	-0.676	2	-2.488	1	-2.934	1	-4.223**
United Kingdom	1	-3.236	1	-3.559**	1	-1.470	1	-5.032***	1	-3.197	1	-3.512
United States	1	-2.369	1	-3.401**	1	-2.110	1	-4.974***	1	-1.960	1	-4.061**
CIPS		-1.944		-3.129***		-2.110		-3.579***		-2.224		-3.262***

Notes: The null hypothesis is that the panel has a unit root. Critical values are tabulated by Pesaran (2007). Table I (b–c) and Table II (b–c), we report the ones for T = 33 and N = 28. *** and ** indicates significance of the test at 1% and 5% level respectively.

Source: own elaboration.

4.3 CADF unit root test results

In the present study, due to the presence of cross-section dependence among the countries, the stationarity of the series was checked using the CADF unit root test, which is one of the second generation panel unit root tests. The test results are presented in Table 2.

According to the results of the unit root test that were calculated with constant for OECD countries, since CIPS statistics were lower than table values at the level, H_0 hypothesis was accepted. Thus, it was concluded that the entire panel had a unit root (Table 2). According to the results of the unit root test that was conducted after taking the differences of the series, H_0 hypothesis was rejected and the alternative hypothesis was accepted. The findings led to the conclusion that the series were stationary I(1).

After finding out that the series had a unit root at the level and the test carried out after taking the differences showed that the series were stationary, Westerlund Durbin-Hausman (2008) cointegration test was implemented.

4.4 Durbin-Hausman cointegration test results

In panel data analysis, the existence of cointegration between the series was tested using Durbin-H Cointegration Test developed by Westerlund (2008), which takes cross-section dependence and the heterogeneity of cross-section slope parameters into consideration.

Table 3: Durbin-Hausman Cointegration Test Results for OECD Countries

<i>Tests</i>	<i>Test statistics</i>	<i>Probability value</i>
Durbin-H Group Statistic	5.859	0.000
Durbin-H Panel Statistic	1.397	0.081

Source: own elaboration.

Durbin-H Cointegration Test consists of two analyses. These are Durbin-H Group Statistics and Durbin-H Panel Statistics. In both tests, H_0 hypothesis indicates that there is no cointegration. According to the results given in Table 3, probability values were found to be 0 and 0.081 in these tests. In this case, H_0 hypothesis is rejected and the alternative hypothesis stating that there is cointegration in the country groups and throughout the panel is accepted.

4.5 Test results for the homogeneity of the cointegration coefficients

The results of the homogeneity test are given in Table 4.

According to the results given in Table 4, since the probability values of the tests were smaller than 0.05, H_0 hypothesis was rejected and H_1 hypothesis was

accepted. The variables of the empirical model were not homogeneous. In this case, the cointegration interpretations for the entire panel were reliable (Pesaran and Yamagata, 2008).

Table 4: Homogeneity test results for OECD Countries

<i>Tests</i>	<i>Test statistics</i>	<i>Probability value</i>
$\tilde{\Delta}$	60.183	0.000
$\tilde{\Delta}_{adj}$	63.028	0.000

Source: own elaboration.

4.6 Estimation of long term cointegration coefficients

After the cointegration relationship between the series was detected, the long term cointegration coefficients of the series were estimated using the CCE method. The findings are presented in Table 5.

The long term effect of energy consumption on economic growth in OECD countries was calculated by using the CCE method. According to the results in Table 5, the increase in electricity consumption has a positive effect on economic growth and is significant in Australia, Austria, Chile, Finland, Greece, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Japan, South Korea, Netherlands, New Zealand, Poland, Spain, Sweden, Switzerland and Turkey. The results are consistent with our expectations and with the studies conducted by Ciarreta and Zarraga (2010), Gurgul and Lach (2012), Acaravci and Ozturk (2012), and Hossain and Saeki (2012).

Table 5: Long term cointegration coefficients for OECD countries

<i>Countries</i>	<i>Cointegration coefficients</i>	<i>t-statistics</i>
Australia	0.481***	3.364
Austria	0.090***	4.500
Belgium	0.032	0.390
Canada	0.235*	1.284
Chile	0.695***	3.203
Denmark	0.100	0.649
Finland	0.345***	2.363
France	-0.025	-0.253
Germany	-0.332***	-4.882
Greece	2.244***	5.088
Iceland	0.089**	1.745
Ireland	1.339***	4.978
Israel	0.952***	5.770
Italy	0.522**	2.310
Japan	0.598***	3.602
Korea, South	0.369***	3.265
Luxembourg	-0.180	-1.000
Mexico	0.169	1.119
Netherlands	0.417***	3.363
New Zealand	0.512**	1.932
Norway	0.116	0.847
Poland	0.558***	3.282
Spain	0.284**	2.272
Sweden	0.381***	7.620
Switzerland	0.742***	6.235
Turkey	0.719***	4.858
United Kingdom	0.152*	1.448
United States	0.010	0.057
PANEL	0.415***	4.366

Notes: ***, ** and * refer to stationarity at significance levels of 1%, 5% and 10%, respectively. t value is significant at a level of 1% if greater than 2.32, at a level of 5% if greater than 1.65 and at a level of 10% if greater than 1.28.

Source: own elaboration.

5 CONCLUSION

In the present study, the relationship between electricity consumption and economic growth in 28 OECD countries was investigated for the period between 1980 and 2012 using panel cointegration and panel causality tests under cross-section dependence.

Breusch-Pagan (1980) LM_1 test, Pesaran et al. (2004) CD_{LM2} test, and Pesaran et al. (2004) CD_{LM} test were used for testing cross-section dependence between the countries. The results showed existence of cross-section dependence between the countries. Therefore, tests that take cross-section dependence into consideration were used in the following stages of the study. Since it was found that there was cross-section dependence between the countries, it is inferred that a shock that occurs in one country may also affect other countries. It is necessary for policy makers not to ignore the changes in other countries when taking decisions.

The stationarity of the series was tested using the CADF unit root test. The series, which were not stationary at the level, were made stationary by taking the differences. In this way, it can be seen that the effects of economic shocks do not pass quickly.

The cointegration relationship between the series was analyzed by using the Durbin-Hausman Cointegration Test developed by Westerlund (2008), which takes cross-section dependence into account. Cointegration was detected between the series. The series move together in the long term. Thus, electricity consumption and economic growth are coherent in the long term.

Long term individual cointegration coefficients were estimated by using the CCE (Common Correlated Effects) model. According to the obtained estimation results, as expected, energy consumption has a long-term relation with economic growth in OECD countries throughout the panel. In the long run they have common fluctuations.

It has been concluded that the increase in electricity consumption has a positive effect on economic growth – the more electricity is consumed the more product is generated. Because of this relationship between electricity consumption and economic growth, economic policies should be compatible with electricity policies.

REFERENCES:

1. ACARAVCI, A. – OZTURK, I. (2012): Electricity Consumption and Economic Growth Nexus: A Multivariate Analysis for Turkey. In *Amfiteatru Economic Journal*, 2012, Vol. 14, No. 31, pp. 246-257.
2. ADOM, P. K. et al. (2012): Modelling Aggregate Domestic Electricity Demand in Ghana: An Autoregressive Distributed Lag Bounds Cointegration Approach. In *Energy Policy*, 2012, Vol. 42, pp. 530-537.
3. AL-MULALI, U. et al. (2014): Electricity Consumption from Renewable and Non-Renewable Sources and Economic Growth: Evidence From Latin American Countries. In *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 2014, Vol. 30, pp. 290-298.

4. BÉLAÏD, F. – ABDERRAHMANI, F. (2013): Electricity Consumption and Economic Growth in Algeria: A Multivariate Causality Analysis in The Presence of Structural Change. In *Energy Policy*, 2013, Vol. 55, pp. 286-295.
5. BREUSCH, T. S. – PAGAN, A. R. (1980): The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. In *The Review of Economic Studies*, 1980, Vol. 47, No. 1, pp. 239-253.
6. CHEN, S.T. et al. (2007): The Relationship between GDP and Electricity Consumption in 10 Asian Countries. In *Energy Policy*, 2007, Vol. 35, No. 4, pp. 2611-2621.
7. CIARRETA, A. – ZARRAGA, A. (2010): Economic Growth-Electricity Consumption Causality in 12 European Countries: A Dynamic Panel Data Approach. In *Energy Policy*, 2010, Vol. 38, No. 7, pp. 3790-3796.
8. GAO, J. – ZHANG, L. (2014): Electricity Consumption–Economic Growth–CO₂ Emissions Nexus in Sub-Saharan Africa: Evidence From Panel Cointegration. In *African Development Review*, 2014, Vol. 26, No. 2, pp. 359-371.
9. GRANGER, C. W. (1969): Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. In *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1969, Vol. 37, No. 3, pp. 424-438.
10. GURGUL, H. – LACH, Ł. (2012): The Electricity Consumption Versus Economic Growth of The Polish Economy. In: *Energy Economics*, 2012, Vol. 34, No. 2, pp. 500-510.
11. HERZER, D. (2014): Unions And Income Inequality: A Heterogeneous Panel Cointegration and Causality Analysis. In *Diskussionspapier, Helmut-Schmidt-Universität, Fächergruppe Volkswirtschaftslehre*, 2014, no. 146, pp. 1-50.
12. HOLTZ-EAKIN, D. et al. (1988): Estimating Vector Autoregressions with Panel Data. In *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1988, Vol. 56, No. 6, pp. 1371-1395.
13. HOSSAIN, M. S. – SAEKI, C. (2012): A Dynamic Causality Study between Electricity Consumption and Economic Growth for Global Panel: Evidence from 76 countries. In *Asian Economic and Financial Review*, 2012, Vol. 2, No. 1, pp. 1-13.
14. IM, K. S. et al. (2003): Testing For Unit Roots in Heterogeneous Panels. In *Journal of Econometrics*, 2003, Vol. 115, No. 1, pp. 53-74.
15. JUMBE, C. B. (2004): Cointegration and Causality Between Electricity Consumption and GDP: Empirical Evidence From Malawi. In *Energy Economics*, 2004, Vol. 26, No. 1, pp. 61-68.
16. KARAGOL, E. et al. (2011): Economic Growth and Electricity Consumption in Turkey: A Bound Test Approach. In *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2011, Vol. 8, No. 1, pp. 72-80.

17. KRAFT, J. – KRAFT, A. (1978): On the Relationship between Energy and GNP. In *Journal of Energy and Development*, 1978, Vol. 3, No. 2, pp. 401-403.
18. LORDE, T. et al. (2010): The Importance of Electrical Energy for Economic Growth in Barbados. In *Energy Economics*, 2010, Vol. 32, No. 6, pp. 1411-1420.
19. NIU, S. et al. (2013): Electricity Consumption and Human Development Level: A Comparative Analysis Based on Panel Data for 50 Countries. In *International Journal of Electrical Power & Energy Systems*, 2013, Vol. 53, No. 1, pp. 338-347.
20. OZTURK, I. – ACARAVCI, A. (2011): Electricity Consumption and Real GDP Causality Nexus: Evidence from ARDL Bounds Testing Approach for 11 Mena Countries. In *Applied Energy*, 2011, Vol. 88, No. 8, pp. 2885-2892.
21. PESARAN, M. H. (2004): General Diagnostic Tests for Cross-Section Dependence in Panels. In *IZA Discussion Papers*, 2004, No. 1240.
22. PESARAN, M. H. (2006): Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure. In *Econometrica*, 2006, Vol. 74, No. 4, pp. 967-1012.
23. PESARAN, M. H. (2007): A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. In *Journal of Applied Econometrics*, 2007, Vol. 22, No. 2, pp. 265-312.
24. SHAHBAZ, M. et al. (2012): Revisiting the Relationship Between Electricity Consumption, Capital and Economic Growth: Cointegration And Causality Analysis in Romania. In *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 2012, Vol. 2012, No. 3, pp. 97-120.
25. SHAHBAZ, M. – LEAN, H. H. (2012): The Dynamics of Electricity Consumption and Economic Growth: A Revisit Study of Their Causality in Pakistan. In *Energy*, 2012, Vol. 39, No. 1, pp. 146-153.
26. STERN, D. I. – CLEVELAND, C. J. (2004): Energy and Economic Growth. In *Encyclopedia of Energy*, 2004, pp. 35-51.
27. WESTERLUND, J. (2008): Panel Cointegration Tests of the Fisher Effect. In *Journal of Applied Econometrics*, 2008, Vol. 23, No. 2, pp. 193-233.
28. YOO, S. H. – KWAK, S. Y. (2010): Electricity Consumption and Economic Growth in Seven South American Countries. In *Energy Policy*, 2010, Vol. 38, No. 1, pp. 181-188.



MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY 2015: AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY INTERNATIONAL RELATIONS 2015: ACTUAL ISSUES OF WORLD ECONOMY AND POLITICS

*Lucia Borošová*¹

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave zorganizovala v dňoch 3.-4. decembra 2015 v poradí už 16. medzinárodnú vedeckú konferenciu pod názvom „Medzinárodné vzťahy 2015: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky“. Konferencia sa konala za účasti odborníkov na problematiku Európskej únie, medzinárodnej ekonómie, medzinárodnej politiky a medzinárodného práva zo Slovenskej republiky, Českej republiky, Maďarska, Poľska, Ukrajiny, Moldavska a Islandu.

V plenárnom rokovaní vystúpili profesor Alexandru Burian z Európskej

On December 3rd-4th 2015 Smolenice Castle hosted the 16th international scientific conference “International Relations 2015: Current issues of world economy and politics”. The conference was organized by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava and it was attended by experts on the European Union, international economics, international politics and international law from Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Ukraine, Moldova and Iceland.

The keynote speeches were delivered by Professor Alexandru Burian from the European University of

¹ PhDr. Lucia Borošová, PhD. Department of International Political Relations, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: lucia.borosova@euba.sk.

Autorka absolvovala doktorandské štúdium na Katedre bezpečnostných štúdií Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Zaoberá sa vnútornou bezpečnosťou Ruskej federácie s dôrazom na región Kaukazu.

The author obtained her Ph.D. degree from the Department of Security Studies of the Faculty of Political Science and International Relations at the Matej Bel University in Banská Bystrica. Her research focuses on internal security of the Russian Federation with emphasis on the Caucasus region.

univerzity Moldavska a docent Stefán B. Gunnlaugsson z islandskej Univerzity v Akureyri. Obaja patria vo svojich vedeckých disciplínach medzi uznávaných odborníkov. Profesor Burian sa vo svojom prejave zamerail na preformátovanie svetového systému medzinárodných vzťahov z monopolárneho na multipolárny a tiež na zaistenie bezpečnosti na európskom kontinente. Vystúpenie docenta Gunnlaugssona bolo tematicky zamerané na históriu Islandu z ekonomického aspektu a tiež na postavenie Islandu ako malej európskej krajiny, ktorá nie je členským štátom Európskej únie.

Účastníci konferencie počas dvoch dní rokovali v siedmych sekciách zameraných na aktuálne otázky Európskej únie, svetovej ekonomiky, práva v medzinárodných vzťahoch, súčasnej medzinárodnej politiky, interkultúrnych vzťahov, a vývoja juhovýchodnej Ázie. V sekcii zameranej na „aktuálne otázky Európskej únie“ odzneli prezentácie na nasledovné témy: banková únia a jej význam pre bankový sektor, klastrová analýza ekonomík členských štátov podľa vybraných ekonomických ukazovateľov, postavenie Nemecka v Európskej únii, komparácia vývoja socioekonomických veličín a efektívnych nástrojov predikcie migračných tokov. V sekciách „aktuálne otázky svetovej ekonomiky“ a „aktuálne otázky vývoja juhovýchodnej Ázie“ sa prezentujúci zaoberali širokou paletou tém od analytického pohľadu na reformu daňovej správy vo vybraných krajinách

Moldova, and Associate Professor Stefán B. Gunnlaugsson from the University of Akureyri in Iceland. Both speakers are internationally renowned experts in their respective fields. Professor Alexandru Burian focused his speech on the transformation of the global system of international relations from unipolarity to multipolarity and on ensuring security on the European continent. The speech of Assoc. Prof. Gunnlaugsson was focused on the history of Iceland from an economic standpoint, as well as on the position and perspectives of Iceland as a small European country which is not a member of the European Union.

The conference participants spent two days discussing various issues grouped in seven sections focusing on current issues of the EU, world economy, international politics, international law, intercultural relations and the development of Southeast Asia. Speakers in the section on “Current Issues of the European Union” mostly discussed the following issues: the banking union and its importance for the banking sector, cluster analysis of the economies of member states based on select economic indicators, the position of Germany in the EU, comparison of the development of socioeconomic indicators, and effective tools for predicting migration flows. Cultural identity, the national identity of Turkey, multiculturalism, ethnocentrism, and projects of Blue and Green Economy in China were among the subjects discussed in the topic devoted to

cez ekonomiku Podnesterskej moldavskej republiky až po aktivitu Číny v juhovýchodnej Ázii. Kultúrna identita, etnocentrizmus, multikulturalizmus, národná identita Turecka a projekty Modrej a Zelenej ekonomiky v Číne boli predmetom diskusií v sekcii „aktuálne otázky interkultúrnych vzťahov“. Širokú škálu prezentácií obsahovala aj sekcia „aktuálne otázky súčasnej medzinárodnej politiky“, kde odzneli príspevky zamerané okrem iných, aj na parlamentné voľby v Poľsku v roku 2015, politickú transformáciu Ukrajiny a migračnú politiku Švédska. Posledná, právna sekcia, bola zameraná na antarktický zmluvný systém, či aktuálny vývoj v kolíznom práve Spojených štátov amerických.

Konferencia prispela nielen k šíreniu vedeckých poznatkov a generovaniu nových myšlienok v oblasti medzinárodných vzťahov, ale aj k nadväzovaniu nových kontaktov medzi akademikmi. Možno ju preto považovať za úspešný krok na ceste postupného zvyšovania kvality výskumu v oblasti spoločenských vied v Slovenskej republike. Navyše, zborníky z ostatných troch ročníkov konferencie boli úspešne indexované v renomovanej databáze Web of Knowledge, čo svedčí o jej význame pre svetovú vedeckú komunitu.

Konferenciu zorganizovala Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave s podporou Taipejskej reprezentačnej kancelárie

“Current Issues of Intercultural Relations”. The main topics of the sessions on “Current Issues of International Politics” were the Polish parliamentary elections of 2015, the political transformation of Ukraine and the migration policy of Sweden. In “Current Issues of World Economy” and “Current Issues of the Development in South-East Asia” participants treated a wide range of topics including an analytical approach to tax administration reform in selected countries, the economy of the Pridnestrovian Moldavian Republic, and the activities of China in Southeast Asia. The session on the “Current Issues of International Law” focused on the Antarctic Treaty System and current developments in collision law in the USA.

The conference not only contributed to dissemination of scientific knowledge and creation of new ideas, but also led to establishing of numerous new contacts between academicians, and hence can be considered a successful step in the process of gradual increase of quality of research in social sciences in Slovakia. Moreover, proceedings of the three previous editions of the conference have been indexed in the Web of Knowledge database, which is an indication of the conference’s value for the world scientific community.

The conference was organized by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava with support of the Taipei Representative

v Bratislave a Slovenskej asociácie pre Organizáciu Spojených národov.

Vystúpenie docenta Gunnlaugssona bolo spolufinancované z Grantov EHP a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky prostredníctvom Štipendijného programu EHP Slovensko.

Office in Bratislava and of the Slovak Association of United Nations.

The participation of Assoc. Prof. Gunnlaugsson was co-financed by the EEA Grants and from the state budget of the Slovak Republic in framework of the EEA Scholarship Programme Slovakia.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12., 15.3., 15.6. a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12., 15.3., 15.6. a 15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (mv.fmv@euba.sk) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at <http://fmv.euba.sk/journal.html>, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 4/2015

Ročník XIII.
Volume XIII.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XIII., 4/2015.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Eudmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
Eva CIHELKOVÁ	Pan-European University, Slovakia
Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
FÁBIÁN Attila	University of West Hungary, Hungary
Tatiana FILOSOFOVA	NRU Higher School of Economics, Russia
François GEMENNE	Sciences Po, France
Otmar HÓLL	University of Vienna, Austria
Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
María Teresa INFANTE Caffi	University of Chile, Chile
Siti Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
Stanislav MRÁZ	College Danubius, Slovakia
Julija NESTERENKO	Russian State University for the Humanities, Russia
Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
Chong-Ko Peter T'ZOU	Tamkang University, Taiwan
Harun UÇAK	University of Nigde, Turkey
Jolita VVEINHARDT	Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Martin GRANČAY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)